

3.

Ivan Prijatelj:

Levstikov politični list „Naprej“.

Šestdeseta leta XIX. stoletja, leta obnovljene avstrijske ustave, so prinesla novo življenje v otrple ude vseh avstrijskih slovanskih narodov in med njimi tudi v organizem slovenskega naroda. Leto 1848. je bilo vzdramilo in vročično razvnelo samo njega mislečo glavo, inteligenco. Od 60tih let dalje pa datira konstantna in sukcesivna prebuja vedno širših in globljih slojev ter obenem s to prebujo zavestna grupacija Slovencev kot samostojnega naroda ob strani drugih avstrijskih narodov. Politične borbe za obstanek in vedno bolj množeči se kulturni, zlasti literarni produkti imajo za posledico to, da se začno zavedati kot samostojna narodna individualnost tudi oni Slovenci, ki so v prejšnji in deloma tudi še od tega desetletja dalje trajajoči romantični svoji ideologiji bili ob vsaki priliki pripravljeni, smatrati zaradi številčne svoje neznatnosti svoj jezik sedaj zgolj za narečje bodočega vseslovanskega, sedaj za dialekt istotako bodočega enotnega južnoslovanskega jezika in svoje ljudstvo samo za rod (ali, kakor se sedaj slovensko napačno piše, za plem e) velikega južnoslovanskega ali še večjega slovanskega naroda. Politični boj za obstanek sredi drugih avstrijskih narodov in živahnejše, neposredno kulturno izživljanje, zlasti v literaturi, sta torej bila ona faktorja, ki sta v drugi polovici XIX. stoletja pretvorila Slovence iz ljudstva v narod. Trda realnost in organsko, prirodno kulturno udejstvovanje sta pozvala ta narodič v javno življenje in njega vodi

telje s čuvstvene, akademske šahove deske na trdo in trdno areno narodov kljub temu, da ves ta čas pa tja do današnjih dni med Slovenci samimi niso utihali posamezni glasovi, trdeči, da Slovenci niso narod, ampak samo rod, da njih govorica ni jezik, ampak zgolj narečje. Življenje samo pa je šlo in gre še danes preko vseh umetnih konstrukcij svojo pot, načrtano v ljudski psihi, naturi in energiji...

Oni instrument, ki je pri tem kulturnem in civilizacijskem preporodu slovenskega ljudstva v narod od imenovanih 60tih let dalje igral glavno vlogo, je bilo časopisje, ta skromni slovenski odrastek one svetovne družabne sile, ki jo je vprav v teh letih krstil Napoleon III. za »šesto velesilo«.

Slovensko časopisje 60tih let je delilo usodo ostalega avstrijskega novinarstva te dobe in se je imelo boriti z vsemi onimi zaprekami, ki so omejevale razmah zlasti avstrijsko-slovanskega časopisja te začetno-ustavne, v marsikaterem oziru samo navidezno-ustavne dobe. Namesto da bi se bilo razvilo takratno avstrijsko časopisje poleg parlamenta v drugo svobodno in mogočno tribuno javnega mnenja, se je moralo otepati z vsemogočimi ovirami, katere mu je delal Schmerlingov takozvani »liberalni« nemški centralizem, parlamentarni sistem, ki bi bil v tem oziru najrajši pridržal vse drakonske tiskovne določbe svojega predhodnika, Bachovega absolutizma. In tudi še potem, ko sta se obe zakonodajni zbornici v oktobru 1862 med seboj zedinili za nov tiskovni zakon in je vlada na ta zakon pristala ter ga v januarju 1863 publicirala, je vladni režim bolj jahal na raznih omejitvah in šikanah (n. pr. na zloglasnem »objektivnem postopanju«, grozečem s kaznimi ne samo piscu, ampak tudi izdajatelju in tiskarju lista), nego upošteval svoboščine, katere so ostajale v novem zakonu dolgo časa samo na papirju. Da so pod tem režimom največ trpeli provincijalni, zlasti slovanski listi, je umevno. Damoklejev meč tiskovnih pravnih je noč in dan visel nad

njihovimi uredniki in izdajatelji, preteč slednji hip presekat živiljenjsko nit njihovemu organu in njih same odtirati v ječo. S tem mečem so prihajali v ne- ljubo dotiko tudi pogumnejši slovenski časnikarji te dobe.

Najmanj še previdni in oprezni dr. Janez Bleiweis, urednik »Novic«. »Novice« so bile ne samo prejšnja 40ta in 50ta leta glavni slovenski list, ampak tudi še v tretjem desetletju svojega izhajanja. Bile so »Novice« primitiven in patrijarhaličen »omnibus«, verno in v prvih letih tudi še zadostno zrcalo in glasilo primitivnega slovenskega javnega življenja. V ustavnih 60tih letih pa se je duševno, socialno in politično življenje Slovencev tako razvilo in diferenciralo, da je ta listič vedno manj zadostoval zlasti inteligenci. In res so bile vse to desetletje na delu mlade sile, stremeče po tem, da se poleg »Novic« osnuje na Slovenskem širša in svobodnejša tribuna v podobi samostojnega političnega lista. Ker ta prizadevanja rezko in plastično osvetljujejo kulturno fiziognomijo časa in karakteristike najpomembnejših mož te dobe, si jih moramo ogledati nekoliko bolj odblizu.

* * *

1. **Klici po slovenskem političnem listu v prvih 60tih letih.** Prednaznanilo napovedujoče se ustavne dobe v Avstriji — znameniti cesarski ukaz z dne 8. avg. 1859 — je vzbudilo pri Slovencih mogočen in zelo živahen odmev, kateremu so dale v najobilnejši meri duška »Novice«, priobčivše nad eno dekada člankov o tem važnem predustavnem državniškem aktu. Ko se je pričelo v marcu 1860 govoriti o »pomnoženem državnem zboru«, na katerem se je obetalo zastopstvo pač Hrvatom, ne pa Slovencem, so Hrvatje takoj stopili na plan s prošnjo za politični list (isto so storili tudi Čehi in Poljaki), dočim je bilo pri Slovencih o takem listu zaenkrat še vse tiho. Dne 23. marca 1860 je poročal Anton Kos-Cestnikov iz Zagreba »Novi-

cam«: »Sliši se, da je že prišlo iz Dunaja dovoljenje za izdavanje politično-literarnega lista v horvaškem jeziku pod imenom ‚Pozor‘. Gospod Vraničanj-Dobrinović je nek vložil 10.000 gld. kot glavnico za izdavanje ‚Pozora‘, ali dozdej še ni moža, ki bi se upal podstopiti vredništvu.«¹ — V isti številki in na isti strani »Novic« je sicer plediral v svojem dopisu iz Gorice profesor France Zakrajšek tudi za neki novi slovenski list; a zdi se, da je imel Zakrajšek v mislih bolj literaren in goriško lokalni list v svrhu pridobivanja goriških italijanašev za slovensko stvar. Govoreč v Bleiweisovem zmislu zoper strogo kritiko (očividno zoper Levstika), je pisal: »Kar se mi je že v detinskih letih sanjalo, in me zdaj iskreno navdušuje, ali bi se spozniti ne moglo? Dà, more se! Volja naj se zbudi, in storjeno je! Časnik, o katerem se je tu pa tam že marsikaj govorilo, naj bi zagledal beli dan in bil bi močan nasip proti neprijaznim valovom. Prevdarite saj enkrat, Vi veljavni gospodje! gori omenjene potrebe² in spoznali boste, da je treba kaj storiti. Časnik je najgotoviši pripomoček. Vsako ljudstvo ima na prvi stopnji literarnega razvitka svoje težave, in glavni napotek ste gotovo antipatija in nekak ponos že izobraženih sosedov. To pa velja posebno od nas Slovincov, ki smo v sredi takih narodov. Mi moramo tedaj vničiti tisti, bi rekel, zaničevavni smehljaj, ki nam je dosihmal kot otrokom gnal rudečico v lica; pičeni od vsakega komarčka ne smemo več padati v omedlevico. Zaupno stopimo na bojišče dušnih moči; naše orožje je pošteno in iz dobrega blaga, ter pokažimo, da zgodovina tudi nas potrebuje. To moramo

¹ Novice z dne 28. marca 1860, str. 102.

² Nekoliko poprej izvaja Zakrajšek v istem sestavku tole: »Če je res — in to je gotovo — da moramo ponosnim sosedom djansko pokazati, koliko veljá Slovenec, je to pač pri naš Primorcih brez dvombe živa potreba. Furlanščina si prilastuje čedalje večjo veljavo v naši okrajni, in narodni mejnik se čedalje hitreje pomika čez Sočo.«

storiti tudi mi Primorci; tudi nas je izbrala božja previdnost za naš dragi slovenski narod. Bratje! Za mnogo let se bo sodil naš spomin; dajmo! da bodo naši potomci s spoštovanjem se spomnili nas.«³

Slovinci so takrat, ko je ta goriški realčni profesor pisal v »Novicah« te besede, imeli štiri liste: omnibus »Novice«, leposlovni »Slovenski glasnik«, »časopis za cerkev, šolo in dom«, imenovan »Slovenski prijatelj« in Jeranovo cerkveno-politično »Zgodnjo danico«. Za krajškova iniciativa za izdajanje novega lista ni določala, v kakšno razmerje z enim ali drugim teh štirih listov naj bi stopil časopis, ki ga je on predlagal, ali naj bi bil leposloven ali političen, namenjen v prvi vrsti Goričanom ali vsem Slovencem. Ako sodimo po tem, da je bil Zakrajšek bolj literat, in se držimo njegovih zgornjih izvajanj, bi bilo prej misliti, da je imel on v mislih lokalni leposloven list.⁴ Zavaljo nedoločnosti Zakrajškovega predloga ta stvar zaenkrat ni vzbudila nikakega odmeva v slovenski javnosti.

Kolikor bolj je začelo dišati v avstrijskem političnem ozračju po ustavi, toliko bolj je začel Bleiweis — kakor l. 1848. — izpreminjati svoje »Novice« v političen list. Od časa do časa je objavljal celo kakšen pravi pravcati politični članek. Ko je izdal Goluchowski dne 20. dec. 1859 svoj znameniti ukaz na krakowsko namestništvo, da morajo uradi poljskemu narodu dopisovati v njegovem jeziku, je objavil urednik »Novic« svoj podpisan članek, v katerem je izjavljal, da shranjuje on ta razpis v svojem spominu »ko dragocen dar ravno tako kakor cesarski ukaz od 8. avgusta za šole«. V njem se je Bleiweis oprijel ministrove misli, da si mora gosposka pridobiti zaupanje ljudstva, katerega si doslej ni pridobila s svojimi nemškimi dopisi. Kdor

³ Novice z dne 28. marca 1860, str. 102.

⁴ Najbrž je imel Zakrajšek s tem svojim predlogom v mislih literaren list, ker je nameraval malo pozneje izdati almanah »Vilo slovensko«, ki ga je napovedoval za Novo leto 1861. (Novice z dne 6. jun. in 20. jun. 1860, str. 182 in 199.)

tega ne verjame, »naj gre v hiše nekterih županov in naj pogleda za ‚table‘ ali za ‚špegle‘, pa bo dobil tam marsiktero neodpečateno pismo kantonske gosposke, za katero ubogi župan ni najdel tolmača«. Dr. Bleiweis odločno zahteva, da predpiše minister za Slovenijo isto, kar je zaukazal za Galicijo: »Naš jezik pa je že tudi omikan in zmožen tako, da vsako reč gladko in lepo pišemo v njem. Komur je to morebiti še spričati treba, naj vzame naš novi slovník [pravkar izišli Cigale-Wolfov slovar] v roke, pa bo vidil, da slovenski jezik ni več otrok . . . Če bi nam morebiti kdo oponašati utegnul, da že spet godemo staro pesem od ‚jezika‘, temu le rečemo, naj bere onih 25 gospod ministrovih verstic . . . in prepričal se bo, da ne gre tukaj le za jalovo obveljavo slovenskega jezika, ampak za kaj več, namreč za vse to, za kar so gosposkine kancelije in cesarske postave.«⁵

Ta Bleiweisov članek nam kaže, da je tedanji voditelj slovenskega naroda kot previden in oprezen politik izkušal ubrati v svojem listu nekoliko odločnejše strune takoj, čim je kot skozi in skozi legalen človek našel oporo za svojo narodno politiko v ministrovih besedah.

Kolikor bolj so se v Avstriji pripravljale ustavne naredbe in je politični interes silil v ospredje, toliko bolj se je v »Novicah« začela oglašati politična struna. Vendar se dr. Bleiweis še vedno ni mogel odločiti, da bi uvedel v svoj list redne politične članke. Sam za svojo osebo se je omejeval na svojega »ljublanskega novičarja« — potpuri raznih ljubljanskih, seveda tudi političnih, aktualnosti. O politiki je v tem času še največ pisal njegov dunajski dopisnik B. [tudi H. B.]. Temu dopisniku »Novic« je ob priliki pripravljajočega se »pomnoženega državnega zbora« »srce veselja igralo«, ko je zvedel, da bosta v tej korporaciji tudi Juraj Strossmayer in kranjski grof Anton Auersperg; da ne bo v nji nobenega Slovenca, ga zaenkrat še nič ni vznemir-

⁵ Novice z dne 25. apr. 1860, str. 130.

jalo.⁶ Šele ko je začel ta »pomnoženi državni zbor« pri zaprtih vratih zborovati, je ta dopisnik povzdignil odločen glas v imenu Slovencev k o t n a r o d a, ki je bil ob tej priliki ostentativno prezrt. Začel je svoj dopis z Dunaja z dne 9. junija 1860 z besedami: »Ni ne res, da bi v tej usodapolni dobi le mi Kranjci-Slovenci molčati mogli; ni ne res, da mi nimamo nikakoršnih potreb in da nam je vedno le križem roke deržati ter dobrovoljno pričakovati, kaj da že pride; ni ne res, da nismo narod, kateri ima svoje pravice, svoj dom, svoj veljavni jezik, ampak da smo obsojeni pobirati le drobtine, ki drugim padajo z dobro obložene mize njihove omike. Nak! Mi smo n a r o d, narod častitljiv, z vsemi svojimi lastnimi narodskimi pravicami in potrebami, kakor jih imajo drugi živi narodi. Ni še bilo nikdar in nikoli dozdej očitno slišati strašnega povelja: ‚slovenski narod je nehal bitil‘ . . . Dandanašnji je pa tudi očitno mnenje, ljudstveno mnenje silna moč, na katero se še celó veliki vladarji opirajo, in zlasti časniki so pomočniki vzajemnih pomenkov, po katerih se naglo vse zvé, pomanjkljivosti lahko popravijo, dobro pa podpira, da pride v varno zavetje. Tudi drugod se jako živo gibljejo, in deržavnim svetovavcem razodevajo to in uno, kar je treba. Nemško časninstvo je za svojo stran že tudi to očitno izreklo — vsak pa le, da bi vodo na svoj mlin obračal.«⁷ — S temi besedami je ta »noviški« dunajski dopisnik nekako med vrstami izrekel misel, da če se hočejo Slovenci v tej napovedujoči se ustavni dobi uveljaviti kot n a r o d, morajo dobiti za glasilo naroda politični časnik. Da bi moral izhajati ta list poleg »Novic« kot samostojen organ, do tega spoznanja ta dunajski dopisnik še ni bil prišel, oziroma ga vsaj ni izrazil v — »Novicah«.

Ko na tak način na Slovenskem, zlasti v Ljubljani, še nihče ni določno mislil, da bi Slovenci morali vsto-

⁶ Prim. »Novice« z dne 16. maja 1860, str. 159.

⁷ Novice z dne 13. jun. 1860, str. 190.

piti v ustavno dobo s samostojnim političnim listom, so se ne samo v Pragi delale priprave za nove češke politične organe, ampak tudi v Zagrebu se je živahno diskutirala dovolitev »samostalnega, neodvisnega političnega časnika, ki bi bil zares posebno v dandanašnjih motnih časih zelo potreben in tudi vladi v veliko korist, da bi po njem zvedila, kaj narod želi, kaj in kje ga najbolj tišči«, kakor je poročal »Novicam« dne 15. jun. 1860 zagrebški njih dopisnik Ferdo Kočevar-Zavčar nin.⁸ In res: dne 1. julija 1860, vprav tisti dan, ko je prišla v Zagreb proklamacija novega bana fml. Šokčevića, v kateri je ta obetal, da bo kot ban stopal »onom stazom, kojom je osobiti ljubimac naroda našega, nezumrle uspomene, Ban Jelačić, stupao«, je izšel v Zagrebu, 11 dni pozneje tudi v »Oglasniku« naših slovenskih »Novic« naslednji »poziv na predplatu političkih novinah ‚Pozor‘«: »Visoka naša vlada sazvala je državno vieće, da dozna za potrebe i želje svojih narodah. Al jedan dva čovjeka, makari i od samoga naroda izabrana, ne mogu sami od sebe znati sve šta mu treba, ako jim toga sam narod ne kaže; a ovaj toga nemože za sada drukčije izjaviti nego novinama... Mislimo dakle, da će dobro doći i visokoj vladi i ciełomu narodu, što smo se odvažili izdavati političke novine...« Poziv je podpisal kot urednik Slavoljub Vrbanić.⁹

V času torej, ko je bilo že gotovo, da ustava v Avstriji mora priti, v momentu, ko so si vsi avstrijski narodi ustanavljali svoje tribune v podobi političnih listov, so se Slovenci še vedno stiskali okoli svojega primitivnega ognjišča »Novic« in poslušali svoje zapečarske kramljateljce, med katerimi je zdaj pa zdaj ta ali oni povzel tudi kakšno politično besedo. Pred vsemi že imenovani dunajski dopisnik B., ki je ob priliki, ko

⁸ Novice z dne 20. jun. 1860, str. 198.

⁹ Oglasnik »Novic« z dne 11. jul. 1860 k 38. številu lista.

je šla deputacija ljubljanskega mesta cesarja prosit, naj se Ljubljani ne vzame namestništvo, pisal v Bleiweisov list: »Reklo se ji [deputaciji] je, da se bo prevdarila ta reč še enkrat, in, če bo moč, želja spolnila. Da bi se spolnila, bi bilo želeti na vse strani iz tega ozira le, da bi vse vse slovenske pokrajine k temu poglavarstvu spadale, ker potem bi bilo gotovo manj stroškov in slovenskemu narodu bi se v kancelijah cesarskih potem najlože dalo, kar mu po pravici gre. Vsi drugi vzroki stojé memo tega le v drugi versti in niso tako tehtni.«¹⁰ — Tako je torej kardinalno točko slovenskega narodnopolitičnega programa, »zedinjeno Slovenijo«, tudi sedaj dvignil v ospredje, podobno kakor l. 1848., ne kak priznani in poklicani politik slovenski, ampak anonimni dopisnik »Novic« ter jo zelo premeteno podprl z razlogom državne štedljivosti, z razlogom, ki je bil ves tak, da gre v uho avstrijskim državnikom tega časa, ubijajočim si glave z 280 milijoni goldinarjev deficita, ki ga je bila v državnih blagajnah zapustila zadnja vojna z Italijo. Nadaljnja izvajanja tega dopisnika kakor da bi v svojem skritem spodnjem tonu pozivljala k ustanovitvi slovenske javne politične tribune v podobi samostojnega političnega lista poleg »Novic«. Glasé se: »Na vse strani se zbuja in gibljejo narodi, se trudijo in prizadevajo sami ali po svojih namestnikih narodske pravice ustanoviti; saj je zdaj posebno pripraven čas za to, ker se snujejo preuredbe našega državnega življenja in se vedno kliče: ‚terkajte, in se vam bo odperlo‘; minister pravdosodja sam je unidan rekel pomenljive besede: ‚vigilantibus jura‘, to je, čujočim pravica! Narod, ki sam sebe zanemarja, ni več narod, je zamerl ud velicega državnega telesa, tedaj brez koristi, brez dela, za nič... Napčno je in gerdo, vedno le za herbtom ali za zidom godernjati, godernjati čez to in drugo ali pa čez vse, posebno čez slabe čase, nenavadne prigodke in vse

¹⁰ Novice z dne 11. jul. 1860, str. 221.

drugo — nič pa očitno ne povedati ali nasvetovati in nazadnje morebiti reči: „nos, nos consules desumus!“

Ta dunajski dopisnik »Novic« B. je bil nekaj časa edini, ki je budil Slovencem v silno važni dobi zmisel za politiko zlasti z ozirom na eno glavnih gibajočih idej takratnega časa, katero je ob priliki takole izrazil: »... tako se vidi, da povsod je narodnost zdaj geslo, katero zdramlja svet. Nikdar ni bila sicer neznan narodom ljubezen do domovine... al očitno je zdaj, da ta čut tolikanj močnejši prihaja, kolikor bolj se sploh omika in zavednost ljudska širi.«¹¹

Po vzgledu tega dunajskega dopisnika je začel v »Novicah« odslej tudi sam Bleiweis ubirati nekoliko energičnejše politične strune in v svojem ljubljanskem »novičarju« poudarjati zlasti narodno-kulturne zahteve Slovencev. Proti »modrijanskim kosmopolitom«, alias nemškutarjem, mrzečim vse narodno prizadevanje kot »National-Streitigkeiten«, se je skliceval Bleiweis na ravno takrat izišlo brošuro romunskega člana »pomnoženega državnega sveta«, Mosconyja, iz katere je z razprtimi črkami ponatisnil besede: »Omika, prava omika, to je, izbistrenje uma in požlahnenje srca je pravilo našega stoletja, pa tudi očitno izrečena prva naloga avstrijske vlade. To pa se dá doseči edino le v jeziku, ki ga narod govori... Kdor od ljudstva terja, naj moli v ptujem jeziku, naj pridige v ptujem jeziku poslušaj, naj v ptujem jeziku cesarske ukaze sprejema, naj gosposke v ptujem jeziku ž njim govoré, in mu v ptujem jeziku pošiljajo pisma, — ta ni prijatelj luči in vesvoljne omike, ali pa ne razume, kaj je omika in kako se doseže...«¹²

V septembru 1860 so se vršile v dunajskem »pomnoženem državnem svetu« najvažnejše in za uvedbo konstitucije odločilne debate. Bleiweis je začel o njih prinašati obširnejša in podrobnejša poročila, ki jih je

¹¹ Novice z dne 25. jul. 1860, str. 238.

¹² Novice z dne 12. sept. 1860, str. 295.

pod naslovom »Iz Dunaja« sestavljal po vsej verjetnosti sam na podlagi drugojezиковnih časnikov. V obliki takega dopisa je prinesel dne 24. okt. 1860 v svojem listu tudi »poglavitniše reči« iz prve avstrijske ustavne listine te dobe — iz oktobrskega diploma, h kateremu si politik Bleiweis ni upal pripomniti od svoje strani nobene besedice kritike z ozirom na kakršenkoli slovenski politični program, dočim so Hrvatje, ki so imeli takrat že »Pozor«, v tem listu na usta Bogoslava Šulka odločno izjavili, da so po novi ustavi postavljeni ne na trdna tla, ampak v nestalni tok med Pešto in Dunajem (»plovit ćemo opasnim prodovom medju Scyllom i Charybdom«). Po proglašitvi oktobrske ustave se je pač oglasil v »Novicah« iz Gradca dr. Razlag, a tudi on v tem svojem dopisu še ni prišel na idejo potrebe samostojnega političnega lista, ko je v njem med drugim izvajal: »Nova dōba se bliža prerojeni Avstrii; to so nam pokazali cesarski razglasi poslednjih dni; vendar ne smemo tajiti, da smo si marsiktere reči drugače mislili. Mi Slovani smo presvitlemu cesarju za to hvaležni, da se je odstranila preostra osrednost (centralizacija) v tacih rečéh, ktere niso neobhodno potrebne, da nas ne zaduši tujinstvo. Vendar pa si ne smemo misliti, da imamo sedaj roke križema deržati...« Oprezni Avstrijec in skrivni panslavist se v Razlagu očituje v naslednjih besedah: »Deržimo se krepko cesarjevih obljub... ter pomislimo, da 79 milijonov sorodnih bratov pazljivo gleda na nas nemške in laške graničarje. V vseh stanovih imamo že, hvala Bogu! iskrenih domorodcov. Izdravimo se toraj iz mertvice, ki nas je poslednje leta žugala zadušiti! Pri tej priliki moram zaverniti naše domorodce tudi na Štajarskem na nov v Zagrebu izhajajoči in v ‚Novicah‘ že večkrat priporočani politični časopis ‚Pozor‘, ki v umljivi in domoljubni besedi iskreno zagovarja jugoslavenske zadeve.«¹³

¹³ Novice z dne 24. okt. 1860, str. 354.

Takoj po proglasitvi oktobrske ustave se je slovenska javnost živahno vzvalovila in oživila. Eden najbolj iniciativnih mož te dobe, zagrebški deželni knjigovodja Ferdo Kočever-Žavčanin, je pričel v isti številki »Novic«, v kateri je bil izšel gori imenovani Razlagov dopis, priobčevati serijo člankov, naslovljenih »Slovenske narodne potrebe«.¹⁴ V teh člankih je ta savinjski Slovenec ne samo »Novicam«, ampak slovenskemu narodu sploh takorekoč začrtaval narodno-politični in kulturni program. Dr. Bleiweis je bil teh člankov zelo vesel in je najbrž ravno z ozirom na te članke tolažil nekega določilatelja pesmi z nujnostjo objave sestavkov, »ki so n e n a d o m a s e d a n j i čas živa potreba«.¹⁵ S temi Kočeverjevimi članki so se »Novice« vsaj za silo odzvale važnemu momentu, nastopivšemu po proglasitvi ustave. Osnovna ideja Kočeverjevih člankov je bila ta, da se morajo Slovenci potom vzbuditve narodne zavednosti predstaviti svetu kot n a r o d, sicer jih novi državni red ne bo upošteval, »Dokler se pri nas Slovencih narodna zavednost ne obudi, ostane nemo l j u d s t v o, kakor do zdaj, pa n e n a r o d«, so se glasile pisčeve besede. Narodno zavednost Slovencev — izvaja avtor dalje — slabí najbolj ta okoliščina, da je Slovencev tako malo. Zategadelj se moramo prisloniti k srbohrvaškemu narodu. Rodoljubje kot fraza naj izgine, namesto njega naj nastopi rodoljubje dejanja in doslednega udejstvovanja v praksi, zlasti pri uvajanju slovenščine v šolo, urad, sploh v vse javno in privatno življenje. Ko začenja Kočever podrobno razpravljati o posameznih nujnih slovenskih kulturnih potrebah: o gledališču, izdaji narodnih pesmi, o reviziji slovenske slovnice in ustanovitvi »Matice«, postavlja na čelo tega svojega razpravljanja naslednji stavek: »Slovenski politični samostalni časnik samo omenim, da bi bil potreben; tudi v tem oziru, mislim, nismo več

¹⁴ Prim. moj sestavek v »Razpravah« I., str. 11—13.

¹⁵ Novice z dne 7. nov. 1860, str. 364.

prekilovi; — al za sadašnje potrebe še ‚Novice‘ čisto zadostijo, in poleg teh imamo še ‚Pozor‘ v Zagrebu, ki tudi nas zastopa.«¹⁶ — Ta stavek priča, da celo možu, tako bogatemu iniciativnega duha, kakršen je bil Žavčanin, v tem hipu še ni bila prišla do zavesti vsa tehtna in neizprosna važnost tega vprašanja.

Tudi Anton Janežič, v dnu svoje duše Ilirec, je bil mnenja, da bi bil zagrebški »Pozor« lahko obenem tudi politično glasilo Slovencev, ko je pisal: »Ker mi Slovenci prav za prav nimamo lastnega političnega časnika, ki bi svetu odkrival naše potrebe in razglaševal naše želje, naj bi se okoli ‚Pozora‘ združilo tudi obilo dopisnikov in naročnikov iz slovenskih pokrajin. Naj se strinja v tem narodnem listu vse jugoslovensko narodno življenje, da v resnici postane ‚vierno ogledalo narodnoga života i stanja‘ in ‚iskren tumačnik naših željah i potrebah‘.«¹⁷

Ti javni glasovi Razlaga, Kočevarja in Janežiča, govoreči soglasno, da Slovincem poleg »Novic« zadoštuje v politiki hrvaški »Pozor«, so povzročili, da se je zaenkrat klic po ustanovitvi samostojnega političnega lista slovenskega odstavil z dnevnega reda. Preglasil in zaglušil ga je vrhutega klic po ustanovitvi učiteljskega lista, kateremu dr. Bleiweis ni nasprotoval niti javno niti tajno, zbog česar je ob Novem letu 1861. v resnici pričel izhajati »Učiteljski tovariš«.

Ustanovitev učiteljskega lista v l. 1861. je bila po daljšem javnem ventiliranju tega vprašanja naglo in gladko stekla izpod rok. Vse težje, vse kompliciranейše in vse dolgotrajnejše pa se je razvilo ustanavljanje slovenskega samostojnega političnega lista. Primer Hrvatov in Čehov je sicer deloval močno vzpodbujevalno tudi na Slovence. Že v novembru 1860 je javil dr. Bleiweis, da začne dr. Rieger v Pragi z Novim letom

¹⁶ Novice z dne 21. nov. 1860, str. 375.

¹⁷ Slovenski glasnik z dne 1. okt. 1860, str. 126.

izdajati politični časnik »Narod«¹⁸; proti koncu istega leta pa je naznanil svojim čitateljem, da je dobil tudi dr. Julius Grégr dovoljenje za izdajanje »Narodnih listov« in da bo ob Novem letu 1861 poleg praškega »Časa« izhajal tudi v Krakowu poljski »Czas«.¹⁹ Na Slovenskem pa so se celo tako iniciativni možje, kakršnen je bil Kočevar-Žavčanin, zaenkrat zadovoljevali z »Novicami« in se tolažili, da imamo vrhutega v Zagrebu »Pozor«, »ki tudi nas zastopa«. Kočevar je to delal iz načelnih razlogov, ker je bil mnenja, da bo v teh važnih časih Hrvaška južnoslovanski Piemont. »Kakor leta 1848« — je pisal — »se tudi danes veči del jugoslovanskih plemen na Horvaško tesniše in tesniše naslanja, samo od nje rešitve pričakovaje. Vse priznanja njo za osredje, za kolovodja. Dalmacija, 'ju-nakorodna', Krajina, 'uviek vierna', Bosna, 'tužna', Vojvodina in Slovenska.« Zategadelj Kočevar meni, da je »Pozor« list, sposoben »najprilicneje svetu javiti naše potrebe. Kadar bojo Horvati enkrat iz svoje lastne zadrege se izkopali, bodo gotovo tudi nam iz naše pomogli; do tačas je pa treba, da jih mi vsaj s moralicnim simpatijami podpiramo«. A nekaj mu v tem času živahnega ustanavljanja posebnih slovanskih političnih časnikov, v času, ko je slednji slovanski narod gledal, da se politično uveljavi na svojih tleh, vendar daje misliti: »Do sedaj je samo en glas iz Slovenije se pojavil v 'Pozoru'«. ²⁰

Kakor je to bilo v letu 1848., tako se je začela tudi sedaj politično iniciativno uveljavljati slovenska dunajska kolonija. Najprej se je iz njenih vrst začul bolj splošen glas, budeč Slovence iz mrtvila v živahnejše politično dejstvovanje. Z Dunaja je pisal »Novicam« dne 25. nov. 1860 neki »—u—«: »Napočil nam je 20. oktober — dan velike pomembe za avstrijsansko cesar-

¹⁸ Novice z dne 7. nov. 1860, str. 364.

¹⁹ Novice z dne 5. dec. 1860, str. 395.

²⁰ Novice z dne 21. nov. 1860, str. 377.

stvo. Prerodil ga je cesarski diplom in zbudil k novemu ustavnemu življenju... Z novo oživljeno močjo in železnim trudom gredo pridni in zavedni delavci k delu svojemu, iziskujejo stare pravice, kako bi se dandanašnje izpeljati mogle narodu in državi v prid. Kako pa pri nas na Slovenskem? ali smo se zbudili vsi in zavedli vsi poklica svojega? ... ali hočemo še dremati, druge trombe čakati, ki nam bo pa morebiti prepozno zapela? ... Ni ne častno za narodni in državni blagor spati polhovo spanje in k večemu v kakem skritem kotu ali v gostivnici čez to in uno repenčiti se! Iz take moke ne bo pravega kruha!« Ta dopisnik že čuti vso moč sovražnega časopisja, ko izvaja: »Za nas je to velika težava, da v svoji koči nismo mi gospodarji, ampak da se taki šopirijo v naših zadevah, ki niso naši, ali če so naši, so še huji kot vrage. Saj beremo v tukajšnjih časnikih žalostnega serca d o p i s e zlasti iz Ljubljane, kako si saj veči del prizadevajo le s takimi novicami na dan, ki nam niso na čast, narodu le v škodo.«²¹ — Že iz tega dopisa se čuti neki spodnji, še neizražen ton, da bi se tem klevetniškim nemškutarskim dopisnikom dunajskih listov mogel najuspešneje postaviti po robu samostojen slovenski časnik, ki bi bil posvečen samo politiki.

Posebno hudo je zbodel v tem času politično zavedne Slovence neki »kulturträgerski« ali nemškutarski dopis iz Ljubljane, ki je izšel v novembru 1860 v dunajski »Oesterreichische Zeitung«. Tako »kulturträgerski«, med Slovenci živeči pravi Nemci, kakor tudi ponemčeni nemškutarski ali »kozmpolitski« slovenski inteligenti so živeli takrat v takšni ideologiji in izhajali s takšnega stališča, da so slovenske pokrajine že od pamtiveka del »svete rimske države nemške narodnosti« in da se mora njih prebivavstvo prej ali slej ponemčiti. Zato so izkušali z blatenjem, smešenjem in sumničenjem pred širokim svetom v slabo luč postaviti

²¹ Novice z dne 27. nov. 1860, str. 385.

vbadanje Slovencev ob vzkresitvi njih ljudstva v narod. Kakor mnogi drugi korespondenti raznih nemških listov je tudi omenjeni ljubljanski dopisnik »Oesterr. Zeitung« pisal, da se trudi neka takozvana »slovenska stranka«, da bi v ljubljanski mestni svet vrinila same Slovence, »ki bi se potegovali za národna pravila«. Ta dopis je v srce zbolel stalnega dunajskega dopisnika »Novic«, podpisujočega svoje dopise s ciriličnima šiframa H. B., da je vzkliknil: »Ni jih sram, svojo gadjo rodovino očitno kazati in po svetu pisati, da si ti, moj mili narod, le *s t r a n k a, s t r a n k a* morebiti najmanje in najgerše baže, da te je treba odstraniti, odpraviti — moralično ubiti!! ... da ti tedaj ne gré beseda o mestu in o njega zadevah govoriti in delati ... Ti pa, Ljubljana! žaluj, ker tak izrod v svojem zidovju hraniš ... To je kosmopolitizem, da se ga Bog usmili!« Ta dopisnik je tudi že zaslutil, da bi bilo proti tem in takim ogrdlivcem naroda treba nastopiti z močnejšim organom, nego so bile »Novice«: »Časi so drugi, so novi za nas« — je pisal nadalje v imenovanem dopisu — »posebno po 20. oktobru. Celo politiško življenje je pred nami. Pravice nam bodo, če jih bomo s čujenjem in bdenjem pridobili.«²² Ta dopisnik, ki je klical tudi sedaj ob koncu leta 1860, kakor poprej v svojem juljskem dopisu Slovincem: »vigilantibus jura!« pa še vedno ni bil prišel do izrečnega spoznanja, da je Slovincem treba samostojnega političnega lista. Morebiti zato ne, ker je tudi dr. Bleiweis v »Novicah« dosti krepko odbijal napade omenjenih dopisnikov nemških listov in n. pr. o dopisu v »Oesterr. Zeitung« zapisal v svojem tedenskem »novičarju« naslednjo temperamento zavrnitev: »To je r a z ž a l j e n j e celega našega naroda, ako d o m a č i ljudje v svoji domačii in pa taki pošteni inostranci, ki spoštujejo naše pravo, se pitajo z imenom 'stranka' in se psujejo za to, da se, kar je njih s v e t a d o l ž n o s t, hočejo posluževati

²² Novice z dne 5. dec. 1860, str. 394.

po cesarskem diplomu podeljenih pravic! To bi človeka pogledali, ki bi na Nemškem se prederznil od Nemcov govoriti kakor od nemške ‚stranke‘, ali na Francozskem od francozke ‚stranke‘ itd. Mi Slovenci pa, le mi bi mogli tako zaverženi biti, da domá veljamo le za ‚stranko‘. Quosque tandem?»²³

Ljudje, zanimajoči se pri Slovencih za politiko in umevajoči važnost momenta, so nekako ob tem času začeli siliti Bleiweisa, da bi izpremenil »Novice« v izrazito političen list. Pod vtiskom in pritiskom teh nasvetov je pisal urednik »Novic« »Vabilo na naročbo ‚Novic‘ za prihodnje leto«. V tem vabilu je Bleiweis najprej poudaril, da bo prihodnji — devetnajsti — tečaj njegovega lista »gotovo važen tečaj, zakaj cesarsko pismo od 20. oktobra je odperlo novo, imenitno dôbo, v kateri se ima prestvariti cesarstvo naše tako, da bode sopet tudi ljudstvo imelo besedo...« Naštevši različne naloge »Novic«, se nato njihov urednik dotakne tudi omenjenih nasvetov z besedami: »Nekteri prijatli so nam želje razodeli, naj bi ‚Novice‘ izhajale večkrat v tednu, naj bi se skoz in skoz prestvarile v političen list, gospodarske in obertnijske reči djale na konec itd. Na to odgovorimo, da po takem prestroji bi se odpovedale svojemu pravemu namenu in bi ne bile več list za veliko večino naroda slovenskega. Tako imenovane ‚vélike politike‘ delati ni cilj in konec našega lista; naš pglavitni namen — glede na razmere slovenskih dežel — je višji, namreč ta, veliki večini ljudstva našega pomagati na višjo stopnjo omike v vseh rečéh in buditi v njem zavednost, da se čuti konarod, brez ktore zavesti ni mogoča ne povzdiga na višjo stopnjo izobraženosti ne národna veljava, ki gré slovenskemu narodu kakor vsakemu družemu v Avstrii. Dvignile so ‚Novice‘ — to jim bo menda prijatelj in sovražnik priznal — že lepe zaklade slovenskega uma in dlana; al mnogo ledine je še, ki jo je

²³ Novice, ibidem, str. 395.

obdelati treba, da bode spoznal vsakdo naših ljudi, da ‚biti slovenske kerví, bodi Slovencu ponos‘. Tudi na Angleškem imajo t e d e n s k i časniki veliko veljavo in velik upliv; politične novice, ob kratkem pa jedreno sestavljene, so jim zadosti, da vse imenitne reči vejo, ki se po svetu godijo.« K temu odstavku svojega vabila na naročbo pristavlja urednik še drugi odstavek, ki se takole glasi: »To iz n a š e g a stajališča. Iz d r u z e g a obzira pa tudi mislimo, da za druge namene je živa potreba, da bi se kjer koli osnoval p o l i t i č e n list slovensk, ki bi vsaki dan ali saj večkrat izhajal v tednu. Prevdarka vredna je ta misel; časi so važni in treba je, da v e č rodoljubov stopi na o d e r o č i t n i ! «²⁴

V tej svoji izjavi se nam razodeva ves dr. Janez Bleiweis, kakršen je bil po svojem bistvu, po svoji naturi, svojih zmožnostih in nagnjenjih, skratka: v vsem svojem dejanju in nehanju. Predmarčni avstrijski racionalist, potomec nekdanjih prosvetljencev, je smatral Bleiweis za glavno svojo nalogo povzdigo širokih ljudskih vrst slovenskih, živečih dotlej v neukih razmerah materialnega in v vražarsko-zaostalih pojmih duševnega življenja, na primerno višjo razumnejšo stopnjo prosvete. Potrebe slovenskega kmeta so dajale smernice in okvir vsemu njegovemu delu. S slovenskim kmetom se je bil zrastel v eno dr. Bleiweis sam in ž njim in njegovimi potrebami so se bile zrastle tudi njegove »Novice«. Bleiweis se je sicer zavedal, da iz slovenskega ljudstva vprav v oni dobi nastaja narod in da ta narod potrebuje moža, da se mu postavi na čelo in mu v »veliki politiki« opredeli njegovo postojanko. Ravno tako pa se je Bleiweis zavedal, da kmet ne potrebuje »vélike politike«. Nahajal se je torej dr. Bleiweis takrat v dilemi: ali naj gre s tačas še precej redkimi slovenskimi, za »véliko politiko« se zanimajočimi inteligentnimi krogi, ali naj ostane pri svojem kmetu. Z ozirom na »slovenske razmere«, ki so bile

²⁴ Novice z dne 12. dec. 1860, str. 404.

v oni dobi takšne, da je velika večina naroda obstajala iz kmetov, se je urednik »Novic« odločil, ostati pri večini, to se pravi, pri svojem kmetiškem glasilu. V to se je odločil tudi iz svoje prirodne konservativnosti in zbog svoje iz mnogih drugih slučajev nam poznane oprezne počasnosti. Najbolj pa se je mož odločil za drugi del dileme zategadelj, ker je bil v tej vlogi že preizkušen, dočim se za prvo vlogo, to je, za »véliko politiko« ni čutil poklicanega. Saj vemo, da se nikdar ni dal voliti tudi za državnega poslanca. Ako je dr. Bleiweis v tem svojem vabilu na naročbo izrečno podčrtaval svoje »stajališče«, je s tem poudarjal stališče svojih zmožnosti in nagnjenj in pa stališče svojih »Novic«, od katerih se kot takih ni mogel ločiti, saj je ž njih prav takšno, in ne drugačno obliko imel on stati in pasti.

Jako zanimiv je tudi drugi oddelek Bleiweisove izjave. Kakor pri vseh večjih in dalekosežnejših kulturnih podjetjih in ventiliranih vprašanjih, je mož tudi tukaj dopuščal možnost in celo izražal željo, da bi se političnega lista izdaje polotil kdo drugi »kjer koli« — najrajši bi bil pač videl, da ne v Ljubljani, poleg njegovih »Novic«. Obenem pa je še poprej dodal ono opazko o angleških tednikih, dajajoč s tem duška svoji skriti, patrijarhalični misli, da bi morebiti Slovenci vseeno lahko ostali tako lepo skupaj ob enem ognjišču, kakor dotlej, da bi se morebiti vseeno še mogli tudi maloštevilni slovenski izobraženci zadovoljevati z edinimi njegovimi »Novicami« kot političnim organom.

Na podlagi vsega tega sem mnenja, da je šel dr. Žigon vendar nekoliko predaleč, ko je v svoji polemični vnemi zapisal besede, češ, da se je dr. Bleiweis, odrekši se v citiranem vabilu na naročbo »Novic« »véliki politiki«, hkrati »odpovedal velikemu geslu' ter pustil narod na cedilu, ko ga je potreboval ob nastopu nove, velike dobe najbolj občutno.«²⁵ Po mojem mnenju je Bleiweis v tem važnem momentu ostal zvest sebi in

²⁵ Prim. »Slovan«, XV. (1917), str. 237.

svoji od nekdanj prakticirani vlogi, ki je bila vloga svetovavca kmetiškega ljudstva in patrijarhaličnega voditelja naroda, živečega še v primitivnih, kulturno nediferenciranih razmerah. Maloštevilni slovenski inteligenci pa je moralo že takrat biti jasno, da Bleiweis ne pojde ž njo, zlasti pa ne na njenem čelu. Nastal je hip, ko se je morala sama za sebe odločiti za eno ali za drugo: ali da gre v očetovo skromno kočo, ali da si začne sama poleg te kočice graditi višji, večji in prostornejši prosvetni hram — zase in za narod, ki je nastajal in ga je bil samo do neke mere pomagal formirati tudi dr. Bleiweis? Samo ob sebi umevno je, da se je inteligenca odločila in morala odločiti za drugo alternativo, a izvedba te alternative je seveda potrebovala še mnogo časa, in še dolgo se je ugibalo, kako kaj začeti v politiki, literaturi in društvenem življenju neodvisno od »očeta« Bleiweisa...

Kar se tiče specialno zgodovine ustanavljanja prvega slovenskega samostojnega političnega časnika v 60tih letih, se mi zdi potrebno opozoriti na neki moment, ki je igral v tem vprašanju kesneje odločilno vlogo, ki pa se je kot skrit spodnji ton oglašal že v opisanih prvih debatah o tej stvari v kratki dobi med 20. oktobrom 1860 in Novim letom 1861. V eni točki so bili med seboj edini vsi, ki so se dotlej javno oglašali glede povečane potrebe slovenskega političnega udejstvovanja, kateremu naj bi služil eventualni samostojni politični organ, v tem namreč, da se morajo Slovenci uveljaviti kot samostojen narod. Tega mnenja so bili prav tako dunajski politični dopisniki »Novic«, kakor je bil o tem prepričan Kočevar-Žavčanin, Janez Trdina²⁰ in tudi sam dr. Bleiweis. A dočim sta Kočevar in Janežič kot zastopnika ideje, da bodo nas Slovence rešili Hrvatje, oziroma Srbohrvatje, bila

²⁰ »Mi Slovenci moramo tudi za to skrbeti, da se naši narodni časopisi... pomnožavajo... naj sosedni narodi vidijo, da smo tudi mi narod, pa ne le komad kakošnega naroda.« (Novice z dne 5. dec. 1860, str. 394.)

zaenkrat še mnenja, da naj bi se Slovenci v politične svrhe posluževali »Pozora«, dočim je dr. Bleiweis na tihem menil in želel, da bi utegnile tudi v tem oziru Slovencem še vedno zadostovati njegove »Novice«, javno pa dopuščal možnost, da kdo drugi — ne on, ki hoče ostati pri »Novicah« — ustanovi slovenski politični list, so bili v nasprotju s temi mnenji prišli slovenski Dunajčani s Trdino in brezdvomno z vso mlajšo slovensko inteligenco vred že takrat do prepričanja, da, če hočejo Slovenci doseči to, da bodo v Avstriji priznani za narod, si morajo tudi ustvariti in pridobiti različne attribute naroda, med katere spada tudi politična žurnalistika in sicer žurnalistika v njihovem lastnem jeziku. Dr. Bleiweis pa je najbrž že ob priliki te nemškutarsko-dopisniške kampanije, ki se je vzdignila po nemških listih zoper slovenske narodno-politične zahteve po objavi oktobrske ustave in ki je njega v živo zbodla, prišel na idejo, da bi bilo Slovincem res potrebno politično glasilo v obrambo narodnih pravic, toda ne v domačem jeziku, v katerem naj jim zadostujejo njegove »Novice«, ampak v — nemškem jeziku v svrhu zavračanja lažnivih nemških dopisnikov in izpreobračanja odrojenih domačinov, izmed katerih eni kakor drugi niso čitali slovenskih listov. Ta različnost naziranja o potrebi v domačem ali v tujem jeziku pisanega političnega glasila Slovencev je imela postati ona kleč, ob kateri so se razšli starini in mladini 60 tih let, ob kateri so utonili »Staroslovenci« in vzplavali »Mladoslovenci« na površje.

Takrat, ko je bil dr. Bleiweis s svojega »stajališča« že izjavil v navedenem »Vabilu na naročbo«, da »'Novice' bojo tedaj ostale kakor so bile«, in dopustil »iz drugega obzira«, da »za druge namene je živa potreba, da bi se kjer koli osnoval političen list slovensk«, je še pred koncem l. 1860. priobčil v »Novicah« že ponovno citirani dunajski dopisnik H. B. dopis, datiran z dnevom 8. dec. 1860, v katerem je s svoje strani udarjal ob

struno »druzega obzira«, namreč ozira na inteligenco, ne pa zgolj na kmete: »Znano je, da nova dôba nam je nastopila... dôba ustavnega življenja in razvitka na temelji cesarskega diploma od 20. oktobra... naj prejme in vživa vsak narod vse svoje ustavne pravice; razume se, da tedaj tudi narod slovenski. Odveč pa mislim da je že, če bi hotel razlagati, da tudi mi smo res n a r o d... Protivniki tega diploma so nevarni volkovi, če tudi na videz ovčjo kožo nosijo... Taki utegnejo mi reči, da mi preveč terjamo, ker terjamo tudi po diplomu pravice za-se, pravice za narod, ki za-nje ne vé, ki so mu bolj tuje kakor Kina; da smo mi terjavci utopisti, ultra-, ‚jungslovenci‘, in kdo vé še kaj! Kdor tako govori, je že obsojen; lahka mu zemljica! Za nas pa rodoljubi! naj bojo ti priimki, sicer zasramovani, častne imena... Velika potreba je tedaj, da se ustanovi politiški list; čas ga terja. Časniki so silovita moč, ki jih tudi najmo-gočniši vladarji ošabno ne prezirajo in zdaj še cerkvenega lista ne poznam, ki bi politiških zadev saj po večem ne donašal. Sezimo si tedaj po svoji moči v roke!«^{26a}

Nastane vprašanje: Kdo je bil ta dunajski dopisnik »Novic«, o katerem smo ugotovili, da je svojimi dopisi ob začetku nove ustavne dobe »Novice« tako-rekoč obskrboval s politiko, pošiljajoč jim najmarkantnejše, najodločnejše in najtehtnejše članke? Kdo je bil ta mož, ki je vztrajal na ideji samostojnega političnega lista slovenskega kljub temu, da je bil sam dr. Bleiweis idejo takega lista s svojega kmetiškega »stajališča« razločno odklonil in jo prepustil drugim rokam, ki bi jo hotele »kjer koli« udejstviti »iz družih obzirov«, iz ozirov na nastajajočo mlado slovensko inteligenco, vse to s prikritim pristavkom, da bi v ostalem tudi razumništvu morebiti še lahko zadostovale njegove »Novice«, češ, da imajo ravno tedenski časniki tudi na

^{26a} Novice z dne 24. dec. 1860, str. 418.

Angleškem veliko veljavo in velik vpliv? Kdo je bil mož, ki je v »Novicah« prvi zapisal ime »jungslovenski« in priporočal svojim sodobnikom, da se naziva »Mladoslovenski« oklenejo kot častnega imena? Kdo je bil H. B.? Ta mož ni bil po vsej verjetnosti nihče drugi nego Valentin Zarnik. Dokaz: Nekako mesec dni potem, ko je bil ta H. B. napisal gori imenovani dopis »Novicam«, ki so ga prinesle šele v svoji božični številki, je bil pisal Zarnik (dne 4. jan. 1861) nam neohranjeno pismo Karlu Dežmanu. Na to pismo je Dežman odgovoril Zarniku dne 9. jan. 1861 med drugim tudi naslednje: »Podvizati se moram, da še v pravem času meni zažugani peticionalni juriš zastran utemeljenja političnega slovenskega časnika odvrnem. Pa tudi poštenost tirja, da na Vaše spodbudno pisanje od 4. t. m. svoje misli v slovenskih zadevah Vam odkritosrčno povem in Vašo preobilno in hiperbolično cenitev moje zmožnosti in volje do pravične mere pristrižem. Vi in slavno slovensko društvo na Dunaju mislite, da je politični časnik za Slovence neobhodno potreben.« Dalje sledi trpka Dežmanova obsodba slovanske in slovenske réakcionarnosti, ki kakor l. 1848. le o »narodnosti« in slovenskem jeziku »blebeče«, obsodba, temelječa v misli bistveno že ponemčenega Dežmana, da »po svetlobi hrepenečemu Slovencu le nemška omika pravo pot napredovanja pokazati more«. Vrhutega pa stoji v tem Dežmanovem pismu še neka podrobnost, značilna in odločilna za naš dokaz. O Jelačićevih Hrvatih piše tukaj Dežman Zarniku: Ta drhal je leta 1848. drju. Hyrtlu na Dunaju »iz vseh posod, kjer je imel anatomične preparate, špirit popila.«²⁷ Dne 26. jan. 1861 (torej pol meseca po tem Dežmanovem pismu Zarniku) pa piše naš H. B. v svojem novem dopisu z Dunaja »Novicam«: »Nekteri še sicer vedno regljajo, da slovenski narod ni za drugo na svetu, kakor ravno za nemško omiko; le ono ga more opiliti(!) in zveličati

²⁷ Priobčil dr. Lončar v »Naših zapiskih«, 1909, str. 13.

časno in večno... išimo raje zveze z Nemci, ž njimi se zedinimo ter se bojujemo, da dobimo omiko in svobodo (ktero neki?); ogibajmo pa se svojih slovenskih bratov, ki so l. 1848 svobodo pokopali in čujte! tudi v nekem kraju vès „šnops“ popili!“²⁸ — Ta dopis dunajskega dopisnika H. B. ima vso tako podobo, kakor da bi v njem indirektno polemiziral z Dežmanom oni Valentin Zarnik, kateremu se je bil Dežman v navedenem privatnem pismu v tem zmislu tako prostodušno izpovedal.

S prej omenjenim Zarnikovim dopisom v božični številki »Novic« 1860, v katerem se je zahteval politični list za Slovence kljub rahli odklonitvi od strani Bleiweisa, se je v slovensko javnost prvič vrglo geslo, da se morajo Slovenci kot samostojen narod temu dejstvu primerno opremiti z atributi naroda, opremiti ž njimi brez ozira na odrojene domače in sovražne tuje protivnike, z edinim ozirom na svoje notranje narodne potrebe. V tem dopisu se je prvič izrečno izjavil zastopnik in glasnik mlade slovenske inteligence v tem zmislu, da se hoče nova generacija oprijeti iz zasmehljivosti vzdetega ji priimka »M l a d o s l o v e n c i«, ki ga hoče nositi kot »častno ime«. Naziva »Mladoslavenci«, ki se je ob tej priliki v zbadljivi, napol nemški obliki prvič tiskal v »Novicah«, mlado pokolenje še dolga poznejša leta nikakor ni hotelo javno zapisati na svojo zastavo zategadelj, ker se sama struja, ki se je pod geslom, izraženim v tem nazivu, začela med mlajšo slovensko inteligenco formirati v javnosti, ni upala deklarirati pod tem »častnim imenom«. In tako se je začela že ob izviru nove struje ona motnost idej in neodločnost nastopa, ki je tvorila prirojeno hibo nove generacije »Mladoslavencev«, ona slabost večnega kompromisarstva, ki je še l. 1872. Stritarju, vprašujočemu po »mladi Sloveniji« in »idejah« v Mariboru pri Narodu«, narekovala v njegove »Dunajske sonete« vrstici:

²⁸ Novice z dne 6. febr. 1861, str. 47.

»Odgovorilo se mi je dvoumno...

„Tu ali tam odgovor jasen škodi!“

Tako se je zaključilo l. 1860., ki je bilo v slovenski javnosti med drugimi gesli vzbudilo tudi klic po samostojnem slovenskem političnem časniku. Izjava Zarnika, glaseča se: »Velika potreba je tedaj, da se ustanovi politiški list«, je vzbudila močno zanimanje in dobila odmev kar v dveh dopisih prve številke prihodnjega letnika »Novic«.

To novoletno številko svojega lista je pripravljala dr. Bleiweis pod vidnim vtiskom in v brezdvomnem poznanju radikalnejšega pokreta med slovensko mlajšo inteligenco. V svojem novoletnem uvodniku je zategadelj tudi on ubral odločnejše strune. Označujoč svoje »Novice« kot resničen »glas slovenskega naroda«, pravi, da se bo v svojem listu posluževal ustavnih pravic »brez razujzdanosti možato, in ne bo nam mar za to, ako se vzdigne tù in tam hrup zoper nas«. Naravnost iz svoje oprezne rezerve pa stopa Bleiweis, ko s krepkimi izrazi, vzetimi (bi rekel) že kar iz besednjaka mlade generacije, žigosa svojo lastno dotedanjo jadrskovalno taktiko: »Če sedaj na koncu preteklega leta vse jeremijade pregledamo, bomo vidili, da smo le malo dosegli.« Treba bo povzdigniti druge glasove: »Slovenci! veliko smo jokotali, načivkali smo brez uspeha na cente papirja; sedaj bojo prišli časi, da bo tudi naša beseda veljala v zboru dežel in deržave. Doba jokotanja naj neha, le možka beseda veljá.« Te besede imajo ves tak glas, da v njih skoraj ne spoznamo več znanega nam opreznega, starega in »boječega« Bleiweisa. To je bil glas pogumne mladine, ki si ga je mimogrede prilastil starin. A tudi v drugih ozirih se je izkušal dr. Bleiweis prilagoditi mlademu pokolenju. Tako n. pr. tudi v vprašanju samostojnega političnega lista, o katerem bi človek mislil, da ga je bil urednik »Novic« za svojo osebo že odpravil s svojo programatično izjavo v lanskem »Vabilu na naročbo«. Nasprotno! Dopisu znanega nam Kočevarja-Žavčanina,

razpravljajočemu z novimi argumenti to vprašanje, je dal mesto med članki prve številke pod naslovom »O zadevi slovenskega političnega časopisa«. Kakor vsi iniciatorji te ideje izhaja tudi Žavčanin v tem svojem članku najprej iz potrebe, da se Slovenci uveljavijo kot narod: »Sadanji čas terja od nas, da na eni strani to popravimo in dobimo, kar so naši preddedje zanesmarili, na drugi strani pa, da našim potomcem to usta[no]vimo, česar mi po naših očetih podedovali nismo, namreč veljavnost naše narodnosti.« — Zanimiva je v teh besedah tudi rahla graja »očetov« in relacija z ozirom na vzgled drugih slovanskih narodov, zveneča iz naslednjih Kočevarjevih besed: »To mora biti sadanji čas naša uloga, naša naloga, ako nočemo zaostajati za našimi brati Čehi in Hrvati; ako nočemo našemu zarodu samo naš prah zapustiti, ki ga bo teptal brez hvaležnega spomina; ako nočemo, da bodo naše deca to, kar smo bili mi — jadni heloti; ako nočemo, da naš narod do vekomaj suži.« Po teh uvodnih besedah prihaja oni Kočevar, ki je lansko leto bil mnenja, da bi samostojni politični časnik bil Slovencem sicer »potreben«, da pa za »sadašnje potrebe ‚Novice‘ še čisto zadostijo, in poleg tega imamo še ‚Pozor‘ v Zagrebu, ki tudi nas zastopa«, do naslednjega izpremenjenega sklepa: »Da pa zamoremo svoj glas povzdigniti, da se tudi v daljnih krogih zasliši, treba nam je javnega organa: političnega lista. Res je, ‚Pozor‘ v Zagrebu nam je obetal, da če tudi nas Slovence v svojo obrambo vzeti, pa dosedaj je celó malo govora bilo v njem o naših zadevah; saj mu še za domače včasih prostora pomanjkuje. Nam je tedaj treba svojega lastnega«. Ko je Kočevar nadalje še omenil, da bi se takemu podjetju ne manjkalo »mož za uredjevanje sposobnih« in tudi ne naročnikov ter dopisnikov, ko je še izrazil mnenje, da bi se moral v Ljubljani najti mož, ki bi položil kavcijo 10.000 gld., se je končno sklical na dunajskega dopisnika zadnje številke lan-

skih »Novic« (Zarnika) in izrazil željo, »da bi se še drugi naši ljudje o ti zadevi oglasili«. ²⁹

In oglasil se je že v isti številki »Novic« neki Vinko iz Maribora — znamenje, da je to vprašanje viselo takrat takorekoč v zraku, in obenem znamenje, da je vnanjo in obmejno slovensko inteligenco bolj gibalo, nego ljubljanske voditelje. Omenjeni mariborski dopisnik je izvajal: »Vsak vé, kako je treba narodne potrebe polajšati. To pa ne gré samo z ‚Novicami‘; nikdar naj se jim ne naklada v s e, ker imajo že tako veliko. Sila nam je treba posebnega slovenskega političnega lista. Zberimo se in se pogovorimo za njega. Naši sosedje in bratje, verli Horvatje, nam bojo gotovo na pomoč hiteli in si ga tudi naročevali. Če oni svoj ‚Pozor‘ zderžijo, zakaj bi mi svojega ne? Za vrednika nam menda tudi ni treba skrbeti. Ne preišljevajmo predolgo! Zatorej možje in gospodje skup — in povejte nam še Vi svoje misli; posebno pa prosimo sl. vredništvo ‚Novic‘ za svèt v tej važni zadevi.«

Dr. Bleiweis je imel sicer navado pri vseh javnih diskusijah čakati, kam se bo nagnila večina. Tu pa se je stvar tako zelo dotikala njegovega lastnega področja in bil je vrhutega tako naravnost interpeliran, da se ni mogel izogniti. Odgovoril je torej mariborskemu dopisniku — po svojem običaju v podčrtni opazki — naslednje: »Da nam je p o l i t i č n e g a lista živo treba, so ‚Novice‘ že lani perve dokazale, in čudno se nam zdi, da se ni še oglasil mož, ki bi to reč v roke vzел; m i ne moremo vsega.« Ako dr. Bleiweis s temi besedami meri na svoje lansko »Vabilo na naročbo«, se sicer ne more reči, da bi bil on sam v onem svojem spisku ravno d o k a z a l »živo potrebo«. To potrebo je tam pač poudarjal tako bolj nasplošno, »iz družega obzira«, ne s svojega »stajališča«, iz ozira na inteligenco, dočim je on iz ozirov na kmeta izjavljal, da on sam ostane pri takšnih »Novicah«, kakršne so. Vrh-

²⁹ Novice z dne 2. jan. 1861, str. 4.

tega je pa celo to »živo potrebo iz družega obzira« izkušal oslabiti s primerjanjem svojih »Novic« z angleškimi tedniki, češ, da imajo »veliko veljavo in velik upliv«. Ostal pa si je dr. Bleiweis tudi v tej drugi izjavi zvest zlasti v tem trdnem sklepu, da on ne pojde v »veliko politiko«, zvest v oni pristno svoji gesti, češ: Zakaj se nihče drugi stvari ne poprime? — V nadaljnjih izvajanjih te njegove podčrtne opazke se drju. Bleiweisu zdi, da tudi visoka kavcija ni bogve kakšna ovira. Bolj ironija nego uverjenost govori iz njega, ko pravi o podjetju, nad katerim si je sam umival roke: »Kaj pa nimamo moža, da bi jo [kavcijo] zmagal? Saj nekteri mislijo, da so časniki 'zlata jama', s katero se založniki in vredniki bogatijo.«³⁰ — Ko bi bil dr. Bleiweis veroval, da se tak list more ustanoviti, ali ko bi bil vsaj želel, da se ustanovi, bi te najtežje točke ne bil odpravljjal na tako lehak način. Tolikšen denar se je tačas pri Slovencih za ta namen dal zbrati samo potom kolekte. A takšna kolekta je mogla računati javaljne na uspeh, razen če bi se ji postavili na čelo najuglednejši tedanji slovenski veljaki, med katerimi bi moral biti on sam prvi. Ako smo gori rekli, da je ostal dr. Bleiweis, odrekši se političnega lista in ostavši pri »Novicah«, kakršne so bile dotlej, zvest samo sebi in svojemu pretežno kmetišškemu listu, temu izrazu njegovih zmožnosti, da pa ni nasprotoval političnemu glasilu inteligence, če bi se ga bil poprijel kdo drugi, moramo ugotoviti sedaj na osnovi tega Bleiweisovega omalovaževanja kavcije, pri kateri si kot glavni slovenski veljak ni smel tako lehkó umivati rok, kakor je to delal glede urejevanja »velikopolitičnega« glasila, moramo reči, da uredniku »Novic« — milo rečeno — stvar ni bila posebno simpatična.

A znal je dr. Bleiweis kaj spretno skrivati to svojo antipatijo. V 3. številki »Novic« se je v svojem »novičarju« celo naravnost eksponiral za samostojen poli-

³⁰ Novice, ibidem, str. 7.

tični list, ko je pisal: »Novice' dobivajo sedaj od vseh strani slovenske zemlje toliko spisov in dopisov, da ne morejo ž njimi tako hitro na dan kakor bi rade. Al o političnem časniku še ni duha ne sluha od nikod ar. Res silno potreba je vsem Slovencom vsako dnevni časnik, v kterega bi oglasili vseh gospodov po Slovenskem prihajali, ker je nespametno nemškemu časniku, ki ne prihaja Slovencom v roke, prilikati slovenske naznanila. To mora biti zopet en zahtevek prihodnjega deželnega zbora.«³¹ — Dr. Bleiweis je še isto leto sam prišel v deželni zbor kranjski, a tega »zahtevka« se ni potem in v tej korporaciji več spomnil. Podoba je torej, da ga je bil mimogrede omenil iz tega vzroka, da nekako ostane v skladu z mladino, v katere imenu je bil začel prav energično nastopati Valentin Zarnik.

Dne 23. januarja 1861 so pričele prinašati »Novice« v številnih nadaljevanjih članek: »Slovenci, Nemci pa Avstrija«, podpisan s šiframa A. D. Da ni bil ta »A. D.« nihče drugi ko Zarnik, se vidi iz energičnega tona, ki veje iz vsakega stavka tega članka, iz slovnično ohlapne, vehementne in Zarniku lastne dikcije, iz zgodovinskih reminiscenc, ki ž njimi rad operira vprav Zarnik, zlasti pa iz mnogih mest, na katerih člankar polemizira z Dežmanom in tega moža privatnim pismom, pisanim baš Zarniku, dasi se mora pristaviti, da tega pisma Zarnik nikjer izrečno ne omenja. Par mest v podkrepilo Zarnikovega avtorstva naj navedem: »Pa naj nikar nihče ne reče: ‚O, pa že spet to neumno pričkanje in ščevanje zavoljo jezika‘, vedite, da ravno ta pravda je za nas ‚Lebensfrage‘; iz nje nam bo prizviralo življenje ali pa smert; ona zasluži toraj vso pozornost našo. Narodni jezik je jedro, je sredotočje, je prva ‚conditio sine qua non‘ za omiko in za izobraženje vsakega naroda, torej tudi slovenskega.« In končno naslednje značilno mesto: »Da smo sedaj tako malo čislani, pra-

³¹ Novice z dne 16. jan. 1861, str. 25.

vijo oni [nemškutarji], izvira od tod, ker smo terdi Slovenci [Dežman je Zarniku pisal o »naši zaljubljenosti v jerhaste hlače«].« »Le pustimo naše slovenstvo, kterega nihče nič ne obraja, ločimo se od svojih na pol divjih bratov Slovanov, zakaj od njih se bomo malo lepega navaditi mogli [namigavanje na Hrvate, ki so bojda Hyrtlu špirit popili]. Če bi se pa ponemčili, pravijo, bi se pridružili silno mogočnemu, učenemu in slavnemu nemškemu narodu; široke vrata bi se nam odperle do vseh učenost in znanost; nastopila bi za nas zlata doba.«³² — Že iz teh dveh citatov mislim, da lahko sklepam, da ta »A. D.«, ki v svojem članku silno povzdiguje cirilico, ni bil nihče drugi kakor Valentin Zarnik.

Ko je Zarnik v tem članku dokazal potrebo, da se morajo Slovenci postaviti na svoje noge, na noge samostojnega naroda, ako hočejo priti do svojih pravic in do izobrazbe, pravi v enem nadaljevanju tega svojega članka: »Pa kje se čemo dela lotiti; kaj nam je sedaj najpotrebneje? bote vprašali. Najpotrebneje — saj po mojih mislih — je nam sedaj nov političen časnik, na kar nas so že ‚Novice‘ večkrat opomnile.«³³

³² Novice z dne 23. jan. 1861, str. 29 in 30.

³³ V isti številki je res pisal »Novicam« celo iz pokrajinske Krašnje neki »V.«: »Časniki nemškutarški, ki nosijo zvonec po svetu, so veliko tega krivi, da Avstrija ne pride do toliko zaželjenega miru in toliko potrebne sloge. Namesto da bi vedili, da tudi 16 milijonov Slovanov, ki jih šteje naše cesarstvo, grejo v vsem njih pravice, so jih zatajevali skoz in skoz in le propagando delali za nemštvo. In dandanašnji je taka! Brez pravice, resnice in ljubezni keršanske pitajo avstrijske Slovane s ‚verschlossene Nationalitäten‘ in Serbe psujejo s ‚serbische Politiker und ihre Spannerkerkel!... In če Slovani se potegujemo za svoje pravice, nas napadajo berž jastrebi dvojnega plemena, eni, ki nas pitajo s ‚panslavisti‘, drugi pa, ki upijejo: ‚tího, tího zdaj!‘ ‚die dummen Slawen werden wieder alles verderben!‘... Al poznamo Vas, ki nam kličete svoj ‚tího! tího!‘, da ste nam volkovi v jagnjičnem kožuhu... Omenil bi še rad o potrebi slovenskega političnega časnika — pa kaj, ker bi mogel marsikako grenjko povedati.« (Novice z dne 23. jan. 1861, str. 32—33.) — Iz takih in podobnih dopisov »Novi-

Ta novi časnik naj bi se imenoval ‚Čas‘ ali ‚Slovenski dnevnik‘, ‚Triglav‘ ali kaj takega. Izhajal naj bi, če ne vsaki dan, saj po trikrat na teden. Res, da imamo naše ‚Novice‘; al one ne morejo sedaj vsemu kaj, ker so njihovi predali že tako preobloženi z razno: verstnim plodonosnim blagom. — Vsakemu je znano, da se bo na podlagi cesarjevega pisma oktoberškega naša Avstrija prestrojila, torej tudi naša slovenska domovina. Znano je, da zanaprej se ne bodo več postave in prenaredbe delale za nas, pa brez nas, ker mi sami najbolj znamo, kje da nas čevelj žuli in kako da bi se dalo vspešno pomagati. Tužna skušnja je nas in druge učila, da se z nepraktičnimi prenaredbami brez sodelovanja naroda ne dá ustanoviti pravi stalni državni red, pravo zaupanje in ljubezen do vlade. Da se pa bomo znali možko obnašati in pametno govoriti, da si bomo iz podeljenih pravic hram obče narodne sreče sozidati mogli, je živa potreba, da se poprej prijazno pomenimo in sporazumimo, da se poprej vse pravične želje in potrebe naše cele domovine na dan spravijo, razjasnijo in naše misli zedinijo. — Vse to se bo pa najlože zgodilo s pomočjo našega novega političnega časnika. V njem se nam bo široko polje odperlo za potreben pogovor in sporazumljenje. Naši iskreni rodoljubi bodo imeli lepo priliko, se čversto poganjati za svoj narod, braniti njegove pravice zlobnega napadanja, nas lepo podučiti in nam svetovati. — V sedanjih časih so res časopisi silno imenitni postali. Oni so, tako reči, duša naroda. Iz njih se povzame obče mnenje, katero cesar Napoleon ‚šesto veliko silo‘ imenuje. Tak národen organ se meni potreben zdi tudi zato, ker mi sirote Slovenci nimamo svojih domačih velikašev in plemičev, da bi se oni na dotičnem mestu za nas potegnili kakor je to po drugih deželah

cam« nam postane jasno, zakaj se je morala v Bleiweisovi miselnosti polagoma izoblikovati misel političnega lista za Slovence, čigar prvi namen naj bi bil, odbijati napade nemških listov, seveda organa, pisanega v nemškem jeziku.

navada . . . Ravno za to, nam je pa toliko treba političnega lista. Samo, da bi se mož pripraven našel, kateri bi hotel težavno vredništvo na svoje rame vzeti. Dopisnikov, pravih iskrenih rodoljubov, ki poznajo natanko stan našega ljudstva, mu se gotovo manjkalo ne bode . . . Ako se bodo poleg tega včasih tudi jemali sestavki iz drugih narodnih listov, ako se bo v lepi in dopadljivi besedi naznanjalo ob kratkem vse, kar koli se v teh burnih časih po širokem svetu godi, prerokujem našemu novemu listu, dasiravno nisem velikih prerokov eden, dolgo življenje in zlate čase . . .³¹

V prav tisti številki »Novic«, v kateri je izšel ta zanimivi, po mojem mnenju Zarnikov članek, se nanašata na slovenski politični časnik še en dopis in neka beležka. Dopis je datiran »iz Maribora 26. januarja« in podpisan s šifro »B.« V njem se nahaja naslednje mesto: »Brali smo te dni v dunajski ‚Celeni‘ glas nekega ‚Original-Correspondenta‘ iz bele Ljubljane, ki je svetu sopet o ‚Gespenst des Panslavismus‘ prav debelo na lahkoverne ušesa zatrobil. Pri taki priložnosti domorodec pač živo čuti potrebo slovenskega političnega časnika v sercu Slovenije — v beli Ljubljani — da bi takim ‚Original-Correspondentom‘ prav živo na izdajavne ščepce bil. Slišali smo te dni iz ust verlega domorodca pomenljive besede: ‚Pozobali nas bodo, ako ne spravimo kmali na noge neodvisnega političnega časnika v svojem jeziku. Pripravljen sem v ta namen berž 100 forintov darovati.‘«

Ta mariborski dopisnik, ki je pokazal isto praktično naturo, kakršno so udeležili dve leti pozneje štajerski rodoljubi ob ustanavljanju »Slovenske matice«, je izvabil drja. Bleiweisa iz rezerve, da je prišel glede nasvetovanega novega lista s svojo barvo na dan. Dr. Bleiweis je pristavil pod dopisom tega Mariborčana naslednjo podčrtno opazko: »Sedaj pa še nekaj o političnem slovenskem listu. Živa potreba nje-

³¹ Novice z dne 6. febr. 1861, str. 45.

gova se kaže čedalje bolj, ker ‚Novice‘ z eno polo na teden ne morejo z vsemi spisi, ki jih dobivajo, tako hitro na dan, kakor bi rade. Zvedeli smo tudi, da kavčija bi ne znašala več kot 5000 gold. O tem bi ne bilo nobene nepremagljive ovire. Le moža kjerkoli je treba, da bi vzel to reč v svoje roke. Uredništvo ‚Novic‘ samo ne more vsega nositi, kar se mu od vseh strani naklada. En sam človek mora konec vzeti silnega dela. Če pa spravimo političen slovensk list na noge, nikar še ne mislimo, da bomo ž njim ukrotili svoje nasprotnike in dopisnike v nemških časnikih in da bomo preverili ž njim bravece teh zopernikov. Ti ne berejo ali ne razumejo slovenskih reči; za nje je vsa naša beseda bob v steno. Slovanom je živo treba nemškega časnika na Dunaji, ki bi krepko zastopal slovenske zadeve, in radostni smo slišali, da pride kmali tak časnik pod vredništvom slavnega rodoljuba T.[kalca] na dan. Potreba bi bilo v vsaki slovenski deželi tudi nemškega časnika v domoljubnem duhu, da bi naši nemškutarski ‚Spiessbürgerji‘ ga brali in se jim njih glava vedrila, zakaj vsi niso hudobni, nekteri so le nevedni; pa kako se hočejo podučiti o naših pravicah, o naših nadlogah, ako bero ‚Laibacherco‘, ‚Klagenfurtarco‘, ‚Gracarco‘, ‚Triestarco‘ in kar je take baže časnikov več, ki za pravično slovensko reč nimajo besede? Vse to, dragi prijatli, so po obilni skušnji naše potrebe. Saj še velike vlade imajo v ptujih deželah in ptujih jezicih svoje časnike, da se za nje potegujejo. Domača reč, sicer silno potrebna, sama ni zadosti.«³⁵

S to svojo podčrtno opazko je urednik »Novic« nekoliko razločneje odkril svoje karte, nego v svojem lanskem »Vabilu na naročbo«. Še vedno poudarjajoč »živo potrebo« slovenskega političnega časnika, še vedno izrekajoč željo, naj se njega ustanovitelj in urednik javi od »kjerkoli«, se dr. Bleiweis tukaj že čisto

³⁵ Ibidem, str. 48.

odkrito izreka mnogo bolj za organ, ki bi bil pisan v domoljubnem duhu v nemškem jeziku in ki bi izhajal ne samo na Dunaju, ampak tudi v »vsaki slovenski deželi« — organ za domače interese v tujem jeziku prej, nego smo imeli samostojni politični časnik v svojem jeziku! Tu se je razdvojilo mišljenje Bleiweisa od mišljenja slovenske mlade generacije. Dočim je Zarnik, glasnik mladega pokolenja, izhajal s stališča, da je njemu in njegovim somišljenikom jezik »jedro, sredotočje, prva ‚conditio sine qua non‘ za omiko in za izobraženje naroda«, dočim je on zahteval, da se narod opremi tudi s političnim časnikom kot z enim iz bistvenih atributov naroda in je nemškutarjem klical: »Lahka jim zemljica!« — češ, saj ti bodo itak kmalu izmrli, se je dr. Bleiweis bolj ogrel za izpreobračanje nemškutarjev in »špispurgarjev« s pomočjo nemški pisanega časnika pač ne samo zato, da se poveča število slovenske inteligence, edinega sloja, potrebuječega čisto političnega lista, ampak brezdvomno tudi zategadelj, da se ne osamosvoji ena izmed vej (namreč politična) njegovega »noviškega« drevesca, da se političnemu oddelku njegovih »Novic« ne ustvari konkurent, posebno ne v Ljubljani. — V tem mnenju me potrjuje neka beležka, ki jo priobčuje dr. Bleiweis v isti številki »Novic« pod naslovom »Iz Trsta«. V nji posnema dr. Bleiweis iz »Pozora« novico, »da v Trstu nameravajo utemeljiti slovenski politični časnik, za kateri cilj in konec, kakor tudi za utemeljenje ‚narodne slovanske čitavnice‘ je že nabrano 20.000 gold.; slovenski in dalmatinski tergovci so k temu največ pripomogli«. — Ta beležka nam kaže, da zoper to, da bi se v Trstu ustanovil slovenski politični list, dr. Bleiweis najbrž ni imel ničesar.

Te debate o slovenskem političnem listu, ki so končno pokazale na morebitno njega realizacijo v Trstu, so spravile na noge Levstika, ki je že nad dve leti brez stalne službe bival na notranjskem Kalcu in kot domači učitelj podučeval otroke pesnika Vilharja,

dokaj nezadovoljen s precej umazanim značajem svojega gospodarja. Kočevarjevo zatrjevanje, da se bo našel »za uredjevanje sposoben mož«, Zarnikova skrb, izražena v stavku: »Samo, da bi se mož pripraven našel, kateri bi hotel težavno vredništvo na svoje rame vzeti« in Bleiweisov vzklik: »Le moža kjerkoli je treba, da bi vzel to reč v svoje roke«, zlasti pa Levstikov temperament, odzivčen na vse realne in aktualne potrebe ter interese naroda — vse to je elektriziralo moža, ki je že v decembru prejšnjega leta dobival od svojega prijatelja Cegnarja iz Trsta dopise, da se v tem mestu snuje slovanska čitalnica, ki bo »v prav ugodnih okoljščinah izdajala tudi časopis«... »Ako ne dobiš med tem službe povšeči... Te pokličemo za tajnika in vrednika časopisovega«, mu je pisal Cegnar.³⁶

Tržaška čitalnica se je bila medtem res ustanovila dne 29. januarja 1861 na podlagi pravil, katerih § 23. se je glasil: »Ako društvo dobi obilo materialne in dušne podpore, bo izdajalo periodičen literaren list in po moči podpiralo slovansko književnost.« Dasi so torej pravila izrečno govorila o »literarnem« listu, vendar je pisal dr. Bleiweis v svojem tedenskem »novičarju« še dne 13. marca 1861: »Te dni smo zvedili, da je skor toliko kot gotovo, da bode v Trstu začel izhajati političen slovensk časnik. S to veselo novico so tedaj rešeni vsi dopisi, ki smo jih prejeli o tej zadevi, pa jih nismo mogli natisniti, ker nam prostora manjka.«³⁷ — Te besede zopet kažejo, da dr. Bleiweis slovenskega političnega lista v Trstu ni smatral za konkurenta, kakor bi ga bil najbrž smatral, da se je porajal v Ljubljani... Na vse to se je Levstik poslovil od Vilharja nekako med 5. in 13. aprilom — kakor je izpričal dr. Žigon — odšel v Trst in tam postal tajnik tamošnje nove čitalnice v prvi vrsti pač zato, da postane urednik čitalniškega časopisa.

³⁶ Primerjaj dr. Žigona razpravo »Bridka zgodba iz Levstikovega življenja«, Slovan, 1917, str. 160.

³⁷ Novice z dne 13. marca 1861, str. 92.

Medtem je bil začel v sredi februarja 1861 izhajati na Dunaju pod uredništvom Hrvata drja. Tkalca »O s t u n d W e s t«, organ za zaščito slovanskih narodnih interesov, ki sta ga dr. Bleiweis in Macun v »Novicah« toplo pozdravila.³⁸ Z ustanovitvijo Tkalčevega lista na Dunaju v nemškem jeziku je bila torej izpolnjena ena izmed Bleiweisovih želj, dočim mu je njegovo novico, da začne v Trstu izhajati slovenski politični list, skoro nato dementiralo neko privatno pismo iz Trsta, odposlano dne 5. aprila in natisnjeno v »Novicah« dne 10. aprila 1861, torej ob času, ko je bil Levstik najbrž že v Trstu. V tem pismu je stalo, »da se v tržaški čitalnici celó nič ne vé o novem političnem časniku; nameraval se je le izdavat nepolitišk časopis; al tudi o tem se še nič gotovega ne vé; le to je gotovo, da je ta reč še daleč«.³⁹ K temu naznanilu pristavlja dr. Bleiweis naslednjo opazko: »Ta novica, žalibog! nam poderla je zopet nenadoma vse veselo upanje, da prejmemo, kar nam je tako sila potrebno.« Stoječ na stališču, da se dr. Bleiweis ni tako bal samostojnega slovenskega političnega lista, izhajajočega kje na obmejniku, kakor si ga po vsem, kar sem gori ugotovil, v resnici ni posebno želel v Ljubljani, se ne pridružujem mnenju drja. Žigona, ki pravi, da so se ob tem naznanilu iz Trsta »Novice« — »veselo oddahnile«.⁴⁰ — Na literaren list se je v tržaški čitalnici mislilo še dalje, kakor poroča nekdo (najbrž že tajnik Levstik) »Novicam« dne 13. aprila 1861, zatrjujoč, da izdaje političnega časnika v društvu nikoli nihče ni nameraval.⁴¹ Vendar tudi literaren list tržaške čitalnice v tem času ni prišel na svetlo.

Medtem se je po vsej Sloveniji podpisovala znamenita peticija Slovencev na Schmerlingovo vlado, vsebujoča med drugim tudi naslednjo točko, s katero se je

³⁸ Novice z dne 27. febr. in 6. marca 1861, str. 73 in 78.

³⁹ Novice z dne 10. apr. 1861, str. 122.

⁴⁰ Dr. Avg. Žigon, l. c. str. 159.

⁴¹ Novice z dne 24. apr. 1861, str. 138.

po vsej verjetnosti najbrž sam Bleiweis deloma od-
dolžil svojemu nasvetu, da naj se bodoči kranjski de-
želni zbor za to stvar pobriga: »Tretjič: da se bi vsi
razglasi in oklici sodnij in drugih gospósk, kateri zade-
vajo slovenske kraje, razglaševali v uradnem sloven-
skem časniku, ktereга je zlo zlo treba, da vse ljudstvo
za te razglase zvé.«⁴² Slovenskim poslancem, izročajo-
čim Schmerlingu to slovensko peticijo, je minister
marsikaj obetal, »tudi zastran slovenskega uradnega
časnika ni odrekel«.⁴³

Urednik »Novic«, ki je bil v februarju 1861 svoje
dopisnike, kliče po slovenskem političnem listu, po-
tolažil s pomotno novico, da izide tak list v Trstu, je
sedaj, ko se je v aprilu ta pomotna vest izkazala za
neresnično, začel zopet dobivati dopise glede ustano-
vitve takega lista. Na neki tozadevni dopis z Dolenj-
skega, ki ga je dobil v maju, ni mogel končno več
molčati in je objavil svojo, kronološko tretjo načelno
enunciacijo v posebnem članku, naslovljenem: »Sopet
o političnem slovenskem časniku«.⁴⁴ V njem je izvajal:
»Vredništvo ‚Novic‘ priznava popolnoma potrebo več-
krat na teden izhajajočega političnega časnika, in
noben list si ni več prizadjal za obujenje njegovo kot
‚Novice‘, ker sprevidijo, da one, če bi tudi dvakrat na
teden izhajale, bi vendar še premalo bile potrebam
sedanjim. Ako je bilo prigovarjanje in nagovarjanje
zastonj, niso ‚Novice‘ krive, marveč to, da n o b e n e g a
ni, ki bi vzel to zadevo djansko v svoje roke.« — Kar
je povedal dr. Bleiweis v teh besedah, je formalno
vtoliko resnično, da se je o potrebi novega lista res
največ pisalo v »Novicah«. Ravno tako pa nam je
znano iz Bleiweisovih lastnih izjav, da se on sam ni
posebno ogreval za novi politični list, zlasti ne za
takšen, ki bi izhajal v slovenskem jeziku. Kar pa piše
dr. Bleiweis nadalje v tem članku, je zanimivo zlasti

⁴² Novice z dne 1. maja 1861, str. 145.

⁴³ Novice z dne 15. maja 1861, str. 163.

⁴⁴ Novice z dne 22. maja 1861, str. 168.

zato, ker nam nudi vpogled v neko že takrat nastalo zakulisno nezadovoljstvo mlade generacije, katera je bila najbrž izpregledala Bleiweisovo igro in začela zasebno zabavljati nanj. Bleiweis namreč piše dalje: »Če morebiti kdo misli, da ‚Novice‘ o v e r a j o začetek političnega lista, je ravno tako krivih misel, kakor so nasproti tisti, ki menijo, da se one hočejo po peticii slovenski v ‚Amtsblatt‘ povzdigniti in ‚Laibacherco‘ spodriniti. To in uno je hudobno podtikanje. Ko bi ‚Novice‘ hrepenele biti ‚Amtsblatt‘, bi bile že lahko leta 1849., ko jim je minister Bach to čast ponujal in ne bi bil prišel ‚časnik ljubljanski‘ na dan.⁴⁵ Al ‚Novice‘ so rekle takrat, da o s t a n e j o to, kar so iz začetka bile, in tistim, ki mislijo sedaj 1861, da ‚Novice‘ se hočejo v e s t i kot ‚političen časnik‘ in ne imeti zraven sebe drugega, rečemo danes, da ‚Novice‘ b o j o o s t a l e, dokler bojo pod sedanjim vredništvom, tudi do konca to, kar so d o z d a j bile, in da večkrat ko enkrat ali dvakrat na teden ne bodo nikdar izhajale in nikdar ne s v o j e g a o b s e ž k a spremenile. Sedanje vredništvo ima več družih opravil, kakor edino le se pečati z novinarstvom, bodi si politično ali kakošno drugo.« Končno pravi dr. Bleiweis, da njegovi rojaki mislijo, kakor da bi moral izdajo slovenskega političnega časnika osigurati le kak tiskar, s čimer pa da se zmanjšuje iniciativa urednika, od katerega mora po Bleiweisovem mnenju predvsem iziti pobuda: »‚Pozor‘ ni stvar tiskarja in tudi ‚Narodni listi‘ ne. Da bi se ne splečal dandanašnji politični list slovenski, ni dvombe, ako le dobi vrednika kakor ga je imela nekdanj ‚Slovenija‘. To pa je ‚conditio sine qua non‘.«

Nobenega razloga nimamo, da bi ne vzeli te Bleiweisove izjave dobesedno tako, kakor je pisana, torej brez vsakih prikritih misli. Bleiweis je bil konservativna natura in je znal oceniti svoje sposobnosti, svoja

⁴⁵ Ta podatek je resničen; glej pismi drja. Dolenc in drja. Becka v »Bleiweisovem zborniku«, str. 137—138.

nagnjenja in svoje — uspehe. Vsa njegova moč in vsa njegova zmožnost je bila v takšnih »Novicah«, kakršne so bile kot glasilo za večino slovenskega naroda, to je za preprosto ljudstvo, čigar interese so takrat brezdvomno zastopale in čigar obzorje so istotako brezdvomno širile. Formirala pa se je v tem času poleg preprostega ljudstva tudi že slovenska inteligenca z novimi potrebami političnega, literarnega in sploh višjekulturnega značaja. In v tem važnem momentu je Bleiweis ponovno izjavljal, da ostane on za svojo osebo pri tipu pretežno ljudskega lista in da neče postati »novinar« inteligence. Ker pa je narod kot tak šele takrat sformiran, kadar mu na čelu stoji zavedna, s svetovno inteligenco na približno isti višini stoječa inteligenca, katera ve, kaj hoče v vseh aktualnih vprašanjih duševnega in materialnega značaja, se Bleiweis s citiranimi svojimi izjavami sicer res ni odpovedal ljudstvu, odpovedal pa se je — morebiti nezavestno — vodstvu inteligence, torej vendarle vodstvu diferencialnega naroda, obsegajočega pravzaprav ljudstvo in razumništvo. Te resignacije sicer on sam ni nikdar priznal, a iz nje je začela izvajati konsekvence odkraja bolj na tihem mlada slovenska inteligenca, ki mu je začela od dne do dne bolj odrekati prestol »očeta slovenskega n a r o d a«. In v to je bila upravičena v tistem hipu, ko ji je Bleiweis razločno povedal, da naj si za vodnika v svojih »višjepolitičnih« narodnih borbah izbere drugega moža; imela je ravno tako prav, kakor v poznejših 60tih letih, ko ji je Bleiweis pri vsaki priliki v dejanju dokazoval, da on ne more biti glasnik njenih literarnih in sploh umetnostnih vzorov. Bilo bi prav in v redu, da bi bila mlada inteligenca tako, kakor je to storila pozneje v leposlovju, začela tudi v politiki graditi p o l e g Bleiweisa in n a d njim; a bilo ni prav in tudi ne v redu, ako je mislila, da je storila že dovolj, če za Bleiweisovim hrbtom šepče in šušlja, da »Novice« »overajo začetek političnega lista«. Kakor smo ugotovili iz Bleiweisovih izjav, je bila ta sumnja samo

delno opravičena. Res je namreč, da je Bleiweis vedno izjavljal, da »iz družih obzirov« je »živa potreba«, ako kdo drugi (ne on) vzame v roko uredništvo političnega lista. Res je pa seveda tudi to, da se on kot glavni prvak ni brigal, da bi se bil zbral fond za kavcijo, zaradi česar kak eventualen poizkus take kolekte ni mogel računati na poseben uspeh; in ravno tako je res in iz Bleiweisovih izjav jasno, da si je on — vsaj na tihem — še vedno želel, da bi njegovi Slovenci, ljudstvo in inteligenca, ostali rajši še zanaprej pri edinih »Novicah«, kar je bilo docela v skladu z njegovim patrijarhalizmom — same okolnosti, iz katerih se da razumeti, čeprav ne povsem podpisati sumnja mlade generacije, da je dr. Bleiweis ipak malce oviral ustanovitev samostojnega slovenskega političnega časopisa.

Ako dr. Bleiweis ni bil naravnost navdušen za slovenski politični list, je pa imel mnogo več zmisla za politični organ, ki bi v nemškem jeziku zastopal slovenske narodne interese. Ta zmisel je pri njem izhajal iz naziranja, da je velika večina tedanje slovenske uradniške in meščanske inteligence bolj zmožna nemškega jezika in zaradi tega tudi nemško misleča. Na ta način in po tej poti je prišel po vsej verjetnosti do naslednje ideologije: Ako naj se že ustanovi političen organ za inteligenco na Slovenskem, potem naj se izdaja v takšnem jeziku, da ga bo večina razumništva ne samo razumela, ampak tudi mogla čitati, t. j. v nemščini. V tem oziru pa je prišel dr. Bleiweis v direktno nasprotje že s prvim glasnikom »mladoslovenskih« idealov, z Zarnikom, ki je bil z ozirom na stare nemškutarje, na te itak smrti posvečene petrefakte, zapisal v božični številki »Novic« 1860 energične besede, češ, da ti ljudje so »že obsojeni« in »Lahka jim zemljica!« Mladina je želela, naj se rajši dá politični organ v domačem jeziku domači inteligentni mladini, katere je bodočnost...

Bleiweisa je v tem oziru in v tem vprašanju čakala še marsikatera bridka ura borbe z lastnimi rojaki. Veselje pa mu je najbrž napravil v tem prvem pretečem spopadu z »Mladoslovenci« Korošec Andrej Einspieler, ki je dne 8. junija 1861 javil, da začne z dnem 1. avg. 1861 v Celovcu izdajati nemški list v obrambo slovenskih interesov, svoje »Stimmen aus Innerösterreich«. Ta Einspielerjev nemški pisan list skoraj revijalne oblike je izhajal od začetka avgusta 1861 in je končno v borbi z nemškutarji, Nemci ter s tiskovnim zakonom propadel v začetku maja 1863. Podrobna karakteristika tega jako zanimivega Einspielerjevega političnega lista ne spada v pričujočo razpravo. Le toliko bodi povedano, da so »Novice« zavzemale simpatično stališče nasproti njemu, dasiravno je moral priti Bleiweis že ob priliki izida prvih treh števil Einspielerjevih »Glasov« do prepričanja, da »boš spreobernal nemškutarja težko katerikrat ali pa nikoli«.46 Kljub temu svojemu spoznanju pa je ostal dr. Bleiweis še vedno mnenja, da je Slovincem predvsem potreben nemški pisan politični list za one, ki »niso hudobni, ampak le nevedni«.

Vprašanje samostojnega političnega lista za Slovence ves ta čas, ko je izhajal Einspielerjev list, ni prenehalo zanimati slovenske javnosti. Cepila so se mnenja samo z ozirom na to, v katerem jeziku naj bi izhajal, ali v slovenskem ali v nemškem. Celo vodja slovenske delegacije na Dunaju, dr. Toman, se je menda v jeseni 1861 bavil s to idejo, kakor se da sklepati iz nekega tržaškega dopisa v »Novicah«, v katerem se pozdravlja ustanovitev ljubljanske čitalnice in pristavlja: »Marsikje se tudi poprašuje, kako je s tistim slovenskim časopisom, ki ga je bil prišel dr. Toman v Ljubljano ustanavljat. Ali bo kaj ali ne?« Dr. Bleiweis ni hotel ničesar izdati o tej stvari, ko je pod ta dopis postavil skopobesedno opazko: »Še se nič ne sliši.«47 Voditelj mladine, Valentin Zarnik, ves ta čas marljivo

⁴⁶ Prim. »Novice« z dne 16. okt. 1861, str. 344.

⁴⁷ Novice z dne 25. sept. 1861, str. 323.

sodeluje pri »Novicah«, hvali Einspielerjev nemški list zaradi »nekakega čverstega duha«, o katerem pravi, da veje iz vseh sestavkov⁴⁸; popisuje v šaljivih skicah državni zbor in v šegavem tonu v »Pismih slovenskega turista« narodno življenje in gibanje po slovenskih mestih, proslavljajoč pri opisu Kranja pesnika Prešerna s takšnimi besedami, kakršne se o našem prvem pesniku navadno niso brale v »Novicah«. ⁴⁹ O političnem listu Zarnik zaenkrat javno molči. Toda privatno on in njegova mladina po vsej verjetnosti gotovo ne daje miru Bleiweisu s to idejo.

Nekako indirektno potrdilo za to domnevo nahajam v novem Bleiweisovem »Vabilu na naročbo ‚Novice‘ za leto 1862«, ki se pričinja z naslednjimi besedami: »Nadja se še zmiraj, da bo kodar koli spočel se političen list slovensk, ki bode izhajal večkrat na teden, bomo ‚Novice‘ izdajali tudi vprihodnje enkrat v tednu, in ostale bojo v vsem kakor so bile dosihmal. Dragim svojim prijatlom, ki želijo večkratno izhajanje našega lista in prestvarjenje njegovo v velik političen list, damo le to pomisliti, da naš pglavitni cilj in konec, ko smo se leta 1843 lotili vredništva ‚Novice‘, je bil le z milim n a r o d o m našim stopiti v duševno zvezo, n j e m u biti v pomoč in podporo na poti čedalje višje omike in olike na vsako stran. Čeravno nas sladka zavest navdaja, da smo s pomočjo rodoljubo v naših že mnogo opravili v tem poslu svojem, nam ostaja vendar še dela obilo. ‚Mnogo ledine je še, mnogo je križama rok‘. In ravno sedaj, ko prestopamo v u s t a v n o življenje, potrebuje n a r o d naš zvestega vodnika. Podražite mu sedaj pripomočke, iz katerih zajema izbistrenje in narodno zavednost, pa mu prevežete žilo življenja. Narod si ne more ne dragih časnikov ne dragih knjig kupovati, in če bi, kakor se je prerajtalo, dvakrat v tednu izhajajoče ‚Novice‘ veljale 7 gold. 20 kr., bi zgubile bravcov veliko, in narodna reč

⁴⁸ Novice z dne 20. nov. 1861, str. 385.

⁴⁹ Novice z dne 4. dec. 1861, str. 403.

bi pešala namesto da se krepča. Velik časnik slovensk prepuščamo drugim; „Novice“ ostanejo kar so bile: list za narod slovenski.⁵⁰ — Mislím, da mi ni treba pripominjati, da razume dr. Bleiweis v tej četrti načelni izjavi o tej stvari pod izrazom »narod« v zmislu ruske terminologije vedno — »ljudstvo«.

Ko je dr. Bleiweis na tak način ponovno poudaril potrebo slovenskega političnega časnika in se obenem odločno izpovedal, da hoče on ostati pri preprostem ljudstvu in pri dosedanjih »Novicah«, popularnem lističu za primitivne potrebe naroda, zavedajoč se (dasi ne izrečno) svoje nesposobnosti za »višjepolitične« interese naroda, sta se ventiliranje in rešitev tega vprašanja s koncem l. 1861. samo odgodila, da sta se vzela takoj po Novem letu zopet v pretres.

Po Novem letu 1862. zaveja po »Novicah« neka svežejša, odločnejša sapa, se oglasi neki pogumnejši, energičnejši politični ton in sicer ne samo — kakor prejšnje leto — v dopisih dunajske mladine, ampak tudi v člankih prvakov samih. Človek, ki prebira ta letnik, ima vtisek, kakor da bi se »staroslovenski« prvaki trudili, pokazati radikalnejšemu mlademu pokolenju, da »Novice« še vedno lahko nadomeščajo slovenski politični list. V novoletnem uvodnem članku Bleiweis posebno odločno zahteva, »da se ustanovi a u t o n o m i j a posamnih dežel avstrijskih, ktera dostojno krepča njih život, pa ne razrušuje v potrebnih rečéh državne celote«; dalje obeta urednik, da se bodo »Novice« še dalje »trudile in znojile« v želji, »da bi v letošnjem letu tudi pred prag Slovincov milejše sonce prisijalo, da bi se jim spolnile n a r a v n e pravice, ki jih imajo drugi narodi; želijo tedaj, da se slovenskemu jeziku dodeli pravica v uradnijah kakor v šoli, da bo mogel vsak razumeti, kaj se piše o njem, kaj se dopisuje njemu; in tako, da se otročiči našega naroda v šoli bodo ravno tako podučevali v svojem

⁵⁰ Novice z dne 11. dec. 1861, str. 414.

maternem jeziku kakor mladina vsakega družega naroda v svojem«. Zlasti proti »kulturträgerskim« dopisnikom nemških listov, želečim, da bi Slovenci »kakor pankrti sedeli za durmi in od njih drobtine pobirali«, pravi Bleiweis, da se bodo »Novice« »v vrsti z drugimi domačimi časniki« hrabro borile, dokler ne pride oni »sodni dan, ko se bo odkrilo, kaj je laž, kaj je pravo«.⁵¹

— Na koncu iste prve številke tega letnika Bleiweis ponatiskuje poziv na naročbo zagrebškega političnega lista »Pozora« v hrvaščini, vrhutega pa še v cirilici poziv, da bi se Slovenci naročali tudi na »Vidov dan«, »političke srbske novine u Beogradu«, izražajoč morebiti na ta način tudi od svoje strani mnenje, ki so ga — kakor smo čuli — v prejšnjih dveh ustavnih letih imeli nekateri dopisniki »Novic«, da bi namreč oni Slovenci, katerim v politiki ne zadoščajo »Novice«, posegli kot naročniki in dopisniki po teh dveh južnoslovanskih političnih listih.

Drugi prvak, dr. Toman, v uvodniku druge številke »Novic« istotako odločno razvija geslo mladega slovenskega nacionalizma, kažoč kot na edini cilj na narodno kulturo, katera ni mogoča brez kulture narodnega jezika: »Namen naroda je blagostanje telesno in dušno. Blagostanje izvira iz omike, ta iz podučevanja, kterega sredstvo edino je narodni jezik.« Z navdušenimi, poetičnimi besedami proslavlja dr. Toman slovenski jezik, pozivljajoč rojake k njega kulturi: »Razodevajmo nevednim bogastvo, krasoto, krepost in milino našega jezika; napeljujmo lene na nauk njegov in na prebiranje naših knjig in časopisov... Kdor pravi, da naš jezik nima veljati v občnem življenju, ne razume edinega sredstva in poti, s katerim in na kateri edino zamore se izobraževati narod... Glejte na druge narode od prvega do zadnjega; nobeden ne trdi drugače; saj kateri narod zgubi svoj jezik, zgubi svoj značaj, svojo samostalnost, svoje bistvo, postane suženj dru-

⁵¹ Novice z dne 1. jan. 1862, str. 1.

gemu, se vtopi in — zgine. Mi pa nočemo zginiti, mi moramo še le začeti prav živeti, ker Božja volja je to!«⁵²

Naj so »Novice« še tako poizkušale ubirati neki mladostnejši, energičnejši ton, vendar mladini še vse to ni zadostovalo. V prepričanju, da so imeli Slovenci doslej »premalo zaupanja do samega sebe«, v uverjenju, »da je duševna moč našega naroda zadosti jaka, in da se smemo zanaprej brez strahú naslanjati na njo«, se je oglasil že v 3. številki »Novic« tega leta glasnik mladine, zagrebški dopisnik Anton Kos-Cestnikov, s tremi željami, katerim je postavil na čelo že dve leti latentno željo, da »bi dobili političen časopis v obliki nekdanje ‚Slovenije‘. O potrebi njegovi se je že dosti pisarilo, in ni ga domoljuba, ki bi je ne uvidil. Le založnika in zmožnega vrednika nam je treba, naročnikov v sedanjem času nobenemu izvrstnemu časopisu ne pomanjkuje. Ljubljanska narodna čitavnica stoji na krepkih nogah; bi li ne bilo mogoče, da bi se ona potegnila za čast, ter podala narodne duševne hrane?« — K tej Kosovi želji je pristavil dr. Bleiweis podčrtno opombo, da je on to pobudo »kot odbornik čitavnice predložil poslednjemu odboru; al enoglasno je bilo rečeno, da po §. 1 čitavničnih pravil to nikakor ne more biti, ker čitavnica se ne vtikuje v politiko.«⁵³ Jako značilna za razpoloženje tedanje mladine in za pravilno presojanje literarnih pojmov, ki so vodili Bleiweisa in »Novice«, je druga želja Kosova, tičoča se življenjepisa »našega Prešerna« in glaseča se takole: »Če bomo odlagali od leta do leta, se bo marsikaj pozabilo, kar bi se zdaj lahko ohranilo. Ima še ranjki dosti znanstov in prijatlov, ki so ga poznali in ki bi lahko to ali uno o njegovem bornem življenju povedali, kar bi jim utegnilo o njegovi stoletnici čez kakih 40 let nemogoče biti. Zabavnik z njegovim obrazom v obsegi hrvaškega ‚Leptira‘ bi bil kaj pripraven za to.« — K tej drugi

⁵² Novice z dne 8. jan. 1862, str. 9.

⁵³ Novice z dne 15. jan. 1862, str. 18.

Kosovi želji, v kateri je prišlo do jasnega izraza to, da si nastopajoča mladina ob vseh svojih kulturnih načrtih izbira druge vzornike, nego so si jih izbirali »Staroslovenci« z Bleiweisom na čelu, urednik »Novic« — ni pristavil nobene opombe! (Ako pomislimo, da je v tem času, ko je Kos-Cestnikov pošiljal »Novicam« iz Zagreba te svoje želje, bival že na Hrvaškem Valentin Zarnik, se najbrž ne bomo motili, ako izrečemo domnevo, da ni navdahnil Kosa s temi željami nihče drugi kakor Zarnik, ki je dotlej že dve leti brez uspeha po »Novicah« propagiral samostojni politični list in vtihtapil prejšnje leto v Bleiweisov list tudi pohvalo Prešerna — dve izmed glavnih parol na tistem porajajočega se »Mladoslovenstva«, za čigar duševnega očeta je poleg Levstika smatralo novo pokolenje vedno vprav Zarnika.)

Dne 12. jan. 1862 so prišli v Ljubljano pod vodstvom Davorina Trstenjaka štajerci, da proslavé Bleiweisa in mu izročé v znak narodne hvaležnosti lepo majoliko. Bleiweis je v svojem listu prinesel popis slavnosti z govori vred, ki so se ob tej priliki govorili njemu na čast. Pristavljajoč pod črto, da sam čuti »nespodobnost tega slavopisa«, se je doteknil tudi vprašanja samostojnega političnega lista z besedami: »Kdor zavoljo tega spisa in govorov, ki jih ima po mnogostranski želji še prinesiti prihodnji list, kamen zgrabi zoper mene, naj mi verjame, da še nikoli tako živo kakor danes nisem čutil potrebe še kakega družega, saj tedenskega narodnega lista.«⁵⁴ Na koncu iste številke pa je zopet priporočal Slovincem hrvaški list »Glasonošo«, »ker nam od tega časa, kar izhaja, je že mnogokrat djansko dokazal, da je Slovincem iskren prijatelj, da mnogo donaša člankov iz naše domovine, da različni njegovi predmeti so pisani v jeziku, ki ga nekoliko slovstveno omikan Slovenec lahko razume ali se ž njim lahko vadi hrvaškega jezika«.

⁵⁴ Novice ibidem, str. 23.

Nato je za par mesecev zopet utihnilo javno presresanje vprašanja slovenskega političnega lista. A prihajala je pomlad leta 1862., v kateri je začelo moško utripati slovensko narodno življenje. Ustanavljala se je čitalnica za čitalnico. Lasserjev ukaz z dne 15. marca 1862 o delnem slovenskem uradovanju je podžigal duhove. Dr. Razlag je naznanjal, da izdá knjigo »Slovenski pravnik« kot »narodno podučno knjigo v pravnih rečeh«, obetajoč, da namerava v bližnji dobi »izdavatı slovensk pravnišk časopis, ki bi enkrat v mescu izhajal vsaj na poldrugi põli«,⁵⁵ obljuba, ki pa jo je mogel Razlag udejstviti šele mnogo pozneje, namreč l. 1870. Slovensko gimnazijsko dijaštvo je začelo izdajati najprej litografiran, potem tiskan leposloven listič z imenom »Torbica«. Živahno gibanje se je čutilo na vseh koncih in krajih. Potreba samostojnega političnega lista je postajala pri Slovencih vedno večja in aktualnejša. Zahtevo po takem glasilu je končno podžgal še primer Čehov, teh najagilnejših avstrijskih Slovanov. Iz Prage je dopisoval »Novicam« neki slovenski dopisnik pod šiframi »L. M. G.«. Ta je poročal Bleiweisovemu listu, da so Čehi zato dosegli več narodne ravnopravnosti nego Slovenci, ker je pri njih več čvrstega in živega rodoljubja. »Tukaj se najprostejši kmetiči čutijo in zavedajo svojih narodnih pravic in vsaki dan kažejo, da so pripravljene za narodno korist tudi kaj storiti.« Dalje piše ta dopisnik, kako se po Češkem marljivo zbirajo doneski v razne kulturne in narodne svrhe, za Zdenko Havličkovo, za narodno gledališče, za Hankov spomenik itd. »Dobro bi bilo, da bi se tudi v naših slovenskih mestih, posebno pa v Ljubljani stvar zastran gledišča sprožila, ker brez tega neobhodnega sredstva za visokejšo društveno uljudnost in omiko ne bomo mōgli dolgo ostati... Najočitnejši dokaz pa, kako razširjeno je češko rodoljubje,« pristavlja dopisnik, »je to, da v sami Pragi se tiska od

⁵⁵ Novice z dne 2. aprila 1862, str. 107.

novega leta 6 čeških političkih novin, ki vse lahko shajajo ... ‚Narodní Listy‘ imajo čez 6000 naročnikov. V tej stvari bi mi Slovenci imeli Čehe najbolj posnemati, ker menda nihče ne bo tajil, da smo saj enega političnega časopisa tako potrebni kakor vsakdanjega kruha. ‚Novice‘ so že večkrat zastran te potrebe govorile in zadnji čas se je večkrat kazalo, kakor da bo kaj iz tega; al še ni nič!! Sicer se ‚Novice‘ in ‚Danica‘, ‚Slov. Prijatelj‘ in ‚Glasnik‘ in ‚Šolski Tovarš‘ krepko poganjajo za narodne pravice; al kdor natanko prevdari naše narodne potrebe in pozna žilavost naših zoprnikov, bo tudi pritegnil k temu, da listi, ki samo enkrat na teden ali na mesec izhajajo, v našem času ne morejo vsemu kaj.« In nato sledi v tem praškem dopisu zanimivo mesto, zanimivo zlasti glede Levstika, bivačočega ob tem času v Trstu in prišedšega po naši ugotovitvi v to mesto ravno z namenom, da postane urednik slovenskega lista tržaške čitalnice. To mesto v tem dopisu slove: »Pred nekoliko časom mi je pisal nek tržašk rodoljub, da bi se v Trstu lahko ustanovil političk slovensk časopis; da bi bilo vsega, samo za vrednika je nek križ in težava. Meni bi se nekako čudno zdelo, da bi res ne bilo v Trstu za to stvar pripravnega človeka, pa mislim, da če bi bilo res sicer vsega, bi se vrednik mogel tudi od kod drugod dobiti. Političnokupčijsk list v slovenskem jeziku v Trstu ustanoviti bi bilo po moji misli v marsikterem oziru res pravo delo; al pravo središče za slovensko novinarstvo je po moji misli vendar le sama Ljubljana.«⁵⁶

Dr. Bleiweis, ki je prejšnje leto ob tem času, ko se je govorilo o političnem listu tržaške čitalnice, najbrž odkritosrčno pozdravljaj tak list v Trstu, sedaj ni pristavil k temu dopisu svojega praškega dopisnika niti svoje običajne podčrtne opombe. Tudi zadnji stavek o Ljubljani kot središču slovenskega novinarstva je natisnil brez komentarja.

⁵⁶ Novice z dne 26. marca 1862, str. 100—101.

2. **Levstikov »Naprej«.** Sredi tega nanovo oživljenega razpravljanja o slovenskem političnem listu se je polotil ideje, postaviti se takemu podjetju na čelo, mož, ki je bil pred l. 1848. še nemški poet, od tega leta dalje pa eden glavnih dobaviteljev tekstov in napevov slovenske lahke, družabno-domoljubne popevke, v čitalniški dobi eden prvih piscev in prevajateljev burk čitalniških odrov — **M i r o s l a v V i l h a r**. Dne 21. marca 1861 izvoljen za poslanca notranjskih kmetijskih občin v prvi dež. zbor kranjski je s tem stopal v politično areno, okoliščina, iz katere bi se dalo razlagati njegovo zanimanje za slovenski politični list. Vendar ga dejstvo, da je glasoval v eni prvih sej kranjskega dež. zbora (dne 8. aprila 1861) za nemški poslovni jezik, ne označuje kot posebno zavednega narodnega politika. Tudi dejstvo, da se je že po dveh letih poslovil od poslanstva in politike, ne govori za to, da bi bil Vilhar imel kakšne posebne talente za politiko. Bil je pač imovit graščak, vendar ne jako darežljiv, in zato si ne moremo razlagati stvari drugače, kakor da ga je kakšna neznana nam oseba, ki je imela nanj vpliv, zainteresirala za slovensko politično mecenatstvo. Ta oseba je živela morebiti v Trstu, morebiti v Ljubljani, kamor se je bil Vilhar preselil že v jeseni 1861. leta, najbrž ne tolikanj zaradi lažjega izvrševanja deželnozbornskega mandata, kolikor zaradi podraščajočih otrok, pohajajočih srednjo šolo.

Podrobnosti izza kulis porajajočega se Vilharjevega političnega lista se nam ni ohranilo toliko ko nič. Kar nenadoma se je v »Novicah« z dne 9. apr. 1862 — torej ravno štirinajst dni po objavi omenjenega praškega dopisa — pojavila neslednja novica: »Te dni je gosp. Miroslav Vilhar, ki se je v jeseni stanovitno preselil v Ljubljano, izročil sl. c. k. deželnemu poglavarstvu prošnjo za dovoljenje slovenskega časnika, ki ga želi vsaki teden enkrat na celi poli izdajati pod naslovom ‚Naprej‘. Obsegal bo zraven političnega dela lepoznavske in trgovske reči in mnogovrstne nazna-

nila. Čeravno bi g. Vilhar mnogim željam še bolj vstre- gel, ako bi izdajal saj trikrat v teden političen časnik, bomo vendar že tudi tednika prav veseli.«⁵⁷ Ta notica je potekla brezdvomno izpod Bleiweisovega peresa, ker je popolnoma v skladu z njegovimi dosedanjimi izjavami o tej stvari. Opomba, da bo novi politični list prinašal tudi leposlovne in trgovske stvari, govori za domnevo, da se je ideja »Napreja« rodila v Trstu, ker je ravno tamkajšnja slovanska čitalnica imela v svojih pravilih leposloven list in ker je omenjeni praški dopisnik po pismu nekega tržaškega rodoljuba govoril o »politično-kupčijskem« listu.

Podrobneje se dr. Bleiweis ob tej prvi objavi Vilharjevega lista ni spuščal v razpravljanje o razmerju »Novic« do novega političnega organa. Storil pa je to povodom nekega članka J. Godine Vrdelskega, izišlega dne 1. apr. 1862 v »Slovenskem glasniku«. Godina-Vrdelski je pisal v Janežičevem listu pod naslovom »Česa je zdaj Slovencem najbolj potreba?« naslednje: »1. D o b r e g a p o l i t i č n e g a č a s n i k a — pisanega prav prosto, brez dolgih zapletenih stavkov in razumljivo za vsacega kmeta, tedaj tudi v čisto slovenskem jeziku, nezmešanem ali nespačenem s tujimi besedami... izvan tistih nam nepogrešivnih izrazov družih slavjanskih narodov, katerih ne najdemo v našem slovenskem narečju.« Naštevajoč podrobno, da bi moral tak list prinašati »na kratko spisane« uvodne članke, »časniški razgled«, dopise, »kako pripovedko koristno, vabivno, važno ali tudi kratkočasno v prozi ali v stihih, kako razjasnjenje o poljedelstvu, kmetovanju, trgovini, iznajdbah, umetnostih itd.«, da pa naj bi opuščal slovniške in mitološke stvari, prihaja Godina do zaključka, da bi bilo v svrhu cenenosti dovolj, ako bi list izhajal »vsak teden le dvakrat in le na eni poli srednje velikosti«. Končno pa dostavlja pisec še naslednjo pripombo: »Še bolje pa bi bilo, ako bi htele naše

⁵⁷ Novice z dne 9. apr. 1862, str. 119.

ljubljenе „Novice“, ki so razširjene po vseh slovenskih krajih, vsaj za sedanje razsodne dneve to prevažno nalogo prevzeti, da bi naš narod tudi v politiki vodile, kakor so na pr. storile v poslednjem listu.«⁵⁸ — Na ta direktni apel dr. Bleiweis seveda ni mogel molčati. Odgovoril je nanj odkritosrčno in v skladu s tem, kar je bil že opetovano izjavil v tej debati: »Spodobi se, da prijaznemu temu vabilu tudi odkritosrčno odgovorimo, da prav radi bi to storili, ako bi le mogli. Al kdor naše mnogostranske opravila pozna, nam bo rad priznal, da nam je to nemogoče. Vredovati se dajo časniki res tudi tako, da vredništvo nima prevelikega dela; al naša vest je tako tanka v tem, da to, za kar smo mi odgovorni, tudi mi storimo vse. In večkrat smo že rekli, da le težkega srca bi se ločili od onega polja, na katerem so „Novice“ blizu 20 let za narod delale. Al potrebo velikega političnega časnika tudi mi živo živo čutimo; zato bi želeli, da gosp. M. Vilhar, ki je ravnokar prosil za dovoljenje novega političnega časnika, bi namesto enkrat v tednu svoj list izdajal saj dva krat na teden, da bi se spoznile že tolikrat in od toliko strani razodete želje.«⁵⁹

Tudi to Bleiweisovo izjavo moramo vzeti tako, kakor je napisana. Urednik »Novic« stoji v nji konsekventno na svojem »stajališču«: kakor je bil izjavil že v svojem vabilu na naročbo koncem l. 1860., da ostane pri »Novicah« kot prosvetnem lističu za preprosto ljudstvo, češ, da »velike politike delati ni cilj in konec« njegovega novinarstva; kakor je začetkom l. 1861. poudarjal kot važne druge svoje posle in prepuščal izključno novinarstvo drugim rokam, češ: »mi ne moremo vsega«; kakor je v maju 1861 nasproti nestrpni mladini naravnost izjavil, da ima več drugih opravil, »kakor edino le pečati se z novinarstvom«, podčrtujoč veselje do takih »Novic«, kakršne so bile

⁵⁸ Slovenski glasnik, 1862, str. 140—141.

⁵⁹ Novice z dne 16. apr. 1862, str. 123.

dotlej, a obenem dopuščajoč važnost čisto političnega lista, tako tudi v tej svoji izjavi tik pred porodom Vilharjevega »Napreja« še enkrat rekapitulira iste svoje razloge. Samo one svoje primere »Novic« z angleškimi revijami iz prve svoje izjave, ki je dajala nekako čutiti njegovo skrito željo, da bi morebiti vendar »Novice« še zadostovale Slovencem, one primere ne ponavlja več. Pač pa se je tekom razpravljanj o tej stvari odločil k priznanju »žive potrebe velikega političnega časnika«, ki ga je v prvi svoji izjavi dopuščal samo iz »druzega obzira«, kakor vemo: iz obzira na narodnopolitično organizacijo slovenske i n t e l i g e n c e. A v tem oziru je ipak imel skrivno misel, da bi slovenski, dokaj potujčeni inteligenci bolj služil nemški pisan organ, ki bi — mimogrede povedano — ne degradiral njegovih »Novic« z dominirujoče postojanke. To misel pa je Bleiweis zaenkrat zamolčeval in je pozdravil »Naprej« — najbrž z malce deljenimi čuvstvi.

Med prvimi, ki so se oveselili porajajočega se »Napreja« in ga javno pozdravili, so bili štajerski rodoljubi, katerih eden je pisal o tej stvari »Novicam« naslednje: »Željno že pričakujemo razpisa in povabila na naročbo Vilharjevega tednika, in zdaj tem več, ker nam je ravno iz Dunaja prežalostna novica dospela, da bo ‚Ost und West‘ za nekaj časa nehal biti velik političen časnik. Da nas rana vsekana s padcem ‚Ost und Westa‘ ne bi tako hudo sklela, bi bilo pač želeti, da naj bi ‚Naprej‘ še stopil stopinjo n a p r e j in saj dvakrat v tednu izhajal, ker z enkratnim listom nam ni dosti pomagano.« K temu dopisu je pristavil Bleiweis pod črto opombo: »Gosp. Vilhar namerjava d v a k r a t v tednu izdajati svoj list in tako vstreči narodnim potrebam.«⁶⁰

Vilhar je bil vložil prošnjo za dovolitev »Napreja« pri deželnem predsedništvu v začetku aprila 1862 in je moral razmeroma dolgo čakati na njeno rešitev. V

⁶⁰ Novice z dne 23. apr. 1862, str. 134.

času čakanja na svoj list je marljivo sodeloval pri »Novicah«, ne samo s pesmicami, ampak tudi z dopisi »s Pivke«. Dne 24. maja se je udeležil velikih hrvaških slavnosti na Grobniškem polju, ki so se tam v navzočnosti Strossmayerja in drugih hrvaških veljakov obhajale v spomin južnoslovanske zmage nad Tatarji pred 500 leti na tem polju, in je to slavnost tudi v »Novicah« opisal.⁶¹ Tudi bodoči urednik »Napreja«, Fran Levstik, v tem času opetovano sodeluje pri »Novicah«, popisuje koncert Rusa Svečina v tržaški čitalnici⁶² ter razlaga v nasprotju z nekim sotrudnikom »Učiteljskega tovariša« »Imena slovenskih krajev«.⁶³ To razpravo, ki jo je Levstik datiral »v Trstu 4. julija 1862«, imenuje malo kasneje dr. Bleiweis sam »temeljit pretres«.⁶⁴ Da se »Novice« zanimajo za usodo dovolitve Vilharjevega lista, se vidi iz tega, da dne 18. junija 1862 prinašajo med ljubljanskimi novicami opazko: »Gosp. Miroslav Vilhar še ni dobil dovoljenja za izdajanje slovenskega političnega časnika.«⁶⁵

Končno dočaka Vilhar vladne dovolitve svojega lista nekako koncem septembra l. 1862. V isti številki z dne 1. okt. 1862, v kateri prinašajo »Novice« na prvi strani Slomškov nekrolog, naznanjajo na zadnji strani naslednjo vest: »Gosp. Miroslav Vilhar je prejel te dni dovoljenje za izdajanje slovenskega političnega časnika ‚Naprej‘. Misli ga začeti ob novem letu in ga izdajati dvakrat v tednu.«⁶⁶

Takoj nato začne Vilhar po vsej verjetnosti z intenzivnimi pripravami za izdajanje »Napreja«. Nepojasnjeno je ostalo slovenski literarni zgodovini še do danes, kako je prišlo do tega, da si je mož izbral za urednika svojega lista ravno Levstika. Ne zato, kakor

⁶¹ Novice z dne 4. jun. 1862, str. 190.

⁶² Novice z dne 28. maja 1862, str. 182.

⁶³ Novice z dne 2. in 9. jul. 1862, str. 221 in 233.

⁶⁴ Novice z dne 3. sept. 1862, str. 305.

⁶⁵ Novice z dne 18. jun. 1862, str. 209.

⁶⁶ Novice z dne 1. okt. 1862, str. 340.

da bi Levstik že takrat ne bil zavzemal vidnega stališča v slovenski javnosti, saj je bilo njegovo kritično delo pri »Novicah« in »Glasniku« znano vsakemu, kdor se je količkaj zanimal za slovensko kulturno in javno življenje; ne zato, kakor da bi Levstik v tem času ne kazal nagnjenja za tako delovanje, saj vemo, da ga je vprav ideja slovenskega leposlovnega ali političnega lista, ki naj bi ga izdajala tržaška slovanska čitalnica, izvabila v Trst. Pojasnitve bi potrebovalo to ponovno zbližanje med Levstikom in Vilharjem zato, ker se je Levstik v spomladi 1861 poslovil od službe privatnega učitelja pri Vilharju na Kalcu v precejšnjem nesoglasju z gospodarjem in nepoplačan za svoj trud. »Vilhar mi je bil dolžan 400 gld., ko sem šel od njega. Hotel mi je za vse dati samo 50 gld., po dolgem prepiru mi je dal 100 gld., po 1 letu mi je v Trst poslal z jezo 100 gld., in ko sem prišel k ‚Napreji‘, prejmem 180 gld., kajti utrgal mi jih je 20 gld.,« je pisal Levstik sam pozneje dne 29. febr. 1870 Stritarju na Dunaj.⁶⁷ — To nesoglasje ob slovesu iz učiteljske službe je po vsej verjetnosti tudi povzročalo, da morebiti Vilhar spočetka niti ni mislil na Levstika kot urednika »Napreja« in se je najbrž v začetku sam polotil priprav za urejanje lista. A končno je moral izprevideti, da on sam tej stvari ne bo kos. Ali mu je kakšen znanec iz Trsta, kjer so se — kakor smo razvideli iz dopisa noviškega dopisnika iz Prage — zelo zanimali za novi politični list, nasvetoval Levstika, ni znano, pač pa verjetno. Dejstvo je, da je bival Levstik ves oktober in še velik del novembra, v času, ko je imel Vilhar dovoljenje za list že v rokah, še vedno v Trstu, živeč se od stradanja, dolgov in podučevanja slovenščine v tržaški čitalnici. Šele koncem novembra 1862 je po svojem lastnem pismu Fabijaniju zapustil Trst,⁶⁸ morebiti ravno nekako ob istem času, ko je dne 26. nov. 1862 izšla v »Novi-

⁶⁷ Prim. drja. Žigona razpravo v »Slovanu«, 1917, str. 159.

⁶⁸ Ibidem, str. 160.

cah« njegova ocena Miklosičevega staroslovenskega slovarja.

Naposled je v petek dne 2. januarja 1863 izšla 1. številka dolgo pričakovanega in zaželjenega v ustavni dobi prvega samostojnega slovenskega političnega lista pod naslovom »N a p r e j« s pripombo, da »ta list izhaja vsak vtorek in petek«. Na čelu lista je stal pod naslovom »‚Naprej‘ svojim bralcem« kratek program novega časnika, v katerem je Levstik v lapidarnih besedah izvajal, da se misli »Naprej« potezati »na ustavnem potu za vse in vsakoršne pravice« slovenskega naroda, ter vedno in povsod imeti pred očmi blagost svoje domovine s pazljivim očesom na južne brate, »s katerimi smo Slovenci v materijalnej in dušnej dotiki«. S temi besedami je bila načrtovana listu v zmislu stremljenj tedanje mlajše generacije krepko nacionalna in južnoslovenska politična smer. Še izrazitejši »mladoslovenski« podton, kontrastujoč z dosedanjim »staroslovenskim« konservatizmom, se je oglašal iz nadaljnjih besed Levstikovega programa: »Da bi ‚Naprej‘ dosegel svoj sveti namen, obéta čestitim bralcem take liberalno-politične, lepoznavske in gospodarske sestavke, kakoršni so potrebni, da se zvé, kar se bode važnega godilo po vsem svetu; da se zbuja narodnost, vnema skrb za občno korist, širi vsestranska omika in luč med Slovenci, in kolikor je mogoče, da se pripomore k splošnej izobraženosti na jugu.«⁶⁶ Liberalnost, za politiko takoj leposlovje in šele potem gospodarstvo, poudarjanje vsestranske omike in »luči« med Slovenci potom povišanega nacionalizma, širitev izobraženosti med južne brate — sama nova, »mladoslovenska« gesla, postavljena sicer ne še v opreko »staroslovenskim« praktikam, pač pa za toliko pogumnih korakov v ospredje slovenske narodne in kulturne borbe, da se je moralo čutiti, da stopa v »Napreju« na plan novo, mlajše in čilejše pokolenje, da Levstik iz

⁶⁶ Naprej z dne 2. jan. 1863, str. 1.

kuša dati kulturno ideologijo mladini, v imenu katere je doslej izpregovarjal od časa do časa samo Valentin Zarnik.

Nastane vprašanje: Kako se reprezentira v »Napreju« kot časnikar in politik oni Levstik, ki je bil dotedaj pesnik, literat, jezikovni ter literarni kritik in filolog?

Vnanji ustroj »Napreja« je bil takšen, da je na čelu lista stal po navadi uvodni članek s stereotipnim naslovom »V Ljubljani« in datumom dotičnega dneva, ko je list izšel. To prakso je Levstik povzel po velikih nemških dnevnikih. Za uvodnikom so se uvrščali »dopisi« Levstikovih sotrudnikov iz raznih krajev in slovenskih mest, posebno iz Zagreba in Prage. Nekatere dopise z Dolenjskega in tudi Gorenjskega (iz Lašč, Kandije, Višnje gore, Radovljice), v katerih se je v šegavem tonu grajala narodna nezavednost po deželi, je sestavljal urednik sam. Potem je sledila rubrika »Važnejše dogodbe«, v kateri so se podajale aktualne novice iz Avstrije, iz domačih krajev in nato iz najrazličnejših tujih držav. Vse uvodnike, kakor tudi te novice, je pisal Levstik sam v poljudni besedi, kratko, jedrnato in pregledno. Za to rubriko je zaključeval list včasih leposloven feljton pod naslovom »Lepoznanstvo«:

V svojih uvodnikih in tudi nekaterih posebnih člankih se nam kaže Levstik v »Napreju« predvsem kot kulturni delavec, čigar najvišji cilj je i z o b r a z b a n a r o d a. V svrhu dosege čim najvišje izobrazbe se naj narod z vso energijo poslužuje pravic, ki mu jih dajejo nove ustavne naredbe, zlasti deželni zbori. V teh korporacijah, za katerih javnost se Levstik poteza odločno in možato, se naj izkuša doseči ona ravnopravnost, od katere obeta Levstik Avstriji edino rešitev: ravnopravnost v uradu, cerkvi in šoli, kar se dá najlažje doseči v »Zedinjeni Sloveniji«. Z isto vnemo kakor Bleiweis v »Novicah« se bori Levstik v »Napreju« zoper »kulturträgersko« kliko nemških dopis-

nikov, dopisujočih iz slovenskih krajev v nemške liste in izkušajočih borbo za ravnopravnost potisniti v ozadje s pomočjo in pretvezo borbe za svobodomiselstvo. Poudarjajoč povsod važnost domačih šeg in navad, stremi Levstik vedno po tem, da bi se narod izkopal iz tujstva in se povzpел iz polutanstva tujih vplivov do enotnosti narodnega značaja zlasti potom izobrazbe domačega jezika, onega elementa narodnosti, ki je Levstiku najvišji paladij. Izobražen jezik je Levstiku poroštvo in posoda one visoke kulture, h kateri zavestno in neprestano stremi vse Levstikovo prizadevanje. Poleg teh idealnih dobrin pa se Levstik zaveda tudi pomena materialnih vprašanj naroda, vprašanj gospodarstva in obrti, za katera se poteza na več mestih svojega lista. Dasi mu je kulturna organizacija njegovega lastnega naroda najbolj in predvsem pri srcu, vendar se neprestano ozira tudi na druge Slovane, zlasti na Srbe, pri katerih z veseljem beleži vsak kulturni korak, in na Čehe, katere priporoča svojim rojakom v marsikaterem oziru v posnemanje.

Da spoznamo Levstika kot politika in žurnalista, si hočemo nekatere njegove članke ogledati malo podrobneje. V prvem svojem uvodniku pravi Levstik: »Do leta 1848. je trla Slovence jako trda, jako žalostna osoda.« Šole po mestih in tudi po deželi so bile nemške in italijanske. Edina skrb vlade je šla za tem, kako bi ponemčila narode, ne pa za tem, kako bi jih izobraževala. In mi sami »smo bili tako sladko zadremali, kar se tiče narodne svesti, da celó nismo več vedeli, da smo Slovenci«. Kdor se ni oprijel tujih šeg, običajev in tujega jezika, je veljal za sirovega neotesanca. A »nekaka moč«, speča v narodu, nam je prišla na pomoč, da nas tujstvo ni premoglo. Prišlo je l. 1848. in zadonela je čarobna beseda: ravnopravnost. Že takrat smo imeli nemalo izobraženih mož, ki pa na žalost niso zadostno obvladovali našega književnega jezika. Vendar »je v zadnjem desetletji na vrtu slovenskega izobraževanje razcvèl in dozorel marsikak lep sad«.

»Leta 1860. se je še večemu narodnemu razvitku postavil kvas. V tem letu je stopila Avstrija v vrsto držav na pravico oprtih.« Res se davki višajo, a naj se le ustali in utrdi ustavnost, pa se povzdigne tudi blago stanje. Državni zbor že deluje, skoro se zbero nanovo na delo tudi deželni zbori. Naj deželni poslanci ne pozabijo, kaj so obetali domovini, naj imajo vedno pred očmi, »da samo iz dušne omike državam izvira trdostojna, mnogoletna moč«, zlasti pa, »da brez narodnih učilnic ni mogoče upati nikakoršnega narodnega izobraževanja«. ⁷⁰ — Narodna šola, to je oni Levstikov madrigale, h kateremu se vrača urednik »Napreja« skoraj v vsaki številki. Brez narodne šole je nemogoča ravnopravnost v uradu. Brez narodne omike je narodnost v nevarnosti, izvaja takoj nato v uvodniku druge številke: »Ko so bili vprašani uradski poglavarji naših pokrajin, ali bi se uže mogla slovenščina pisati po uradih, odgovorilo jih je največ, da ne, in bojimo se tudi za tiste, ki našemu jeziku niso kratili sposobnosti, da bi vsaj nekterim izmed njih bilo neprijetno, morda celó nemogoče, slovenski pisati. Kdo je tega kriv?« Naš jezik gotovo ne. »Uže dobro olikana, skoraj iz lastne moči narodnega prizadevanja v knjige vpeljana slovenščina priča, da je izobraženosti, na kateri so zdaj prvi evropski jeziki, popolnoma pripravna, in tudi kaže, kakošne duhovne moči spé v narodu. Ali vendar je pri nas jezikovo znanje še vedno samotržje (monopol) nekterih mož, ki so s posebnim trudom le prizadevali si priti do korena slovenskega organizma; zarés prišel pa morda ni še nobeden.« Šol ni bilo; šole pa rode več sadu nego vse knjige, vsi časniki in vse čitalnice skupaj. ⁷¹

Ko se odpro dne 8. jan. 1863 vrata kranjskemu dež. zboru, posveča Levstik v »Napreju« tej korporaciji največjo pažnjo, odstopajoč poročilom o delovanju

⁷⁰ Naprej z dne 2. jan. 1863, str. 1—2.

⁷¹ Naprej z dne 6. jan. 1863, str. 5.

kranjskega dež. zbora prvo mesto, celo pred svojimi političnimi uvodniki. V svojem poročilu o prvi seji kranjske dež. zbornice v tem letu z največjim ponosom in zadoščenjem beleži, da je cesar poslal kranjskemu dež. zboru z lastnoročnim slovenskim podpisom slovenska preveda obeh ustav, oktobrske in februarске. »Položeno ima biti ustavno pismo v deželni shram; ostane nam porok za postavno veljavo našega jezika«, pribija Levstik za drjem Tomanom.⁷² — Pripisujoč deželnim zborom največjo važnost, se Levstik v uvodniku 4. številke odločno poteza za javnost obravnave ustavne korporacije, zastopajoč pravico volivcev, da kontrolirajo svoje poslance in glasno na znanje dajejo, če so ž njimi zadovoljni ali ne. Javna dostopnost zbornice je javna občna sodba. Kranjski dež. zbor naj torej odpravi vstopnice, omejujoče svobodni dostop volivcev.⁷³ V isti številki svojega lista stopa Levstik že v bojno areno s »kulturträgerskima« dopisnikoma »Triesterice« in »Laibacherice«,⁷⁴ potvorivšima njegova izvajanja o uvedbi slovenščine v urade v tem zmislu, kakor da bi Levstik trdil, da ni siliti slovenščine v urade, dokler niso šole slovenske in pa da od sedanjih učiteljev ni ničesar pričakovati. Levstik izjavlja, da ni bil namen njegovih besedi, da bi se odgodila uvedba slovenščine v urade, ampak da bi se pospešilo poslovenjenje šol, saj zmožnih slovenskih profesorjev je dovolj, samo da so razkropljeni v tujini. Podčrtujoč, da ni pri volji »nasprotnikom blazino podkladati«, konstatira, da od teh profesorjev, ki sedaj službujejo na

⁷² Naprej z dne 9. jan. 1863, str. 9.

⁷³ Naprej z dne 13. jan. 1863, str. 13.

⁷⁴ Nemško stranko na Kranjskem, katere glasniki hočejo biti ti nemški »kulturträgerski« dopisniki nemških listov v Gradcu, na Dunaju in v Trstu, Levstik omalovažuje, češ: »V našem mestu bivamo čisti Slovenci. Tu ni strank, le samo trije štirji možički, pod enim polovnikom skriti, delajo nepokoj. Dopisujejo po časnikih, in baháje trobijo po svetu iz tendencije porojeno laž, da so stranka.« (Naprej z dne 5. jun. 1863, str. 176.)

Slovenskem, res ni ničesar pričakovati. — V uvodniku 5. štev. gre Levstik z ozirom na dež. zbor dalje, zahtevajoč, da izdaja kranjski dež. zbor stenografska poročila v slovenskem prevodu — »dokler je nemščina v sejah navadna«. ⁷⁵ K isti zahtevi se povrača v uvodniku 6. številke, v katerem zatrjuje, da je z raznimi cesarskimi dopisi in nagovori v slovenščini in s slovensko izdajo državnega zakonika postavno pripoznano ime »Slovenci«. »Naša staroslavna narodnost je tedaj dokazana in pripoznana, dasi tudi nekteri starejši gospodje otrešajo rekoč, da so Kranjci z dušo in s telesom, Slovenci pa malo in dosti ne.« Protokoli dež. zbora se morajo tiskati tudi v celotnem slovenskem besedilu. »Vsacemu narodu je in mora biti na zemlji materni jezik najsvetejše blago.« ⁷⁶ V poročilu o seji kranjskega dež. zbora z dne 20. januarja, v kateri se je razpravljalo o izročitvi drja. Bleiweisa sodišču zaradi v »Novicah« priobčenega dopisa iz savinjske doline, Levstik in extenso prinaša izjavo poslanca drja. Supana, v kateri je ta rekel: »Dokler se bodo sodila pri nas dela, ki zadevajo politiko, po zakonih, kateri so iz poprejšnje sisteme, dotlej se ne more govoriti o svobodi posameznega človeka, o svobodnem tisku in o življenji na pravico oprtem v državi.« ⁷⁷ Kako kmalu je imel priti čas, ko je Levstik z Vilharjem vred sam na svoji koži občutil, da Schmerlingova ustava ni vsebovala pravic svobodnega tiska! — Povodom razprave o slovenskih stenografskih poročilih v kranjskem dež. zboru dne 28. januarja, ko se je po hudi besedni bitki ta izdaja odklonila, Levstik ostro strelja na nemškutarje, češ, da nasprotna stranka ne bi bila smela niti s tem, da »se je postavila za nasip prevelikih stroškov«, tako naravnost reči, da je zoper princip ravnopravnosti. Z ozirom na Dežmanovo trditev, da je ravnopravnost

⁷⁵ Naprej z dne 16. jan. 1863, str. 16.

⁷⁶ Naprej z dne 20. jan. 1863, str. 21.

⁷⁷ Naprej z dne 23. jan. 1863, str. 25.

varovana, ker se v enkratni izdaji protokolov itak slovensko natisne, kar se slovensko govori v zboru, pa si Levstik ne more kaj, da bi ne vstopil prvič v vlogo kritika slovenskih politikov. Vse mora ljudstvo zvedeti, kar se govori v zboru, pravi Levstik, pristavljajoč, da slovensko se govori veliko premalo, »ker naši poslanci bi prvič morali znati slovenski govoriti, in drugič bi tudi morali hotéti govoriti; ali koliko imamo tacih v zboru?«⁷⁸ Eden izmed redkih slovenskih govornikov v kranjskem dež. zboru je bil dolenjski kmet Zagorec, ki je nasvetoval, »naj bi se v zbornici več govorilo v slovenskem jeziku«, kar je ponatisnil Levstik v »Napreju« z razprtimi črkami.⁷⁹ — Zgodovinska seja v kranjskem dež. zboru dne 28. januarja 1863, ko je šlo za izdajo slovenskih stenografskih poročil, je dala Levstiku tudi priliko, da je določno opredelil svoj kulturni nacionalizem in svoj državnopravni nazor. Grof Anton Auersperg (Anastasius Grün) je bil namreč ob tej debati izustil besede, da je Slovencem »meriti na Dunaj, pa ne v Zagreb, v Beligrad ali celó v Cettinje«, češ, da je Kranjska ozemlje nemške izobraženosti (deutsches Kulturgebiet). Sklicujoč se na znan izrek Palackega o Avstriji, ki bi jo Slovani morali ustanoviti, ako bi je še ne bilo, pristavlja Levstik: »Slovenci smo v resnici zvesti Avstrijanje.« Kar pa se tiče »nemške izobraženosti«, pa se glasi Levstikovo mnenje takole: »Vsemu svetu je znano, da se nikoli noben narod ne more narodno izobraziti na stalu tujega jezika; vsakej državi pa modrost ukazuje, da skrbi za izobraženost svojih državljanov, ker to je podloga njene dolgoletne trdnobe. Mi Nemcev ne črtimo, ali ponemčiti se ne damo; ne sovražimo njihovega jezika, za kterega vémo sami, da nam je bil potreben; poganjamo se le za svoje pravice. Hvaležni smo jim za to, kar smo se naučili od njih; toda

⁷⁸ Naprej z dne 3. febr. 1863, str. 37.

⁷⁹ Naprej z dne 27. jan. 1863, str. 29.

modri učitelj za svoj nauk ne išče prevelicega plačila, neče imeti najsvetejšega, najdražega, edinega blaga, kterega bi mu učenec ne mogel, ne smel in tudi ne hotel dati.«⁸⁰ — Avstrijskega problema se je doteknil Levstik tudi v uvodniku 12. številke, v katerem je z ozirom na koketiranje te države posebno z Nemčijo poudaril, da bi se morala Avstrija kljub prepirom med svojimi narodi opreti predvsem nase in na svoje narode, izmed katerih si vendar »prizadevamo vsi, da bi Avstriji dali moč in trden obstanek«. »Avstrija se mora najprvo pokrepčati sama v sebi... V sebi naj išče Avstrija svoje sreče in mirú, kar tudi gotovo najde, ako le hoče. Ali da pridemo do tega, treba je še mnogo mnogo storiti; vsacemu svojo pravico in varstvo je treba zares dati; skrbeti je treba, da se novi zakoni denó v rabo.«⁸¹

Levstik je v tem času urejevanja »Napreja« še pričakoval in veroval, da bodo našli Slovenci v Avstriji svojo domovino in svoj kulturni razvoj. Veroval je še, da se bo Avstrija prej ali slej federalizirala, dala vsakemu svojih narodov avtonomijo in dovolila združitev Slovencev v »Zedinjeni Sloveniji«, starem slovenskem idealu, podedovanem iz idej l. 1848. Priobčil je o tem vprašanju za svoj list usodepoln članek, »uredništvu poslan iz Korošcev«,⁸² pod naslovom »Misli o sedanjih mednarodnih mejah. Spisal M. P.«. Pod imenom »mednarodne meje« je pisec članka menil kronovinske meje, ločeče avstrijske narode v razne upravne dele. V tem važnem članku, kateremu se pozna Levstikovo sodelovanje, izvaja avtor med drugim naslednje: Štajerska in Koroška imata vsaka po eno tretjino Slovencev, Goriška in Primorska še več. Toda ko je Einspieler v koroškem dež. zboru zahteval, naj se izdajajo zapisniki dež. zbornice tudi v slovenščini, se mu je odgo-

⁸⁰ Naprej z dne 3. febr. 1863, str. 38.

⁸¹ Naprej z dne 10. febr. 1863, str. 45.

⁸² Levstik, Zbrani spisi, V., str. 191.

vorilo, da je slovenščina drugi dež. jezik, ki mora biti zadovoljen s tem, kar mu večina sama rada podari. Glede dolžnosti pa ima manjšina nositi bremena v isti meri kakor večina. »Vlada zahtevati ne more tacih krivic, ki so nastopki starih mej, katerih bi ustava ni kakor ne smela trpeti... to je slabše od zavrženega absolutizma, pod katerim so koroški Slovenci vendar še dobivali zakone v domačem jeziku.« Res je, da če bi ostalo pri starih kronovinskih mejah, bo imela Avstrija celo vrsto mnogojezikovnih dež. zborov, v katerih se poslanci skoro ne bodo razumeli med seboj. »Avstrija bode nekdanji Babilon.« Omika napreduje samo v narodnem jeziku. Tudi slovenska kultura in jezik bosta napredovala samo tako, ako padejo kronovinske meje. Ko zahtevamo višjo narodno šolo, pravijo, da nas je premalo. Denite nas skupaj, pa nas bo dovolj. Drugi ponavljajo, da jezik ni zadosti omikan, da bi se mu odprla vrata v šolo. Človek ne ve, komu bi se bolj čudil: ali neumnosti teh ljudi, ali našega jezika divni moči, ki mu jo pripisujejo ti nevedneži. »Oni hoté, da bi se morala slovenščina plavati naučiti, predno bi šla v vodo, t. j. da bi se morala omikati sama od sebe brez kacih učilnic.« Zakaj se odmerja nemščini v naših šolah toliko ur, slovenščini pa tako malo? »Menda samo zato, ker nima v sebi nemščina tiste čudne moči, ktera je v slovenskem jezici, da bi se mogla sama umiti, če tudi ima roke na hrbtu zvezane.«⁸³ Stare meje, ločeče narode, so ostanki absolutističnega suženjstva, žalostni spomeniki, kako neusmiljeno so nekdanj trgali na pr. naš narod in ga tlačili v jarem po starem poganskem pregovoru: divide et impera. Ako bi Avstrija na severu in jugu združila svoje Slovane v enote, bi od tega imela sama največjo korist, ne le gmotno ker bi bilo treba mnogo manj dragih uradov, ampak tudi idealno, ker bi se združeni narodi tudi sovražnikom države mnogo uspešneje ustavljali in mnogo

⁸³ Naprej z dne 17. febr. 1863, str. 54.

navdušeneje branili državo, v kateri bi se počutili srečne in doma. Zlasti pa Slovani. Zakaj »noben avstrijski narod ni tako množen, kakor Slovanje, pa tudi sploh toliko ne mara za Avstrijo, kar se je pokazalo nam leta 1848. Da bi le hoteli razumeti, kako bi Avstrii koristilo, pa ne škodilo, ko bi Slovanom pomagali na noge, a ne trli jih.«⁸⁴ Za ta idealni članek je imel Levstik skoro doživeti bridko razočaranje pred sodiščem.

Vedno znova se Levstik vrača k vprašanju slovenskih ljudskih šol, o katerih pravi, da »so za nektero stvar celó še važnejše od normalek, realek itd., ker narodovo deblo nam je izobraževati, ako hočemo, da napredujemo v omiki.«⁸⁵ V tem oziru se ne straši zahtevati izprememb tudi tam, kjer je stari red ščitila konkordatna duhovščina. V 24. številki daje besedo nekemu člankarju, kateri izvaja naslednje: »Nikakor nečem izpodkopavati zaupanja do naših dušnih očetov; ali po mojej trdno stoječej veri se mi tudi ne zdi prav, da bi se povsod in vedno pod strahom držal tak učitelj, ki se lepo véde, ki svojo reč dobro umeje, in košček kruha služi s potnim obrazom. Prva preuredba pak bi morala v tej zadevi biti, da bi nikjer učitelj ne bil tudi cérkovnik (mežnar).«⁸⁶ — V 25. številki in sle-

⁸⁴ Naprej z dne 24. febr. 1863, str. 62.

⁸⁵ Naprej z dne 1. maja 1863, str. 139.

⁸⁶ Naprej, 24. III. 1863, str. 96. — Smatrajoč narodno šolo za temelj slovenske bodočnosti je Levstik pogosto in vedno znova poudarjal, da se mora ljudskošolski učitelj gmotno in duševno osvoboditi. Zanimiv je v tem oziru njegov daljši članek »Ljudske učilnice«, v katerem se mnogo govori (po Einspielerjevih »Stimmen«) o ne vrednem gmotnem stanju učiteljstva, o duševnem, zlasti v narodnem oziru, pa Levstik pristavlja sam od sebe: »Opomniti moramo še to, da nam je dobro znano, kako je naša duhovščina zares krepko narodna; ali da je pa vendar prav obilo viših duhovnov, katerim so izročene učilnice, tacih, da nikakor ne skrbé, naj bi se prav izobraževala mladina, ki nima od šolskega podučevanja prave koristi, ker se silijo kmečki otroci z nemščino, ktere se nikoli ne izučé, druge uke pa, katerih bi jako potrebovali v svojem

dečih priobčuje Levstik v poljudnem svojem prevodu znameniti govor štajerskega poslanca Hermana z dne 14. marca v štajerski dež. zbornici, ta žgoči protest zatiranega naroda, do katerega se je povzpел pošten Nemeč v taki meri, v kakršni se ni upal tega storiti noben slovenski poslanec. Naj navedem iz te Hermanove obtožbe avstrijskega raznarodovalnega režima samo eno mesto: »Še zdaj so nekteri uradi, ki imajo več ali manj nemških uradnikov, da se s tolmačem pogovarjajo s slovenskimi kmeti. Nemški zdravniki, katerim gosposka daje službo ali podporo, rogovilijo s Slovenci kakor gluhonemi ljudje; nemški učitelji podučujejo slovenske otroke; nemški žandarji hodijo po deželi, koder jih nihče ne umeje, pa tudi oni nikogar. Gosposka pošilja svoja oznanila, po katerih se narod mora ravnati, samo v nemškem jeziku, in ako je gledališče ljudstvu učilnica, mora Slovenec tudi tega uka pogrešati. Nemški trgovci in obrtniki, ker so jim okolnosti ugodne, jemljejo najboljše prostore v deželi; v narodnih zadevah pa vleko z narodnimi nasprotniki, ker vsi ti tujci menijo, da so izobraževalci, da so gospodje; nimajo pravega srca do naroda, čigar jezik zaničujejo, ker ga ne znajo, in tudi menijo, da ni učenja vreden.«⁸⁷

Tak govor kakor ta Hermanov se ni slišal v kranjski deželni zbornici. Zato je Levstik kranjski dež. zbor po zaključku zasedanja podvrigel odkriti kritiki, kakršne »staroslovenski« prvaki dotlej niso bili vajeni. V članku »Kaj nam je dal zadnji deželni zbor?« se je ustavil ob zgodovinski seji žalostnega spomina z dne 28. januarja, v kateri so kranjski poslanci narodu vzkratili stenografska poročila v njegovem jeziku.

živenji, za to skoraj čisto zamudé... Učitelji sicer so zarés največ narodni; ali v strahu, v katerem so ubogi, ponižni reveži, morajo plesati, kakor jim gode nekteri dekan, ali kdor je viši učilniški oglednik.« (Naprej z dne 5. maja 1863, str. 143.)

⁸⁷ Naprej z dne 31. marca 1863, str. 105.

»Gotovo je bilo misliti,« pravi Levstik, »da bode po 28. dnevu januarja večja razprtija v zbornici, ali ta vihar je bil hitro pozabljen. Slišati je bilo med slovenskimi poslanci, da po sedaj bodo govorili samo v maternem jezici; toda edini dr. Bleiweis je ostal, kolikor je mogel, pri svojem načelu. Dr. Toman pak je pred 28. dnevom januarja slovenski govoril skoraj več, nego potlej.« Po teh besedah Levstik obrne ost svoje kritike v eno najbolj ranljivih mest »Staroslovenstva«, v njega p a r a d n o s t, tičočo se celó jezika, onega paladija, ki je Levstiku ne samo posoda ampak obenem vir narodne kulture: »Slovenski jezik v kranjskej deželi, v kateri živimo sami Slovenci, ni praznja obleka, katero bi človek na-se deval samo tačas, kadar bi se hotel posebno pokazati; deželni zbor ni semenj, na katerem bi se prodajala umetnost; narodove pravice so sveto blago, za katero se ima premišljeno in krepko boriti vsak poslanec, ker samo za to je prišel v zbornico; samo za to mu je dal narod svojo vero. Narod više stoji nego nevarno prijateljstvo največih narodovih nasprotnikov.« Splošna Levstikova sodba o kranjski deželni zbornici, ki bi bila lahko v tistem času osrednji slovenski parlament, izzveni v takšno kritiko, kakršna se dotlej ni čitala v slovenskem časopisju: »S žalostnim srcem moramo povedati, da slovenska stvar v deželnem zboru tava kakor čeda brez pastirja; da nikakor nad seboj ni pokazala tiste politične združenosti, kateri se čudimo pri Čehih... Deželni zbor je mnogo vkrenil, ali narodnosti je obrodil malo koristi, in malo je bode prinašal, dokler ostane narodna stran tako plehka, kakor je bila do zdaj!«⁸⁸ Zanimiva je tukaj zlasti konstatacija »tavanja«, ki se je res čutilo v vseh teh letih ne samo v praktičnem političnem življenju »Staroslovencev«, ampak zlasti še pri sestavljanju vseh narodno-političnih programov, in nič manj zanimiv ni migljaj na Čehi, seveda na ravno takrat uveljavljajoče se

⁸⁸ Naprej z dne 10. aprila 1863, str. 116—117.

»Mladočehe«, ker nam kaže, odkod je dobivala pobude porajajoča se generacija »Mladoslovencev« ...

Ob priliki volitve deželnega poslanca za kočevski volilni okraj je napisal Levstik v svojem listu nekaj besed, ki kažejo, kako je bil ta demokratski človek oddaljen od vsake kmetiške demagogije in kako je kot zaklet sovražnik birokratizma znal razločevati med uradnikom, ki je bil samo uradnik, in takim, ki je bil tudi človek in zaveden član svojega naroda. Levstik je pisal volivcem: »Gledite, komu daste glas! To ni vse enako, naj sedi ta ali uni na poslanskem stolu v Ljubljani. Nekteri molči, ker ne ve, kaj bi rekel; ker ni dovolj izobražen ... kajti ni šala oglasiti se med učeni, zvitimi, pretkanimi doktorji in pravdoslovci, ki pazijo na vsako najmanjšo besedico, da jo brž izpodkosé, če ni bila prav zastavljena ... Zato bi z a z d a j s poštenim srcem nikoli nobenemu volilcu ne svetovali, naj bi dal kacemu kmetu glas ... kmet naj bi se volil samo tačas, kadar vsa okolica nima tacega moža, da bi se bilo nanj zanesti v vsacem oziru, sicer pa nikakor ne ... Mi nismo bili nikdar te misli, da bi kmetje volili uradnike, ker vemo, koliko reči je uradniku premisliti, predno govori za to ali uno stvar; ker tudi vemo, da ni sam svoj.« Vendar v tem slučaju priporoča uradnika Luko Svetca, češ, da je »poleg svojega bistrega uma in poleg svoje učenosti tako pravičnega srca«, da se je nanj zanesti »kakor na trdo skalo«.⁹⁹

Kakor k narodni šoli, tako se Levstik v »Napreju« vedno zopet vrača k svoji najpriljubljenejši, centralni kulturni ideji, k slovenskemu jeziku in njega kultiviranju. Ob priliki dr. Bleiweisovega vprašanja v kranjskem dež. zboru, kako da v ljubljanski in kranjski gimnaziji ni nobenega za poduk slovenščine izprašane profesora, na kar je vladni zastopnik odgovoril, da se slovenščina na teh zavodih vseeno podučuje, ponavlja Levstik svoj stalni ceterum censeo: »Nikoli

⁹⁹ Naprej z dne 10. apr. 1863, str. 117.

ne dobimo bogatega, svojim močem primernega slovs-
stva, nikoli ne bodo uradovi slovenski, če se nam ne
izboljšajo učilnice.« Nato slede besede, glaseče se
skoraj dobesedno tako, kakor neko mesto v Kopitar-
jevi slovnici, dokaz, kako je temeljil Levstik v Kopi-
tarju, ideologu našega narodnega preporoda: »Otrok
se je po mestnih učilnicah z mladih kolen vedno uril
in sukal, vadal in mučil z nemščino, da, ko je stopil v
gimnazijo, v štirih letih je pozabil slovenski misliti, in
da je potlej, ko mu dadé kako službo, huji sovražnik
naši narodnosti, nego rojen Nемеc...« Jezikovni
kritik, visoko talentiran filolog-samouk povsod probija
na dan tudi v njegovih političnih člankih, filološki
pristaš Kopitarja in Miklosicha v nazoru, da mora naš
jezik bazirati na »materi« stari slovenščini: »Sloven-
ščino v denšnjih okolnostih učiti, ako je učitelj sam
le samouk, to je težek posel. Celó potrjeni učitelji se
morajo ž njo po svojem izpraševanju vedno jako jako
pečati, ker se dan za dnevom širi to znanstvo, ki je
bilo do zdaj skoraj še ledina. Opira se naš jezik na
staro slovenščino in druga slovanska narečja. Conditio
sine qua non je, da vse to zna gimnazijski učitelj, ako
hoče kaj prida podučevati.«⁹⁰

Levstik se nam kaže v »Napreju« kot kulturni
nacionalist brez šovinističnih primesi. Ideja narodnosti
mu je pozitivno-plodna ideja. Levstikovo lastno misel
najbrž izraža tudi L(avri)č v članku »Misli o narod-
nosti«, v katerem stoje besede: »Narodnost je visoka,
rodovita, životvorna misel, kakor svoboda, vera in
druge... ali bi svet bil kdaj čudil se veličanski rimskeji
in grškeji izobraženosti, ako bi Grci in Rimljani bili
zanemarjali svoj krasni jezik, in sramovali se svojega
naroda.«⁹¹ — O slovenskih visokošolcih je bil mnenja,
da bi moral vsak izmed njih poslušati na univerzi poleg
svojih strokovnih predavanj tudi lekcije o svojem

⁹⁰ Naprej z dne 14. aprila 1863, str. 119.

⁹¹ Naprej z dne 17. apr. 1863, str. 123.

jeziku in literaturi. V tem bi pokazal več dejanjskega rodoljubja, nego v puhlih domorodnih geslih. Uvodnik v 32. številki »Napreja« je napisal na adresu tedanje slovenske akademske mladine. V njem je izvajal: Slovenski dijaki dobro dovršujejo na Dunaju svoje študije, a redko kdo prinese odtam usposobljenost za poduk slovenščine. Tega kriva ni premajhna bistroumnost, tudi ne ubožstvo in ne lahke misli veselih mladih let. Tudi češki dijaki so mladi in veseli (zopet primer Čehov!), »pa vendar ga ni lahko najti med njimi, da bi se iz maternega jezika ne dal izprašati in potrditi... Slovenci! od Čehov se nam je dosti učiti, posebno pa, kar se tiče rodoljubja, ker prav tega imamo še vedno premalo. Ne ménimo tistega rodoljubja, ki s polnim kozarcem v roci poje: ‚Naprej zastava Slave!‘ — rodoljubje te vrste je med našo mladino obilo [tudi v leposlovnem odlomku »Deseti brat« v prihodnji številki »Napreja« Levstik šegavo ironizira to rodoljubje, bučno popevajoče pesem dveh vrstic: »za domovje se vzdignimo — za domovje vdarimo!«]; na misli nam je tisto, pravo rodoljubje, katero bridko čuti globoke, ostarele rane svoje predrage domovine; tisto rodoljubje, katero se ne ustraši trpénja in dela za svoj narod, ki še toliko potrebuje; tisto rodoljubje, ki se ubada in vpira, da bi rojake otelo zanemarjenosti. Tega rodoljubja med nami še ni, kolikor bi trebalo.« Naši filozofi, prišedši z univerze, so se na Dunaju učili vseh mogočih vednosti. »Miklošiča pa vendar niso hodili poslušati.« To bi se moralo izpremeniti. »Ako bi se izuril in vprašati dal iz maternega jezika vsaj tisti vsak Slovenec, ki se pripravlja za učiteljstvo, potlej bi naše tožbe morale utihniti, ker bi imeli dovolj sposobnih mož, kateri bi cvečtočim slovenskim mladenčem v srca sadili pravo ljubezen do blazega jezika, čigar divno krasoto bi jim razlagali z navdušeno besedo.« Za slovenščino nemaren profesor je pogosto kriv, da »materni jezik čisto omrzne marsikacemu bistroumnemu mladenču, ki bi v poznejših letih bil morda velikán slovenskega slovstva«. Da ni

bilo Zoisa, »bi nesmrtni Kopitar nikoli ne bil to, kar je bil, ampak najbrže duhoven, morda celo še škof, kakor on sam pravi, — in slovansko jezikoslovje bi zdaj ne bilo še ondi, kjer je.«⁹²

In vedno bolj in bolj se Levstikov »Naprej« osredotočuje ob gojitvi in uveljavi narodnega jezika kot organa kulture, katera mu je končni narodni cilj. S tega stališča se mu zdi vsako oportunsko udejstvovanje Slovencev v tujem jeziku, kakor so si ga dovoljevali »Staroslovenci« v besedi in včasih tudi v pismu, škodljivo polutanstvo. Ko naznanijo »Novice«, da bo Kosar izdal Slomškov življenjepis v nemščini, da se s tem obrekovani Slomšek pred Nemci opere, vzklika Levstik v »Napreju«: »Dokler bomo tako delali, ne pridemo dalje.« Slovenci imajo pravico zahtevati, da se jim prikaže Slomškovo delovanje v njim razumljivem jeziku. »Le tako ‚vermittlajmo‘ vsako stvar, potem se pa hvalimo: ‚Hänschen! du kannst brav deine lektion!‘«⁹³

V svojih člankih »Ozir po domačii« izraža Levstik svoje veselje nad tem, kako se nivô slovenske omike širi in dviga v tej meri, v kateri se lepo in hitro lika slovenski jezik. Četudi pišejo različni slovenski listi v malenkostih še različno, ta stvar ni nevarna in imamo upanje, »da se naš jezik obeta ubrisati, kakor čista božja kaplja«. Narodna zavest se je okrepila, vera v narodno bodočnost v ljudstvu raste. Tiho stopajo v ozadje možje starega kova, ki so se še l. 1848. obenem s svobodo na videz navduševali tudi za narod brez vere v njega obstoj. Ti so danes nemškutarji. Dr. Bleiweis in njegovi »Staroslovenci« so potratili največ truda v boju s temi petrefakti. Levstik pa vzklika podobno, kakor je pred par leti vzkliknil Valentin Zarnik: »Ali teh nas ni več groza, ker od starosti ne morejo niti škodovati, niti pridovati.« Tudi nevarnost,

⁹² Naprej z dne 21. apr. 1863, str. 127.

⁹³ Naprej z dne 24. apr. 1863, str. 132.

preteča od narodno nezavednega ženstva, se Levstiku ne zdi tako velika, kakor Bleiweisu, ki je gutiral na pr. leposlovje zgolj za mladino in v svrhu narodnega pridobivanja ženstva. Tudi Levstik bi sicer rad videl ženstvo v narodnih vrstah, vendar ne polaga on na ženstvo tolike važnosti zategadelj, ker ženska ne stoji v prvih vrstah, se ne peča s politiko, in nevarnost preteča od malozavednega ženstva zanj ni tolikšna, kolikršna je, »če moški nezvesto popusté svoj rod, ker moški svojo žensko vedno lahko obrača, ako je razumen.«⁹⁴ Veliko večjo nevarnost za obstoj Slovenstva vidi Levstik v tem, ako se Slovencem ne posreči dobiti v roke novodobne materialne kulture. Slovenščino v mestih, zlasti v Ljubljani, pravi, najbolj izpodkopava »obrtnost in napredovanje novejših časov«. »Omika je ostra kosa, ki naglo izpodrezuje tisto narodnost, ktera sama sebe ponosno ne čuti. Temu se pa ni ubraniti nikakor drugače, nego samo s tem, da si prizadevamo, sami osvojiti si omiko na domačej, narodnej podlogi. Vse naše drugo početje ne more imeti posebnega vspeha. Zato pameten človek precej lahko vidi, kako važne, kako potrebne so nam nove učilnice, za ktere se nam je boriti in boriti, dokler jih dobimo.« Vsi naši starejši ljudje so polutani, tudi oni, ki ne taje svojega rodu. Način, ki po njem mislijo in čutijo, ni domač. A tudi pravi Nemci niso. Celo onim našim poslancem, ki v dež. zboru tajé svoj narod, se vidi, če le usta odpro, da ne znajo popolnoma nemški. — Že tukaj vidimo zarodek onega Levstika poznejših njegovih let, čigar strastno iskanje je šlo samo za tem, kako bi v Slovencih odkril korene pravega slovanskega značaja.

V 42. številu svojega lista je priobčil Levstik drugi tak članek, ki je imel postati usoden za njegov list in za njega kot časnikarja, pod naslovom »Kaj se nekterim zdi ravnopravnost«. Ta je bil potekel izpod njegovega lastnega peresa. Dne 15. maja 1862 je bilo

⁹⁴ Naprej z dne 15. maja 1863, str. 155.

vložilo nekaj županov ljubljanske okolice na vlado prošnjo, da bi jim ta slovensko dopisovala. Okrajna gosposka je podpisance pozvala in jim rekla, da, ker niso vsi župani zahtevali slov. dopisovanja, bi se moralo odslej uvesti dvojno dopisovanje, prenarediti bi se morale razne bukve in zapisniki, nastaviti bi bilo treba več novih moči, kar bi imelo za posledico večje davke. Levstik, ki je o tem podučevanju županov zvedel, je rekel v svojem članku: Kdor pozna praktičnost kranjskega kmeta, mora priznati, da je ta gospod »motiko zares prišel na pravem koncu«. Nekaj županov je ta gospod tudi res omajal, da so preklicali svoje podpise, dočim so se drugi »kar tiho ukrali iz pisalnice in šli nevoljni domu«. Ta dogodek je iztisnil iz Levstikovega peresa naslednji protest, ki je prišel pozneje pod sodno obtožbo in obsodbo: »Nevolja obide človeka, če pre-mišlja, kako se ljudje meče in meče, samo da bi se uradniški voziček vedno premikal po starih kolesnicah, da bi ne bilo treba narejati novih bukev in zapisnikov. Torej ustava in ravnopravnost vseh avstrijskih narodov še celó toliko ni vredna, kolikor bi se potrebovalo dela, ko bi se napravili novi zapisniki?« Ali res mislijo vladni gospodje, da jih ne bo nikoli treba napravljati? Ti gospodje se cede od lojalnosti, pa prezirajo ukaze samega cesarja! Prihodnji dež. zbor naj ravnopravnost v uradu in šoli prime pošteno v roke. »To vprašanje se mora vendar enkrat uže rešiti, da ne bomo peli vedno ene pesmi, ki se nam tako žalostno glasi.«⁹⁵ — Ta članek je prinesel »Naprej« v istem mesecu, v katerem je bilo celovško sodišče zavilo vrat Einspielerjevim »Stimmen«. V Levstikovem slučaju je uradni »šimel« dirjal počasneje in mu je dovolil še štiri mesece izdajati list.

V »Napreju« teh zadnjih štirih mesecev tvori najzanimivejše, še danes aktualno čtivo, Levstikovo razpravljanje o vedno latentnem vprašanju o p u s t i t v e

⁹⁵ Naprej z dne 26. maja 1863, str. 167.

slovenščine kot književnega jezika in sprejemu srbohrvaščine na njegovo mesto.

To vedno znova v slovenski javnosti na razpravo prihajajoče preudarjanje in pretresanje, imajoče na eni strani svoj izvor v maloštevilnosti Slovencev kot naroda samega zase, na drugi strani pa v tedanjem romantičnem stremljenju sorodnih rodov v velike narode, istotako romantičnem občudovanju velikih narodnih organizmov in v poznejši imperialistični grupaciji, organizaciji in težnji narodov-velikanov, to vedno zopet se obnavljajoče stremljenje Slovencev, zlitih se s sorodnimi, številnejšimi slovanskimi rodovi, zlasti južnoslovanskimi, v en narod, je zastavljalo po navadi vzvod svojega koncem koncev političnega stremljenja v jezik. Ker se ni smelo govoriti o tem, kako bi se Slovenci v svrhu rešitve in ohranitve svoje slovanske in v zvezi s to svoje kulturne individualnosti iztrgali iz premočnih krempljev nemško-italijansko-madžarske nadvlade, se je govorilo o politično mnogo nedolžnejši spojitvi slovenskega jezika z jezikom, lastnim narodu, ki je bil tudi avstrijski narod. Jezik je bil nedolžna pretveza za državno-prevratno stremljenje, ki je bilo pri pobornikih tega pokreta povečini podzavestno, včasih pa tudi že zavestno. — Kakor smo videli,⁶⁶ se je to vprašanje pri Slovencih razpravljalo najživahneje v letih pripravljajočega se avstrijskega absolutizma in se reševalo še v prvih letih njega zavlade, da se je potem poredkoma oglašalo prav do konca 50tih let. Strah malega, od vseh strani ogroženega naroda pred vtonom v tuj živelj je bil takrat glavno gibalno tega pokreta, čigar prvoborniki so rajši volili takšno narodno spojitvev, v kateri bi njih narod sicer mnogo izgubil od svoje individualnosti in se vsaj deloma celo sam oropal svojega jezika, glavnega prevodnika neovirane kulture, kakor pa, da bi gledali neprestano pred seboj nevarnost, da njih narod umre v tujem življu.

⁶⁶ Glej mojo razpravo v ČJKZ, IV., str. 47—75.

Čas »mnogega premišljevanja« (Svetčev izraz!) o narodni organizaciji, o narodni kulturi in literaturi je bil to. V tem času teorij se je prihajalo — kakor smo videli — do najrazličnejših kombinacij: do Kollár-Majar-Razlagove »vseslavjanščine« in pred to zaenkrat vsaj do štirih glavnih slovanskih književnih narečij: ruščine, poljščine, češčine in ilirščine, do Vrazovega dualizma, po katerem naj bi Slovenci pisali nižjo literaturo v domačem »podnarečju«, višjo pa v ilirščini, do samo delnega prevzeta nekaterih srbohrvaških oblik, ideja, ki jo je naposled zagovarjal Majar in Kočevar, do čakanja enega vseslovenskega književnega jezika, ki so ga eni videli v stari slovenščini (Caf), dočim so drugi verovali, da postane tak jezik ruščina (Hicinger, Ravnikar-Poženčan in najbrž tudi Bleiweis), zahtevajoč, da dotlej izobrazujmo Slovenci svoj narod v domačem jeziku, ki se naj razvija v zmislu Kopitar-Metelkove koncepcije v ozki zvezi s staro slovenščino in vsemi slovanskimi jeziki brez zatajevanja svojih individualnosti. Značilno je in takšno tudi ostane naslednje dejstvo: dokler se je »mnogo premišljevalo« o delu, so cvele jezikovno-kombinatorične ideje, ko pa se je pričelo delati, se je delalo in seveda moglo delati samo v jeziku, ki sta ga Slovencem dali priroda in njihova kultura — spoznanje, s katerim je bil zaključil to jezikovno debato l. 1858. slavist Miklosich.

Drugo gibalno, ki je tudi od časa do časa povzročalo, da je pri Slovencih vedno znova prihajala izmenjava književnega jezika na razgovor, je bila kakšna prigodna pridobitev, je bilo kakšno veselje v družini slovanskih narodov. Ob splošnem rajanju in praznovanju in pozdravljanju kakšnih slovanskih pridobitev so se Slovenci pridruževali takim proslavam po navadi na ta način, da so nekateri izmed njih prinašali na slavnostni žrtvenik Slovanstva posebnosti svojega jezika, misleč, da na ta način pripomorejo do svoje in slovanske velikosti in združitve, katere zarjo so videli v dotični pridobitvi. Velika bojazen in žalost,

torej povišana narodna nevarnost in nesreča, pa velika narodna zavest povišane sreče sta bili glavni gibalci vseh teh jezikovno-združevalnih pokretov pri Slovencih, prav po pesnikovih besedah: »Gorje mu, kdor v nesreči biva sam, a srečen ni, kdor srečo uživa sam.« V normalnih dneh, v vsakdanjih dneh življenja in dela pa Slovenci niso šele izbirali orodja, s katerim bi šli na delo, ampak so delali kar v jeziku, ki sta jim ga bili dali natura in kultura, razvijajoča se organsko v vedno tesnejšem soglasju s Slovanstvom...

Uvedba ustavnega življenja v Avstriji v letu 1860. je prinesla Slovencem zopet take slavnostne dneve, in pričakovati je bilo, da pride že takrat tudi to periodično vprašanje zopet v diskusijo. In v resnici ga je znova pokrenil Ferdo Kočevar - Žavčanin v svojih člankih »Slovenske národne potrebe«, natisnjenih v »Novicah« 1860. Veselje Kočevarjevo nad novo avstrijsko ustavo sicer ni bilo zmagoslavno in popolno, ker je »memo=grede z zobmi zaškripal«, da nova ustava Slovencem ni prinesla »zedinjenja vseh slovenskih pokrajin v eno kronovino«, ⁹⁷ vendar se je Kočevarju zdelo, da je zdaj prilika, »da naši narodnosti veljavnost zadobimo, to je, da se tudi mi Slovenci smemo za tisto mizo usesti, pri kateri drugi narodi sedé, vživaje vse pravice, ktere svobodnemu človeku grejo«. ⁹⁸ Zasedrujoč svoj narodno-kulturni koncept v novi avstrijski ustavi, zajamčujoči vsem avstrijskim narodom ravnopravnost, poudarja Kočevar v teh svojih člankih potrebo, da se Slovenci razvijo iz ljudstva v narod, da se Ljubljana očuti kot »serce slovenskega naroda«. A poleg te vesele, iz nove avstrijske ustave izvirajoče zavesti se ga polasča stara slovenska bojazen: »Malo nas je, za samostojno narodno življenje pre malo... Krepak stop je že poleg nas vsajen; samo privezani smo le prerahlo nanj. Ta stop je narod serbsko-horvatski. Vezila, ktera so nas

⁹⁷ Novice z dne 21. nov. 1860, str. 375.

⁹⁸ Novice z dne 31. okt. 1860, str. 350.

dosedaj, žalibog, bolj razpenjala kakor sopenjala, je treba, da močno skujemo, da se moremo nasprotnikom našega omikanja na temelji narodskih principij ko eno celo telo protistaviti.« Zadnja dosledna konsekvence vseh teh projektov, tičočih se sprejetja srbohrvaščine za književni jezik Slovencev, predpostavlja abdikacijo Slovencev kot samostojnega slovenskega naroda. Kočevar te zadnje konsekvence neče potegniti, pač z ozirom na novo avstrijsko ustavo in morebiti tudi z ozirom na svojo vročo željo po narodni omiki, ki se najlaglje izvrši v domačem jeziku. Njemu gre za neko avksilijarno vezilo, za naslonitev na »krepak stop«, zatorej izdaja parolo, ne zahtevajočo popolnega sprejema, ampak samo delno »bližanje književne slovenščine književni hrvato-serbščini«, podajajoč v nadaljnjih svojih izvajanjih praktičen vzorec takega »približanega jezika« na naslednji način: »Oblika za bližajuču se slovenščinu, mislim, morala bi se stalno ustaviti še le po zaslišanih raznih mnenjih. Da ima naša sedanja književna slovenščina take posebne svojstva, da se dá že po neznatnih premembah i Hrvatom i Srbom dobro umevna narediti, ne izgubivši po ti premembi i svoju umevnost za naš narod, i da je vsako sedanje napredovanje slovenščine u jezikoslovnem obziru više ali manje približavanje hrvato-serbščini; — to nas izkustva učé... Pa — bo morda kdo uže komaj čakal, da mi oporeče, — slovenščina izgubila bude po takem ravnanju svoju čistost, svoje prednosti, kojih ima toliko pred drugimi slovanskimi narečji, i pred vsem pa svoj osobito slovenski značaj. Kaj takoga i enakoga mi more le človek ovreči, ki se drži staroga kopita huje kakor klop kože.« — Bistvo Kočevarjevega predloga obstoji v tem, da naj pišejo Slovenci odslej »-oga« mesto »-ega«, »sam« mesto »sem«, »ja« mesto »jaz«, »i« mesto »in«, »muž« mesto »mož« in da naj se oprijemljejo polagoma tudi kakšnih leksikaličnih inaic.⁹⁹ Kočevar je pričakoval, da je s tem svojim

⁹⁹ Novice z dne 3. nov. 1860, str. 357.

predlogom dregnil v sršenovo gnezdo. A to pot se je v tem oziru zmotil. Bodisi da je bila nedavno končana pravda o tej stvari vsem še preživo v spominu, bodisi da je klical realen ustavni čas vse narodne duševne delavce na neposredno, bolj praktično poprišče, po Kočevarju pričakovano »zasliševanje raznih mnenj« je ob tej priliki popolnoma izostalo. Celó Bleiweis je opustil svojo navado in ni pripisal h Kočevarjevemu predlogu svoje običajne podčrtne opombe.¹⁰⁰ Debata o tej stvari se ni obnovila tudi prihodnje leto 1861., ko je Kočevar poročal »Novicam«, da je Strossmayer ustanovil »Jugoslavensko akademijo« z lastnoročnim ustanovnim pismom, v katerem so stale besede, da naj bo akademija učeno društvo, »u kom bi se imali stiecati i sjediniti svi bolji umovi hrvatski, srbski, slovenski i bugarski, da viečaju, kojim načinom imala bi se najprečje stvoriti jedna narodna knjiga na slovjenkom jugu«.¹⁰¹ — Tudi ob priliki, ko se je l. 1861. v »Novicah« na različne načine pretresalo vprašanje slovenskega parlamentarnega jezika, ko so razni predlagatelji

¹⁰⁰ Kakšnega mnenja je bil dr. Bleiweis v tem času o bodočnosti slovenskega jezika, se razvidi iz pisma, ki ga je pisal povodom izida Poklukarjevega članka »Poskušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet« (Novice, 1860, str. 383 in 391) Matevžu Hladniku dne 26. nov. 1860, v katerem pismu pravi Bleiweis, »da za slovenščino in pisatelje, ki hočejo kdaj s svojimi knjigami brez dнарne škode izhajati [docela Vrazov razlog!], ni druge pomoči, kakor da se izcimi za jugoslavenske dežele edini književni jezik«, nadaljujoč: »Da ne bo to že jutri ali čez 14 dni, to je gotovo; tudi še nobeden ne vé, kako se pravzaprav ta reč bo mogla dognati, — al Nemci, Talijani, Francozi in drugi narodi, ki imajo podnarečij še več kot mi Jugoslaveni, so dosegli edinost književnega jezika — zakaj bi tudi za nas to ne bilo mogoče... Idea pa ni, ravno gledé na druge narode, prazna utopija... Kaj čmo mi s svojo pohlevno slovenščino terdovratniki biti! To ni sedanjemu času več primerno, ker je napredek potreben in smo brez napredka pogubljeni... edina abeceda utegne kedaj le cirilica biti.« (Glej Butkovičevo objavo v »Času«, 1914, str. 131—132.)

¹⁰¹ Novice z dne 8. maja 1861, str. 150.

(med njimi tudi pesnik Cegnar) nasvetovali, naj se izgovarja »bil«, ne pa »biv« in je med njimi utemeljeval J. Geršak izgovarjavo »bio«, »vuk« za pisavo »bil«, »volk«, da se ne oddaljimo od slovnice in obenem približamo Jugoslovanom,¹⁰² poudarjajoč, da »pride čas, kadar bomo v Zagreb pošiljali svoje deca na učilišča«;¹⁰³ tudi ob tej priliki se ni obnovilo vprašanje, da bi Slovenci sprejeli srbohrvaščino za svoj književni jezik.

Toda mnenje, da se mora to prej ali slej zgoditi, je krepko živelo v glavah zlasti slovenskih Korošcev in nekaterih Štajercev, katerih duše so najbolj vztrepetavale ob časih slovanskih depresij in se najbolj vznášale v višine bratskih objemov v dobah slovanskih uspehov. Čuli smo, da je to vprašanje igralo svojo značilno vlogo tudi ob ustanovitvi »Slovenske matice«. In baš ustanovitev »Slovenske matice« in tisočletnica slovanskih apostolov l. 1863. sta bila dva takšna slavnostna momenta, ki sta dala nekemu slovenskemu pisatelju povod, da je to vprašanje nanovo načel v »Napreju«. Dne 16. junija 1863 je izšlo na prvi strani Levstikovega lista »Odprto pismo ‚Napreju‘«, v katerem se je izvajalo naslednje: Tisočletnico slovanskih apostolov praznujemo, ustanavlja se »Slovenska matica«. Te slavnosti sedanje dobe bi morali Slovenci venčati s kakim velikim duševnim činom. Tak čin bi se napravil, ko bi se pri tej priliki slovensko slovstvo znilo s hrvaškim in srbskim v eno, »ko bi se poprijeli tudi mi hrvaškega in srbskega jezika in slovstva«. Premalo nas je, da bi se ustavljali sili nemške in italijanske omike. In ta maloštevilnost nam brani dospeti do lastnih vseučilišč in višjih narodnih šol, odvzemajoč nam s tem najmočnejše straže, ki nas morejo obvarovati tujstva. Slovensko knjigotrštvo je ničevo in

¹⁰² Prim. drja. Lokarja spis v »Bleiweisovem zborniku«, str. 63—65.

¹⁰³ Novice z dne 13. nov. 1861, str. 376.

mlačno. Kdo bo pisal, ako skoraj nihče ne bere? Vrh tega tudi slovenski književni jezik ni dorastel za razna znanstva. Poleg vsega tega si tudi v pisavi nismo edini. Iz teh stisk nas lahko reši samo hrvaščina, ki ima akademijo, v principu tudi že ustanovljeno univerzo, narodne gimnazije itd. In srbske narodne pesmi, koliko poezije je v njih! Vse to bi bila dobra podlaga razvoju bogatega leposlovja. Zlasti bi se pa pomnožilo število kulturnih delavcev. Tudi knjigotrštvo je na Hrvaškem razvitejše od našega. Slovenščine s tem predlogom sicer še ne mečem pod klop, »naj ostane tudi po sedaj, kjer in koder je potrebno, namreč pri podučevanju prostega naroda, po uradovih, na leci, v kupčiji itd. Na konci pisma naj pa še povem, da ta misel ni samo moja, ampak splošna lastnina slovenske omikane mlaže in tudi priletnih Slovencev, kar so mi pokazale izkušnje v slovenskej domovini, pa tudi zunaj domovine. Vos autem patres scribentes populi nostri, ferte sententias vestras!« Podpisan je bil »N.« »v Gorici 10. junija 1863«. Pod to šifro se je po Levčevem¹⁰⁴ zelo verjetnem domnevanju skrival prof. dr. Janko Pajk, slovenski štajerec.

Na poziv, obsežen v zadnjem latinskem stavku »odprtega pisma« je urednik Levstik pripomnil pod črto: »V prihodnjem listu, kar se nas tiče.«¹⁰⁵ »Več družih reči« je Levstika zadržalo, da je šele dve številkki pozneje priobčil v svojem »Napreju« na uvodnem mestu svoj »Odgovor odprtemu pismu«, v katerem je izvajal naslednje: Stavljjen je predlog, »naj bi Slovenci popustili svoje narečje v znanstvenih stvaréh in po časopisih, pa naj bi se poprijeli hrvaščine, slovenski jezik naj samo ostane pri poduku prostega naroda, po uradovih, na leci in v kupčiji«. »Ker tukaj gré za najsvetejše, najvažnejše stvari slovenskega naroda, ker je uže nekaj časa dobro znano tudi nam, da te misli res

¹⁰⁴ Levstikovi zbrani spisi. V Ljubljani 1892, IV., str. 312.

¹⁰⁵ Naprej z dne 16. junija 1863, str. 191.

ne goji samo kak posameznik, temuč veliko število slovenske omikane mladeži in tudi priletnih rodo-
ljubov: zato se nam je zdelo to pismo tako tehtno, da
smo ga razglasili na čelu svojega časopisa; zato smo
se mu tudi namenili dati obširnejši odgovor.« Ta stvar
se je že često pretresala, »vendar ostala je do zdaj še
zmirom, kakor je bila, in gotovo ostane tudi po sedaj
— mutatis mutandis«. Ali bi nam kaj koristilo, ako,
popustivši svoje domače narečje, strmoglavo v knjigo
vcepimo hrvaščino? Ne bi nam koristilo, »kajti naš
prosti narod bi ne imel nikakoršnega dobička iz knjig
v hrvaškem jezici pisanih, ker bi jih ne razumel, torej
tudi ne kupoval«. Že v teh besedah se nam razodeva
razlika med Levstikom, rojenim realinom in demo-
kratom, pristnim Slovencem, zidajočim odspodaj na-
vzgor, in pa med onimi slovanskimi romantiki, ki so
imeli pogosto navado graditi narodno kulturo v obratni
smeri. Ta lastnost in pa ves značaj onega moža, ki je
l. 1858. takorekoč razvil ves program slovenskega lepo-
slovja kot narodnoizobraževalne velesile, se nam od-
kriva v nadaljnjih Levstikovih besedah: »Vzlasti velika
škoda bi iz tega izvirala, kar se tiče lepoznanstva, ki
je vedno bilo in bode začetek in podloga narodnemu
in jezikovemu izobraževanju, in tudi kar se tiče
posebno tistih časopisov, ki ljudstvo politično izobra-
žujejo, in ki so dan denes tako začeli širiti se med
Slovenci, da, če naročnike slovenskih listov primerimo
s hrvatskimi, vidimo, da je ta primera Slovencem
ugodnejša nego Hrvatom.« Ne velja torej razlog, da
bi slovenski po hrvaško pišoči pisatelj pridobil kdo-
vekaj bravev, ker bi jih doma med svojim lastnim
preprostim ljudstvom več izgubil, nego bi si jih pri
bratih novih pridobil. Sicer pa zares klasično delo, v
kateremkoli slovanskem narečju napisano, nahaja
bravce ne samo doma, tudi ne samo po slovanskih
zemljah, temveč celó po vsem izobraženem svetu. V
primer za to nam služijo srbske narodne pesmi, kralje-
dvorski rokopis, Mickiewicz, Puškin in tudi naš Pre-

šeren. Da naš največji pesnik ni bolj znan med širokim svetom, »tega so krive naše neugodne dozdanje okolnosti, ki bi se nam pa vendar utegnile premeniti, ako ne bomo spali«. Naj se le slovenska mladina marljivo uči svojega jezika in potlej naj se poizkuša v izvrstnih književnih delih; »to je za zdaj edini, pravi naravni pot, po katerem lahko brez narodove kvare književno slavo pridobimo samim sebi, vsemu slovanstvu in svojemu narečju in dómu, ter pomnožimo sedanje število slovenskih čitateljev«. Zraven pa je treba tudi pomniti, da bi moral imeti glavo, ne samo roke in peresa, Slovenec, ki bi hotel z uspehom pisati knjige južnim Slovanom v književni hrvaščini. Kar je beraško, je pa vsemu svetu ničevo. Vprašanja, kje naj bi se bil v tedanjem času Slovenec tako dobro naučil srbohrvaščine, da bi mogel v nji svobodno ustvarjati, se Levstik tu ne dotika. Pač pa ugotavlja, da izobraženemu Slovencu ne manjka niti volje niti znanja za r a z u m e v a n j e srbohrvaščine, ko pristavlja, da bi med Slovenci tudi v slučaju sprejema hrvaščine hrvaškim piscem znatno ne narastlo število čitateljev, ker že sedaj vsak slovenski izobraženec brez težave bere hrvaško. Dr. Gaj da je l. 1851. v Zagrebu nasvetoval samemu Levstiku: Pišite slovenski, kakor ste pisali dozdej; »kadar slovenščina in hrvaščina dospè vrh svoje prave izobraženosti, potem razlika med obema skoraj izgine sama ob sebi«. Kdor to vprašanje presoja s stališča večjega ali manjšega števila čitateljev, mora pritegniti, »da Hrvatje bi ne brali nič več nego zdaj, Slovenci pa mnogo menj«. ¹⁰⁰ — V drugem delu svojega »Odgovora odprtemu pismu« nadaljuje Levstik: Če nam že materijalni razlogi ne priporočajo sprejema hrvaščine za naš književni jezik, so pa nam znani še sto in stokrat važnejši idealni vzroki, ki nam branijo odsloviti slovenščino iz knjig. Hrvatje niso tako okrog in okrog obdani od sovražnikov kakor Slovenci. Na

¹⁰⁰ Naprej z dne 23. junija 1863, str. 199—200.

Hrvaškem preprosto ljudstvo nima takega pomena za narodni obstoj kakor pri nas na Slovenskem, kjer baš ono nosi v sebi bistvo naroda. »Če zdaj narodu vzamemo jezik iz knjige, pahnemo ga v omiki za 50 let nazaj, in potem še le utegne primorske, koroške in severno-štajerske, morda celo tudi notranjske in gorenške Slovence počasi zadeti žalostna osoda, kakoršna je zadela polabske, pomoranske in braniborske Slované.« Ako se enkrat zedinijo Italijani, se že zdaj javno bahajo, »da bodo ravno mejo potegnili od Bolca na Idrijo, potem na Postojno in odtod na Reko«. Naš tako ogroženi narod lahko drži samo omika v njegovem domačem jeziku. »Kdor ne vidi, v kako nevarnost pahnemo Slovence, ako jih nehamo narodno izobraževati v maternem jeziku, brez kterega je nemogoča vsaka narodna omika, ta mora tajiti, kar dan denes trdi vesoljni svet, da namreč vsak narod, sedeč na meji izobraženih sosedov, brez narodne svesti, ktera pa izvira še le iz narodne omike, v zdanjem času poleg vse narodne ravnopravnosti nima narodnega obstanka... Če iz knjige pahnemo slovenščino, podobni bodemo vojakom, ki radovoljno predadé krepko trdnjavo desetkrat močnejšemu sovražniku.« Celovec nam priča, da še tako goreči pisatelji ostanejo glasovi vpijočih v puščavi v deželi, katere ljudstvo je izgubilo narodno zavednost. Slovenci smo narod in zaradi večjega književnega jezika ne moremo, nečemo in tudi ne smemo iznebljati se svoje narodnosti. »Vrzimo iz knjige slovenščino, ali ne pozabímo, da tudi izmed Slovanov potem vržemo večino slovenskega naroda.« Slovenski pisatelj, ki bi hotel dobro pisati hrvaško, pravi Levstik tukaj izrečno, bi se moral tega jezika naučiti v šoli. Hrvaščina bi se morala podučevati že v ljudski šoli, kjer bi pa nesorazmerno trpel poduk v ostalih predmetih zaradi preobilnega jezikovnega učenja. Tudi je težko verjetno, da bi avstrijska vlada dovolila hrvaški poduk v naših šolah, ko vemo, kako se v njih godi jeziku, ki ga zares govori naše ljudstvo.

In če bi se naši dijaki dirigirali v hrvaške gimnazije, ali ne bi postale potem naše srednje šole zopet nemške? Sicer bi pa naš kmet pošiljal svoje otroke itak rajši v domače nemške šole nego v oddaljene hrvaške. Na kmeta pa se je treba pri nas ozirati v prvi vrsti, ker »je krepost slovanskega naroda v kmečkej krvi«. Ta predlog »je torej lepa misel, ali djanski čisto nepraktična, celo nemogoča.¹⁰⁷ — V zadnjem delu svojega članka Levstik obkrajem povzema zaključke svojega dotedanjšega razpravljanja, nadaljujoč: Na naše nemškutarje se dozda niti ozirali nismo. Ti nam že zdaj očitajo, »da nam rabi v knjigi nov, narodu nerazumen jezik, zato da bi vero in veljavo vzeli našemu narodnemu trudu«. Kaj bi počeli šele potem, ko bi mi res prevzeli hrvaščino? Resnica pa je in ostane, da v nas Slovanih živi krepka volja, da se slovstveno vedno bolj bližamo med seboj. Zadnjič je dr. Toman javno izrekel, da je literaren panslavist. (Isto je bil izjavil prejšnje leto tudi Einspieler.) Nastane pa vprašanje: kako naj se to zblíževanje vrši? »Uže svet je razglasil karajočo sodbo o strojbi enega jezika iz raznih slovanskih narečij, nam torej ni treba družega, nego samo to, da milujemo vse tiste, ki še zdaj to nepraktično misel gojé, ali morda celo nepotrebno tratijo blagi čas kratkega življenja s praznim delom vseslovanskih slovníc.« Gojimo vsak svoj jezik in na podlagi stare slovenščine vodimo nadaljnji razvoj svojih jezikov v smeri medsebojnega bližanja. Kadar se odpre hrvaška univerza, naj se tam ne predavata samo hrvaški jezik in slovstvo, ampak razlaga naj se stara slovenščina in ob nji vsa druga živa slovanska narečja, torej tudi naše. »Do zdaj morda še nobeno slovansko narečje ni iz raznih narečij obogatélo tako, kakor naše, iz kterege so zopet celo Hrvatje pobrali marsikako zrnce.« Pri vsej neskladnosti slovenske književne pisave si Slovenci, morda celo bolj nego Hrvatje, prizadevamo, »da bi posebno

¹⁰⁷ Naprej z dne 26. junija 1863, str. 203—204.

sintakso in slovnico zasuknili, kakor hoče imeti pravo slovansko svojstvo... Ljubimo in čislamo dobro znano miloglasje, bogastvo in sposobnost hrvaško-srbskega govora; toda ljubimo in čislamo tudi slovenščino, ki je v miloglasji za srbščino prva med vsemi slovanskimi narečji, v bogastvu pak skoraj enaka hrvaško-srbskemu, iz ktereга pa tudi lahko zajemljemo besede, kolikor in kadar jih hočemo, ako nimamo svojih«. — Levstik zaključuje svoj znameniti sestavek z zatrdilom, da je odkritosrčno razodel svoje misli o slovenski bodočnosti, o kateri pravi, da se mora delo zanjo opirati edinole »na slovensko narodno izobraževanje in na slovensko literaturo, kajti iz nje dobimo ali otéto ali pogubljenost narodnost«. Kdor dobro pretehta zgodovinske, politične, geografske in druge okolnosti, ki nam preté, se ne bo vdajal utočijam, ampak bo uvidel, »kako se noben slovanski rod ne smé sam zavreči, da bi ga potlej pobrali tujci, ne bratje«. »Slovenci pa namestu nepotrebne, brezposlene tožbe v roko vzemimo peró, in premišljeno, pa srčno delajmo brez obupa. Majhen narod smo res, vendar smo telo trdnih žil, kar vsemu svetu priča naše delovanje.«¹⁰⁸

Priznati se mora, da tako tehtnih in premišljenih besed ni napisal o tem tolikokrat načetem vprašanju noben Slovenec, ne prej ne potlej. Povod za to, da je prihajalo to vprašanje pri Slovencih tolikokrat v pretes, je ležal v neprestani latentni skrbi za nadaljnji obstoj malega naroda, ki se po številčnosti ni mogel kosati z narodi, formirujočimi se v novejših dobah v velike organizme, povod za to je ležal v brigah narodiča, živečega v tuji državi. Levstik je dokazal, da noben narod ne propade, ako krepko oprt na svoje temelje stremi v ozračje kulture. Dokazal je, da ne propade tak narod v tuji državi, obenem pa je dokazal, da po tej poti najboljše vrši svojo življenjsko nalogo v

¹⁰⁸ Naprej z dne 3. julija 1863, str. 211—212.

lastni državi, ko ga več ne muči bleda skrb za existenco in lahko nemoteno osredotoči vse svoje narodne energije v razširjevanju one globoke in široke narodne omike, o kateri pravi Levstik docela pravilno, da je mogoča samo v materinem jeziku. Pokazal je Levstik v tem svojem zgodovinskem članku na pomen »najsvetejšega in najdražjega« prevodnika ter izrazitelja kulture, na materin jezik, in na smer njegovega razvoja, ki mora kakor tudi smer kulture teči vedno v ozkem, vzajemno se podpirajočem kontaktu z jezikom in kulturo bratskih narodov.

Debata pa s tem Levstikovim člankom za to leto še ni bila zaključena. V »Napreju« samem se je še enkrat oglasil isti goriški dopisnik, ki v uvodu svoje replike citira Platona, okoliščina, s katero pridobiva mnogo na verjetnosti Levčeva domneva, da je bil ta dopisnik baš Pajk, poznavatelj starogrške filozofije in tedanji profesor v Gorici. V tej svoji repliki pravi Pajk, da se je Levstik v svojem odgovoru premalo oziral na to, da Pajk vendar želi pustiti slovenščini še dalje veljavo pri poduku preprostega ljudstva, v uradu in deloma tudi še v knjigi.¹⁰⁹ Srbohrvaščina naj bi se po njegovem predlogu vzela v knjigo v čisto znanstvenih publikacijah in tudi v časnikih naj bi se vrstili srbohrvaški sestavki s slovenskimi. Kar se tiče poduka v jeziku, meni Pajk, da bi se naša mladina bratskega jezika lahko dodobra naučila v tedanjih gimnazijah, v katerih se je po čl. 151. Thunovega »Organisationsentwurfa« v višjih razredih dopuščal za slovenske kraje poduk »ilirščine«.¹¹⁰

Z ozirom na ta drugi Pajkov dopis se je Levstik v »Napreju« še enkrat povrnil k stvari v članku, iz katerega naj omenim par markantnih mest. V svojem drugem odgovoru Levstik najprej ugotavlja, »da pri nas jezikovo vprašanje globoko seza v našo bodočnost,

¹⁰⁹ Naprej z dne 31. jul. 1863, str. 243.

¹¹⁰ Naprej z dne 4. avg. 1863, str. 247.

da ima torej gotovo tudi zelo veliko politično važnost«, s čimer Levstik ne opravičuje samo upravičenosti pretresanja tega vprašanja v političnem listu, ampak opozarja tudi na nevarnost eksperimentiranja s tako stvarjo. Potem pribija še enkrat, »da si moramo Slovenci dan danes najbolj prizadevati, da se narodno izobrazimo, česar pa nam ni mogoče brez narodnega jezika«. Potem Levstik tudi rahlo namigne, da mu ni znano, kam merijo vse te debate o jeziku, namreč na politično zedinjenje južnih Slovanov, o katerem pa se dá govoriti samo pod to pretvezo, pod nedolžno pretvezo jezikovnega zedinjenja, »kajti vedno visi na tenkej niti Damoklejev meč tiskarnega zakona časnikarju nad glavo«. ¹¹¹

V nadaljevanju svojega drugega odgovora na Pajkovo repliko se Levstik na kratko pobavi z dopisom Ljudevita Tomšiča v 58. in 59. številki. »Napreja«, v katerem je Tomšič predlagal, naj bi Slovenci v svrhu zbližanja s srbohrvaščino pisali participe preteklega časa na *al*, *el*, *il* kot *ao*, *eo*, *io*. V tem oziru meni Levstik, da »je alov, elov, ilov kmet vaju vaju že nad 300 let«, kar je bil namreč jel slovenski pisati Primož Trubar iz Raščice. Tako izgovarjajo te participe tudi kajkavski Hrvatje in jih pišejo tudi ostali Slovani razen Štokavcev, o katerih upa Levstik, da tudi oni prevzemo to pisavo in ta izgovor. Kakor nekdanji slovenski dopisniki Vrazovi konstatira Levstik dalje, da se mi Slovenci Srbohrvatom stalno približujemo, a oni »nam hité nasproti dosti menj, nego mi njim« — v svojo škodo. ¹¹² V tretjem oddelku svojega drugega odgovora se Levstik vrača k Pajkovi repliki in zatrjuje, da v svojem prvem članku ni odgovarjal samo Pajku, ampak še marsikomu in tudi marsičemu, kar z ozirom na to vprašanje muči danes slovenske pisatelje. Baveč se sedaj specialno s Pajkovo formulacijo

¹¹¹ Naprej z dne 18. avg. 1863, str. 263.

¹¹² Naprej z dne 21. avg. 1863, str. 267.

tega problema, se Levstik odločno po robu postavlja Pajkovi zahtevi, da bi Slovenci morali znanstvovati v srbohrvaščini. Pri tej priliki izreka nekaj trditev, ki še danes niso nič izgubile na svoji aktualnosti in — resničnosti: »Prav znanstvene reči posebno obrazijo narod in jezik. Pri nas je pa zelo treba, da narod izobražamo, ako ga hočemo oteti; enako potrebno je pa tudi, da izobražamo jezik — največo, pa tudi zadnjo žilo narodnosti. Slovensko slovstvo mora biti ven in ven, kar je največ mogoče, narodno; dvigati se mora iz naroda, in zopet sezati v narod, kakor vodométov curek pada nazaj, od koder vstaja; kakor mastí drevó z listjem tisto zemljo, iz ktere je pognalo. Ako bi mi v svojem narečji pisali samo nekatere stvari, družih pa ne: vse naše slovstvo in ž njim vsa narodna omika ostane polovična; jezik nam ostane zares vedno okoren, kar se mu uže zdaj tako rado očita — ali po krivici, ako ga količkaj po pravici sodimo po njegovih okolnostih.« V teh besedah ni Levstik spoznal in globoko doumel samo znane resnice, da znanstveni jezik mogočno pospešuje leposlovno izraževanje — kje bi bila na pr. francoska poezija brez francoskega znanstva! — ampak je tudi tako prepričevalno zavrnil idejo jezikovnega dualizma nižje in višje literature v enem narodu, da se moramo samo čuditi, kako se je mogla ista ideja pri Slovencih ponavljati še 50 let pozneje.¹¹³ Levstikova rešitev tega problema čisto pravilno neče nič slišati o kakem opuščanju jezikov, pač pa istotako pravilno govori o lahkem in tudi možnem jezikovnem *u m e v a n j u* južnih Slovanov med seboj: »Prva reč je torej za zdaj, da umejemo Slovenci, kar piše Hrvat, in da umeje Hrvat, kar piše Slovenec. To pa tudi ni tako težko...« In potem kaže Levstik na edini upoštevanja vredni primer starih Grkov, kjer so tudi »atiški pesniki v domače narečje vpletali druga narečja, kadar se jim je zdelo primerno«. Kot pravi slovenski realist pa se

¹¹³ Dr. Bogumil Vošnjak v »Vedi«, 1911, str. 657.

nam predstavi Levstik v zadnjih svojih besedah, v katerih prepušča rešitev tega vprašanja veliki stvarnici prirodi, s katero naj človek samo smotreno sodeluje: »Slovensko in hrvaško narečje se nam zditi podobni dvema rekama, tekočima iz istega vira, zasuknenima pozneje vsaka po svoje, blizu druga druge tekočej strugi, in prav zato je naša sodba, da ni treba kopati vodotóčin, po katerih bi eno strugo popolnoma usušili, vodo iz nje obrnovši v sosednjo strugo; ampak ravnati se nam je po naravi same vode, ki vedno preminja svojo strugo; skrbeti nam je, da se obe strugi zlijeta počasi zopet v eno, kakor sti iz početka imeli samo en izvor.«¹¹⁴

Levstik je po vsej priliki v resnici verjel, da pride kdaj po naravni poti kljub vedno bolj po narodnih kulturnih spomenikih se ojačujoči utrditvi bregov posameznih strug do popolne strnitve in ne samo do olajšane komunikacije potom umevanja, kakor mislimo danes. Bil je Levstik po svoji naturi res realist, a po svoji izobrazbi duševni sin romantike. Kot tak je podobno vsej tedanji slovenski inteligenci z Bleiweisom na čelu takrat še trdno veroval v en slovanski skupni jezik v daljnji bodočnosti, namreč v ruski. Tega sicer ob tej priložnosti ni povedal, a uravnal si je po tem svoje imenoslovje, nazivajoč posamezne slovanske jezike — »narečja«.

Poigra te debate se v tem letu ni več nadaljevala v slovenskih listih, ampak v dunajskem nemškem organu za slovanske interese, v listu »Ost und West«. Tu je izhajala v zadnjih mesecih l. 1863. in v prvih mesecih l. 1864. cela vrsta dopisov o tem vprašanju. Izmed teh debatantov se prvi dopisnik iz Ljubljane ni prav nič oziral na Levstikove članke v »Napreju«, dolžeč »Staroslovence«, da so iz egoizma preprečili letošnji pokret za takojšnji sprejem srbohrvaščine v višji literaturi, »worüber die weitaus grösste Majorität

¹¹⁴ Naprej z dne 25. avg. 1863, str. 271.

der Intelligenz einig und die junge Generation dafür begeistert ist.«¹¹⁵ Drugi dopisnik istega lista iz Celovca je priporočal, da bi se slovenščina polagoma in postopoma zlila s srbohrvaščino, a tako, da bi ji prišli Srbi in Hrvatje »v gramatično pravilnejših oblikah« vsaj za en korak nasproti. V tem slučaju se jim bodo Slovenci približali za deset korakov; seveda bo to mogla storiti šele mlajša generacija potem, ko ji bo sedanja starejša generacija očistila in utrla pot s tem, da bo, goječ »ekskluzivno slovensko literaturo«, iz slovenščine odstranila tuje barbarizme.¹¹⁶ Oba ta dva dopisnika je zavrnil dr. Janko Serbec v svojem dopisu iz Maribora, v katerem je reproduciral v bistvu Levstikove argumente z navedbo vira.¹¹⁷ Nato je nastopil neki »—nec« (Raič) iz štajerskih Haloz za počasno približevanje jezikov.¹¹⁸ Potem pa je priobčil kar štiri dolge članke neki dopisnik iz Ljubljane z dolgimi političnimi premissljevanji, v katerih se je zlasti s političnega stališča ogreval za takojšnji sprejem srbohrvaščine. Zahteval je Jugoslavijo v okviru Avstrije in smatral jezikovno združenje za prvi korak do nje.¹¹⁹

Ta debata v dunajskem slovanskem listu je našla kratek odmev tudi v slovenskem časopisju. In sicer je v »Novicah« izpregovoril sam dr. Bleiweis, pridruživši se drju. Serncu in Levstiku z besedami: »Že gospod Levstik je v ‚Naprej-i‘ ravno to stvar razjasnoval tako temeljito in obširno, da ni bolje mogoče, in je dokazal, da kaj tacega tudi bratje naši na jugu želeti ne morejo, ako pomislijo, da brez omikanega naroda je vsaka dežela to, kar je truplo brez duše; narod pa se — kar je že do zobca spričano — omikati dá le v maternem

¹¹⁵ Ost und West z dne 15. okt. 1863, šte. 7.

¹¹⁶ Ost und West z dne 30. okt. 1863, šte. 8.

¹¹⁷ Ost und West z dne 15. nov. 1863, šte. 9.

¹¹⁸ Ost und West z dne 30. nov. 1863, šte. 10.

¹¹⁹ Ost und West z dne 30. dec. 1863, šte. 12; dne 30. jan. 1864, šte. 14; dne 15. febr. 1864, šte. 15; dne 29. febr., šte. 16; dne 15. apr. 1864, šte. 19.

svojem jeziku, in omika naroda terja kaj več kot samih preprostih bukvic. ‚Novice‘ se zdaj niso spustile v to pravdo, ker so jo obdelovale že pred mnogimi leti. Tudi danes je ne ponavljajo ter samo to pravijo: naj gospodje, ktere navdaja ona sicer národna pa v svojih konsekvencijah premalo prevdarjena ideja, kar naravnost začnó svoje knjige izdajati v hrvaško-srbskem jeziku; s k u š n j a bo učila, ali se jim bo potrdila prislovica naša: ‚kdor ne vaga, je brez blaga‘. Dokler nimamo vsi Slovani zaželjenega edinega književnega jezika, kakor ga imajo Nemci in drugi narodi, naj lika vsako slovansko koleno svoje narečje, pa se vsak vsakemu bližja toliko, da narečje ne postane nerazumljivo svojemu narodu. To so bile in so še danes naše misli.«¹²⁰ — Tu sta se enkrat strinjala dva slovenska moža, stremeča sicer po različnih potih in z različnimi sredstvi k cilju narodne kulture, a oba prihajajoča iz ljudstva in zidajoča na ljudstvo — Levstik in Bleiweis.

Značilneje pa je, da je prinesel ob priliki te »Ost und West«-ove debate dopis z Dunaja v Levstikovem in Bleiweisovem zmislu v svojem »Slovenskem glasniku« oni Anton Janežič, ki se je v dobi izdajanja »Slovenske bčele« pod vplivi Majarja in Einspielerja sam nagibal k ilirskim nazorom. »Preveč bi bilo in prav za prav kakor samomor slovenskega ljudstva«, je stalo med drugim v tem dopisu, »če bi slovenski pisati nehali in se koj serbskega poprijeli. Komu bi to najbolj koristilo? Nam gotovo ne, ker bi se lahko zgodilo, da bi slovensko ljudstvo slovensko pozabiti moralo, serbskega se ne naučilo, in danes ali jutri popolnoma nemško postalo... Dan današnji je že to velik napredek, da se slovanskih jezikov učimo in je tako vedno bolj spoznavamo in se endrugemu približujemo — ni pa treba, da bi se popolnoma zatajili in kakor narod vničili. Voščiti je le, da bi se tudi drugi našega jezika

¹²⁰ Novice z dne 2. dec. 1863, str. 390.

tako radi učili, kakor mi njihovega. Ali do zdaj jih je še šencano malo, da bi se toliko zmagati mogli. Če nas je tudi majhno število, pa je naš jezik vendarle tako košen, da jih ga lahko mnogo brez posebne težave razume, in je posebno zdaj tako opiljen in lep, da se ga nam ni treba nikjer in nikoli sramovati, še manj ga v nemar puščati.«¹²¹

S tem je bila ta jezikovno-kulturna ali pravzaprav jezikovno-politična debata zaključena v svoji tretji fazi, dokler se ni v poznejših desetletjih obnovila v četrtem, petem itd. stadiju brez podrobnega poznanja prejšnjih svojih faz. Ekonomija sil ni najmočnejša stran slovenske publicistike. Zaključena je bila ta debata v času, ko nekaj mesecev že ni več izhajal Levstikov »Naprej«, k čigar karakteristiki se nam je zopet vrniti po tej zastranitvi.

Največ zanimanja je posvečal Levstik v svojem »Napreju« seveda slovenskim narodno-političnim in narodno-kulturnim vprašanjem. Za slovenskimi interesi so ga naravno najbolj zanimali politični in kulturni dogodki v slovanskem svetu. V programu prve številke je bil urednik sicer obljubil, da bo obračal posebno »pazljivo oko na južne brate«. To obljubo je Levstik bolj slabo izpolnjeval. Razen sumarično sestavljenih novic iz »trojedine kraljevine«, iz Srbije in Črne gore, katere je po vsej verjetnosti urednik sam sestavljal po hrvaških in srbskih listih, ni prinesel »Naprej« skoraj nobenega daljšega članka o Jugoslovanih. Tudi dopisiljatelja izvirnih dopisov niti iz Zagreba si dolgo ni mogel preskrbeti, dokler mu v zadnjih mesecih ni začel od tam dopisovati Ljudevit Tomšič. V svojih sumaričnih noticah iz Srbije kaže Levstik veliko zanimanje specialno za Srbe. Že takoj v 2. številki piše: »... želeli je, da bi Srbija trdno stopila na noge, ker njen poklic je svet; kadar pride ura, v kateri se osvobodi balkanski polotok, Srbija ne bode zadnja sedela v zboru, ki bode

¹²¹ Slovenski glasnik z dne 1. jan. 1864, str. 31.

imel določiti, kod se potegnejo nove meje.«¹²² V letu, ko je izdajal Levstik svoj politični list, se je baš vršila tragična poljska vstaja. O tem najvažnejšem dogodku v tedanjem slovanskem svetu poroča Levstik spočetka jako rezervirano v podobi kratkih naštevanj mnogoštevilnih guerilnih spopadov in prask, v katerih enkrat Poljaki »razmečejo« ali »pahnejo« Ruse, potem zopet obračno. Iz nekaterih teh notic se vidi, da bi Levstik rad imel, ako bi si Poljaki priborili avtonomijo v Rusiji, dasi se že spočetka boji, da bodo imeli od upora korist samo Nemci.¹²³ Pozneje, ko se že prikazujejo na obzorju obrisi brezuspešnih poljskih žrtev, ponatiskuje Levstik najbrž v njegovem lastnem duhu pisan članek Palackega o poljski vstaji, v katerem pravi voditelj »Staročehov«: Nečem zagovarjati carizma, ki se je v zadnjih stoletjih izprevergel v zmes mongolskih in nemških vladnih načel, a sedanji car vendar ni tlačitelj, ampak osvoboditelj svojega naroda. Poljski upor je na škodo in nesrečo Poljakom in vsem Slovanom. Zmagati Poljaki ne morejo brez tuje pomoči. A če jim pride Evropa na pomoč in jih osvobodi, bodo imeli potem toliko gospodov, kolikor so imeli poprej pomočnikov.¹²⁴ Nemci bi radi videli oslABLJENE Ruse in Poljake in njih zemljo opustošeno. Zapadne narode straši rastoča moč Rusije. Marsikaj sem izkusil in v marsičem sedaj drugače mislim. V spomladi l. 1848. sem še veroval, da si bodo osvobojeni avstrijski narodi vzajemno pravični; sedaj imam več upanja, da rusko vlado nekoč prešinejo slovanska, svobodoljubna načela.¹²⁵

¹²² Naprej z dne 6. jan. 1863, str. 6. — V 9. številu. »Napreja« hvali urednik Vukove srbske narodne pesmi, trdeč po Boškoviću, da so te pesmi »več proslávile srbski narod, nego samo orožje«, predstavljajoč: »Tudi nam so uže davno mile in drage in iz marsiktere zmote so nam pokazale pot« (str. 36).

¹²³ Naprej z dne 17. febr. in 3. marca 1863, str. 55 in 72.

¹²⁴ Naprej z dne 19. jun. 1863, str. 195.

¹²⁵ Naprej z dne 23. jun. 1863, str. 200.

Poleg politike se je zanimal Levstik v »Napreju« tudi za gospodarstvo in sicer bolj, kakor bi človek pričakoval od dotedanjega literata. V posebnih uvodnikih je razpravljajl o občinskih cestah in priporočal razdelitev spolovinske zemlje po deželi, takozvanih »gmajn«. ¹²⁶ V imenu čebelarjev je protestiral zoper naloženi jim novi deželni davek. ¹²⁷ — Umévno je, da je ostal Levstik tudi kot politični urednik zvest svojemu dotedanjemu poklicu s tem, da je v feljtonu gojil leposlovje. Že takoj v 1. števí. se je opravičeval, da zaradi obilice političnega gradiva ni mogel prinesti nič leposlovnega. Od četrte številke dalje je začel priobčevati v feljtonu izpod svojega peresa zanimivo, avtobiografsko podslikano podobo ponesrečenega slovenskega inteligenta pod naslovom »Deseti brat«. V podlistku 43. številke priobčuje Levstik svoje prijetno kramljanje »Kako se bučele umejo med seboj«. V spomin 14. obletnice Prešernove smrti priobčuje urednik v feljtonu svojo vzneseno in miselno tehtno pesem »Na Preširnovi smrti dan«. ¹²⁸ Pozneje objavlja par Vilharjevih pesmotvornih prigodnih kupletov. Ime Koseskega se niti enkrat ne omenja v listu. Pač pa izreka Levstik z ozirom na vsakoletno praznovanje Vodnikovega rojstnega dneva željo, da bi Ljubljana kdaj proslavila tudi Prešerna, »našega največjega, edinega pravega pesnika«. ¹²⁹

V formalnem oziru se odlikuje Levstikov »Naprej« zlasti po svojem enotnem, klenem, narodnem in obenem slovnično dognanem jeziku, prostem običajnih žurnalističnih tujk, za katere poizkuša urednik uvesti domače besede, izmed katerih so nekatere prešle v naš besedni zaklad, kakor na pr. vodomet, polog, krmetina, zarota itd. Marsikatero tujko je Levstik opisal s celim stav-

¹²⁶ Naprej v števí. 3, 8 in 9.

¹²⁷ Naprej v števí. 23.

¹²⁸ Naprej z dne 10. febr. 1863, str. 47.

¹²⁹ Naprej z dne 3. febr. 1863, str. 40.

kom, na pr. »morajo ostati, kamor jih deno« = inter-
niranci. Nekateri njegovi neologizmi pa niso obveljali,
n. pr. potezač za strelvod. Einspieler je bil sicer
mnenja, da je »Naprej« propadel »večidel zavoljo svo-
jega jezikovanja«;¹³⁰ temu nasproti pa je slovenski
slovničar Anton Janežič pisal osebno Levstiku ob
priliki smrti lista, da je to oznanilo zadelo njega »kakor
strela z jasnega neba« posebno zategadelj, ker je bil
»Naprej« »vsem v jezikoslovnem oziru pravi učitelj«,
kateri da je obetal, »naš jezik s časom prestvariti na
podlagi stare slovenščine in narodske govorice.«¹³¹

V končno karakteristiko lista naj še navedem, da
je v njem uveljavil Levstik tudi svoj prirojeni zmisel za
humor na nekaterih straneh, posebno pa v svojih last-
nih dopisih »iz Lašč«, v katerih je s šegavimi opisi
poizkušal zbuditi v svojih ožjih rojakih narodno zaved-
nost. Pozneje, ko se je s temi dopisi svojim rojakom
malo zameril, je prenesel te fingirane dopise v Višnjo
goro, v Novo mesto in Radovljico. Ne samo svoje
Laščane, ampak tudi sosednje Dolenjce je dobro ozna-
čil, ko je o njih pisal, da to ljudstvece »otrpнено spi«,
da ga tare uboštvo, »ker so ga drli nekteri zviti gra-
beži«; prelehkega srca je, ker se je navadilo po svetu
»krivenčiti«. Na večje veselje upajo ti ljudje samo še
v nebeškem kraljestvu. — Kot glasnik slovenske in
slovanske samoraslosti se je Levstik v »Napreju«
norčeval iz poizkusa, da se v Ljubljani uvede italijanski
običaj »korza«; priporočal je kot plesno moško obleko
surko namesto fraka: »Mislite, da smo v svoji hiši, da
je naša dežela slovenska, in da naša obleka niso fran-
cozke perutnice.«¹³²

Levstikov list so uničili Schmerlingovi tiskovni
zakoni. Urednik je skoraj v vsaki številki »Napreja«

¹³⁰ Veda, IV., str. 119.

¹³¹ Prim. drja. Žigona članek v ČZN, IV., str. 134.

¹³² Naprej z dne 3. febr. 1863, str. 39.

poročal, kako divjajo ti zakoni zlasti zoper slovanske časnikarje. Končno je tudi njega in njegovega založnika zatel Damoklejev meč. »Levstiku je bilo za njega spis ‚Kaj se nekterim zdi ravnopravnost‘ prisojeno 3 mesece sedéžja«, poroča pisatelj sam v oceni Kleinmayrove »Sloystvene zgodovine«. Vilhar je bil kot odgovorni urednik zaradi tega Levstikovega članka obsojen na 4 tedne zavora in 60 gld. izgube na kavciji. Te kazni sta bila oba pozneje v Gradcu in tudi na Dunaju oproščena; pač pa je moral Vilhar sedeti 6 tednov v zaporu in plačati 300 gld. kazni zaradi članka »Misli o zdanjih mednarodnih mejah«. Te tiskovne pravde so umorile list, katerega zadnja številka je izšla dne 29. sept. 1863 z Vilharjevim naznanilom, v katerem so stale besede: »Važne in grenke vzroke te dogodbe zagrebljem v svoje srce. Veliko hvalo izrékam zvestim podpornikom, in jemljem slovó, rekoč: ‚živimo za narod, izobražujmo se, okrepčujmo se, zložimo se v korist svoje domovini in vsemu cesarstvu... Ako tudi nas je malo, pa vendar čutimo, da smo enega debla, ene krvi! Tedaj: Bog z nami!‘«

Levstikov »Naprej« je živel z vsemi tedanjimi slovenskimi časniki v prijateljskem razmerju. Tudi z »Novicami« in z drjem. Bleiweisom, ki je prve številke novega žurnalističnega podjetja pozdravil z naslednjimi besedami: Izšel je »Naprej«. »Dobro je vredjen... Da je jezik skoz in skoz čisto slovensk, porok nam je slavnoznaní pripomočnik gosp. Levstik. Oblika je lična. In tako je ‚Naprej‘ hvale vredno stopil v kolo svojih starejših slovenskih bratov.«¹³³ Sploh imam vtisek, da sta se bila Bleiweis in Levstik po poslednjega povratku s Kalca in iz Trsta nekako spravila in da je bil zaenkrat poravnán njun spor iz l. 1858., iz časa torej, ko je bil Bleiweis »pri črni kavi« nagovoril Hicingerja, naj zgrabi Levstika zaradi njegovega klica po jezikovni in lite-

¹³³ Novice z dne 7. jan. 1863, str. 7.

rarni kritiki.¹³⁴ Skupno z Bleiweisom je Levstik v tem letu deloval v ljubljanski čitalnici in spisal za čitanje v tem društvu predavanje »Črtice iz življenja Cirila in Metoda«, ki ga je na »besedi« dne 8. marca 1863 zbraš nemu občinstvu javno bral sam — dr. Bleiweis.¹³⁵ — Ko se je dne 5. julija 1863 praznovala v Ljubljani slavnost dvajsetletnega obstoja »Novic«, za katero je bil dal idejo Vilhar, in se je ta slavnost izpremenila v veličastno proslavo Bleiweisa, je prinesel Levstik v svojem »Napreju« v dveh številkah obširen popis tega slavja, prirejenega v čast »vodniku in učitelju slovenskega naroda«, s pripombo, da ostane ta praznik v slovenski kulturi tako zgodovinsko pomemben kakor dan 2. febr. 1858, ko se je v Šiški slavila stoletnica Vodnikovega rojstva.¹³⁶ Vilhar je bil sprožil ob tej priliki tudi idejo, da se izda »Bleiweisov album«, in urednik »Novic« je z vidno zadovoljnostjo dal poročati, da je prevzel uredništvo tega albuma Levstik, »s katerim se pač moremo ponašati, da tira kolo slovenske slovnice vrlo naprej«.¹³⁷ Tudi je bil Levstik obljubil, da napiše za Bleiweisovo slavnost predavanje »Dr. Janez Blei-

¹³⁴ Levčev podatek iz 1870, češ, da so »Staroslovenci« »Napreju« nasprotovali zaradi nekega dopisa iz Knežaka, govorečega o nekem duhovniku (Ljub. zvon, 1924, str. 675), je temeljil najbrž v prazni govorici; vsaj jaz takega dopisa nisem zasledil v listu. Na neko »mrzenje« sicer Levstik namiguje v svoji šaljivi posmrtnici »Napreju«, v kateri pa hkrati določno trdi, da so list uničile tiskovne pravde:

»Videl povsod si, ka vedno čitalci
Vklánjajo samim se dušnim močém;
Kam so pobrali se tvoji laskalci,
Kádar mrzeti začel si ljudém?

Pravde tiskóvne te moč je zadela,
Dvakrat na tožnej si klopi sedél.
Tréščila v té paragrafov je strela,
Kterih premalo si v glavi imél.«

¹³⁵ Novice z dne 11. marca 1863, str. 80.

¹³⁶ Naprej z dne 7. jul. 1863, str. 217.

¹³⁷ Novice z dne 15. jul. 1863, str. 222.

weis in slovenstvo«, česar pa pozneje iz neznanih vzrokov ni storil, kakor tudi ni uredil in izdal »Bleiweisovega albuma«. Vendar mislim, da tema dvema dejstvoma še ne gre iskati vzroka v kakem morebitnem novem razporu med obema možema, ki sta prišla v oster in definitiven konflikt in razpor šele v prihodnjem letu 1864...

Ko je »Naprej« prenehal izhajati, mu je urednik »Novic« napisal nekaj prav toplih besed v spomin z eno samo rahlo kritično opazko, češ, »da je nesreča za nas Slovence, ako izgubimo časnik, kateri — če tudi naslov njegov ni bil po vsem primeren političnemu časniku — je pošteno branil svetinje naroda našega in je, pisan od gosp. Levstika, bil v jeziku res izgleden list. „Novice“ pa še posebno obžalujejo prestanek njegov — morebiti vendar le z a č a s n i ? — ker kolikor več ram nosi breme vzajemno, toliko laže nosi vsaka.«¹³⁸ — V isti številki »Novic«, v kateri je Bleiweis na tak način poročal, da je zamrl »Naprej«, se je z nekim starinoslovskim člankom v »Novicah« po daljši pavzi zopet pojavil Davorin Trstenjak, eden izmed trojice Levstikovih nasprotnikov iz l. 1858. in branitelj izvirnosti ter veličine Koseskega. Bleiweis je pod Trstenjakovim člankom pristavil opazko: »Tandem aliquando, predragi nam Davorine! Zopet je došel čas, da preiskujemo — starinstvo.«¹³⁹ Jaz za svojo osebo ne vidim v tej Bleiweisovi opazki nikake ironične osti na Levstikovo adresu, pač pa nekoliko resignirano in trpko konstatacijo težav, nastalih pod Schmerlingovim režimom za slovensko novinarstvo. Nekaj podobnega pravi Bleiweis, ki je imel vprav takrat na vratu svojo — sicer tudi edino — tiskovno pravdo, tudi ob koncu tega leta v vabilu na naročbo, zatrjujoč, da »Novice« »bodo tudi v novem letu marljivo delale na mnogo vrstnem polji, in če tudi je v časih sedanjih pot časni-

¹³⁸ Novice z dne 7. okt. 1863, str. 326.

¹³⁹ Ibidem, str. 321.

karska grozno trnjeva, jo bodo hodile s trdno zavestjo, da pot, ki jo že čez 20 let hodijo, je res prava pot, da se narod naš čedalje bolj omika...«¹⁴⁰

Ob »Napreju« nam nehote vstaja vprašanje: ali je bil Levstik tudi v politiki, v katero se je v 60tih letih vedno globlje potapljal, res v svojem elementu, ali samo v zasilni, svojemu talentu ter svojim nagnjenjem neprimerni službi? Po Levcu se je v slovenski literarni zgodovini nekako udomačilo mnenje, kakor da je bilo poslednje res. Tudi dr. Žigon prihaja do podobnega zaključka, trdeč, da so bili boji za jezikovno in literarno kritiko, ki jih je bojeval Levstik v letih 1858. in 1859. zoper Bleiweisa, Hicinđerja in Trstenjaka, postali zanj »vir nove smeri... ker so mu ti dogodki vzbudili dovzetnost za popolnoma novo, njegovim prirojenim zmožnostim in darovom pravzaprav neugodno ter neprimerno stroko: — za politiko in politično kritiko.«¹⁴¹ — Kar se tiče kritike tedanje slovenske ali bolje »staro-slovenske« politike, moramo reči, da se je je Levstik polotil šele od prihodnjega leta dalje, ko se je vprav zaradi samostojnega slovenskega političnega lista ne-pomirljivo sprl s »prvaki«, osobito z Bleiweisom. V ostalem pa je o tej stvari moje mnenje naslednje: Veliki pomen Levstika ne leži tolikanj v kakšnem posameznem njegovem delu, kolikor bolj v onem splošnem načinu njegovega delovanja, v onem kompleksu njegovega usmerjevanja slovenske duševnosti, ki bi ga lahko imenovali eminentno kritično. A ta izraziti in njemu prirojeni kritični dar se je oklepal vseh takrat aktualnih narodno-kulturnih slovenskih potreb: v jeziku, literaturi, v politiki, v društvenem življenju itd. Vrhutega je bil Levstik izredno impulzivna natura, jemlječa vsako stvar z vsem žarom in temperamentom v roke. In potem je bil Levstik kot rojen realist (po izobrazbi je bil romantik!) silno dovzeten

¹⁴⁰ Novice z dne 16. dec. 1863, str. 406.

¹⁴¹ Dr. Žigon v »Slovanu«, 1917, str. 13.

za vse aktualnosti življenja. Nastajal je narod Slovencev, nastajal na mahedravnosti drja. Bleiweisa, na lepi, pobožni laži, pozlačeni z mačjim zlatom rodoljubja. Bolj nego katerikoli drugi sodobnik je Levstik čutil in doumeval pravi narodov lik, kako bi moral organsko vzrasti iz prirode slovenskega organizma in v soglasju s slovanskim svetom, na zdravih, kritično razčiščenih temeljih, ker je bil tako vzrastel Levstik sam. Komponente vplivov tujih kultur so v Levstiku razločne, zlasti vplivov romantike, v kateri se je šolal, vendar so te v njem mnogo slabotnejše, nego prirodni, realistični impulzi. In kolikor je v Levstiku tujih vplivov, deluje v njem še najbolj vpliv Kopitarjev, Vukov in sploh vpliv etnografsko-filološke romantike, a tudi ta je ves tak, da samo krepi Levstikovo v ljudstvu zasidrano neposrednost in organičnost. Levstik je bolj nadarjen nego učen, ima več sposobnosti nego izobrazbe. On je naš največji samouk, najeruptivnejša prikazen v slovenskem narodu, oklepajoča se z vso strastjo in poklicno vnemo vsakega dela ob organizaciji nastajajočega naroda, torej tudi — politike. Borec, kakor je bil v vsem svojem bistvu, se je moral Levstik tudi v politiki počutiti — v svojem elementu...

R é s u m é : L' auteur expose comment en Autriche après l' absolutisme et après le décret impérial du 6 août 1859 la petite nation slovène entra en lice politique avec ses voisins numériquement supérieurs, c' est à dire avec les Allemands en première ligne et comment cette nation fut conduite par des hommes qui pour la lutte nationale durent procurer à leur peuple des moyens et lui créer des instruments de défense dont les Allemands disposaient abondamment.

L'un de ces instruments qu'il fallut former de nouveau après les années d' absolutisme, c' était le journal politique publié en slovène. Ce journal, on lui

donna au baptême le nom de »N a p r e j« (En avant), fut fondé en 1863 par Miroslav Vilhar et son rédacteur en chef fut Fran Levstik, littérateur, grammairien et polémiste réputé et pour sûr à cette époque l'esprit le plus éclairé de notre nation.

Dans son journal Levstik déclara franchement et sans réserve les postulats nationaux: admission de la langue slovène partout dans la vie publique, création d'écoles slovènes et — last but not least — création de la Slove n i e U n i e. Dans les articles de fond et pas moins vivement dans des notices peu apparentes, il défendait sans relâche ses idées qui étaient claires et nettes: la nation slovène a selon Dieu et raison ses titres à tous droits des autres nations plus puissantes par ce seul fait qu'elle existe. De ce fait elle a droit à sa propre langue, à sa propre vie politique. Puisque nation slave, la nation slovène, tout en conservant son patrimoine particulier, s'orientera naturellement vers ses soeurs slaves et spécialement vers ses frères yougoslaves, Croates et Serbes. Voilà la direction d'intention que Levstik donna à son journal politique dont la lecture est aujourd'hui même pleine d'actualité.